

m e d d o b j e

4

KAREL VLADIMIR TRUHLAR (RIM), KRŠČANSKA DORASLOST (201) * FRANCE PAPEŽ (BUENOS AIRES), POT V GORO (212) * VINKO BELIČIČ (TRST), MOTACILLA MONTANA (214) * IGNACIJ LENČEK (BUENOS AIRES), ČAS NA TRIBUNI (220) * RAFKO VODEB (LOUVAIN), IMELA JE MOJ OBRAZ (229) * STANKO KOCIPER (BUENOS AIRES), PETINDVAJSET (230) * VLADIMIR KOS (TOKIO), TROJE LJUBEZNI (247), UMOR V ZELENEM MESCUI (248).

CRKE BESEDE MISLI: SPOMINI OD ZNOTRAJ (RUDA JURČEC, BUENOS AIRES, 252) * KNJIGE: VINKO BELIČIČ - DOKLER JE DAN (ALOJZIJ GERZINIČ, BUENOS AIRES, 259) * ANTON SLODNJAK - GESCHICHTE DER SLOVENISCHEN LITERATUR (VINKO BELIČIČ, TRST, 261) - JOHN A. ARNEZ - SLOVENIA IN EUROPEAN AFFAIRS (FRANCE DOLINAR, RIM, 265) - ČUJEŠ-MAUKO - THIS IS SLOVENIA (FRANCE DOLINAR, RIM, 283) - DR. IVAN AHCIN - SOCIALNA EKONOMIJA, I (DR. PETER KLOPCIČ, TORONTO, 295) - VINKO NIKOLIČ - POD TUJDIM NEBOM (DR. TINE DEBELJAK, BUENOS AIRES, 299) * PISMA: (B. T., CELOVEC, 302) * ZAPISKI: SLOVENSKA KNJIGA V LETU 1968 (MARTIN JEVNIKAR, TRŠT, 308) - SREČANJE Z DR. BRANKO SUŠNIKOVO (DR. TINE DEBELJAK, 319) - LUKMANOV PREVOD TREH AVGUSTINOVH PISEM (324)-RAZNO (325).

D 129907

M E D D O B J E

Leto IV

1958

Številka 4.

Izdaja Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu.
Urejujeta Zorko Simčič in Ruda Jurčec.

Revija izhaja letno v štirih številkah. Naslov uredništva in uprave: Alvarado 350, Ramos Mejia, Pcia. Buenos Aires. Argentina. — Uredništvo ne objavlja anonimnih dopisov. Prispevki s psevdonimom se objavijo samo, kadar je uredništvu znano tudi pravo avtorjevo ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ovitek: arh. Marijan Eiletz.

Ta številka Meddobja je bila dotiskana 21. avgusta 1959 in stane 60 m\$.n. — 2.50 u\$.a. — 1000 Lit. — 800 Francs — 45 Schillinge — 1 angl. funt.

Registro Nacional de Propiedad Intelectual No. 525.975.

Tisk tiskarne "Federico Grote" (Ladislav Lenček CM), Buenos Aires

KAREL VLADIMIR TRUHLAR

KRŠČANSKA DORASLOST

Sv. Pavel govori v tretjem poglavju prvega pisma Korinčanom o "nedoraslih v Kristusu". Po razlagalcih svetega pisma so tudi ti prejeli iniciacijo v ves Kristusov misterij. Poučeni so bili o vseh resnicah, ki jih ta misterij obsega. S krstom so stopili v vitalno območje Kristusovega križanja in vstajenja, ki sta ob prejemu "novega življenja" in ob vsakem njegovem vzgibu po svojem učinku v kristjano prisotna. Prejeli so prvine Duha, ki more preobraziti vso bit kristjana. A prejetega misterija niso spoznavno poglobili, ne iz njega dan za dnem polneje živeli in se zato v krščanskem razvoju infantilno ustavili.¹

Kaj predvsem manjka "nedoraslim v Kristusu"? Razvit oseben značaj v zadržanju pred Bogom. S tem je nedoraslost v rezkem nasprotju z močnim osebnim poudarkom, ki ga nosi ves odnos Boga do kristjana. Bog ravna s kristjanom kot z osebo.

V diskusiji s protestantizmom katoliška teologija seveda poudarja, da je posvečujoča milost tudi v človeku "nekaj", neka nova "fizična" stvarnost, notranje preobraženje osebnih počel človekove dejavnosti. A ni le to. Je, če jo pojmuje v vsej širini, najprej osebna realnost v Bogu, namreč ljubezen, ki se Bog v njej naravnava na človeka. Vse, kar je milost v človeku, je le odsev ljubezenske božje stvarnosti. Brez osebne, na človeka naravnane ljubezni Boga tudi odseva ni.²

Kolikor je milost nekaj ustvarjenega, je učinek, skupen vsem trem božjim Osebam. Kolikor je prebivanje Trojice v duši, vključuje, od strani božjih Oseb, nekako likovno vzrokovanje (causalitatem qua-

¹) Prim. E. B. Allo, *Première épître aux Corinthiens*, 2. izd., Paris 1934, 5. ekskurz, str. 87-115.

²) Prim. O. Semmelroth, *Personalismus und Sakramentalismus*, v zborniku (Mihaelu Schmausu za 60 letnico): *Theologie in Geschichte und Gegenwart*, München 1957, str. 199-218.

si-formalem), ki se v njem božje Osebe kristjanu deležijo vsaka po svojem osebnem značaju, ne le po eni skupni naravi; torej Oče kot Oče, Sin kot Sin, Sv. Duh kot Sv. Duh: izrazito osebno.³

Dejavnost božjih oseb v "novem življenju", je docela in jasno odkrita le Trojici sami. Deloma in temno pa se razodeva tudi nosilcu "novega življenja", tem bolj, čim bolj je to življenje dozorelo. V naši kulturni diskusiji med obema svetovnjima vojnama je bilo o tem težko spregovoriti: vsaka beseda o "verskem izkustvu", "verskem doživljanju" — tudi v najbolj pravoverni miselni zvezi — je mogla biti "modernizem". (Alešu Ušeničniku ne.) Danes teologija jasneje razlikuje.

"Novo življenje" je iz Boga in zato v vseh svojih vzgibih teži, "po notranjem instinktu vabečega Boga"⁴, spet v svoj Vir. To težnjo spremlja v človekovi zavesti neka neopredeljiva globina bivanja, čistost miru, zrelosti, notranje svobode. V njih se temno izraža Bog sam. Ker je Njegova prisotnost temna, ne daje one "gotovosti vere" o lastnem stanju posvečujoče milosti, ki je po nauku Cerkve⁵ normalno ne moremo imeti. Tudi se duh na to temno pričujočnost Boga ne more refleksno povračati, jemati jo za predmet svojega opazovanja. More jo (ob pojmovnem dožemanju Boga, ob idejah Kristusovega razodetja, ki nam ga hrani in razlaga Cerkev) le nadpojmovno (kar ni iracionalno) sodojemati⁶, na podoben način, kot človek ob

³) Milost je namreč seme bodoče slave. V njej pa bo, po florentinskem cerkvenem zboru (Denzinger 693), duša gledala Boga jasno, kakor je, ne le kolikor je po naravi eden, temveč tudi v trojstvu oseb. To je pa možno samo, če se Bog duši deleži tudi pod tem vidikom. Kajti Boga, v Njegovi nadnaravni absolutnosti, moremo dojeti le toliko, kolikor se nam v deleženju razodene. Torej se deleži v slavi, in začetno v milosti, tudi v trojstvu oseb. Za bibliografijo prim. M. J. Donnelly, *The Indwelling of the Holy Spirit according to M. J. Scheeben*, v: *Theol. Studies* 7 (1946), str. 244-288.

⁴) Tako se izrazi o veri sv. Tomaž Akvinec v *Sum. Theol.* 2-2, 2, 9, ad 3: "interiori instinctu Dei invitantis".

⁵) Tridentinski cerkveni zbor (Denzinger 802).

⁶) J. Alfaro, profesor Gregorijanske univerze za dogmatični traktat "O krepostih", izkustvo dinamike, vključene v deju vere, tako e precizira: "Tendentia intrinseca et innata ad finem est aliqua finis inchoatio, includit aliquam obscuram praesentiam finis: Deus finis ultimus supernaturalis, actu inchoative aliquo modo se dat et communicat in illa attractione, in quantum tendentia, illi attractioni correspondens, includit intentionalem obscuram praesentiam attrahentis Dei: Deus ergo, quatenus ad Se actu attrahit, actu Se communicat inchoative in illa inclinatione versus Se". /Haec attractio/ "fit conscia non ad modum alicuius representationis conceptualis, neque ad modum obiecti in se intenti: sed...: Veritas Prima dum attrahit, simul compercipitur attrahens: immo attractio eius aliud non est quam attrahens compercipi: eo solum quod illa inclinatio ab intrinseco versus Verum Primum intellectum actu trahit, innotescit quodammodo in conscientia Veritas Prima, qua attrahens: numquam autem illa attractio percipitur sola, ne obscure quidem, sed semper compercipitur cum conceptuali perceptione motivi revelationis divinae et enuntiabilis revelati. — Haec autem specifica attractio primaria Veritatis Primae non potest fieri obiectum per se intentum cognitionis reflexae: non possumus habere conscientiam re-

lastni dejavnosti nadpojmovno sodojema svojo existenco, kot se ob dejavnosti zaveda, da je⁷. Če toliko zelo prizadevnih kristjanov v svoji težnji po Bogu tega temno prisotnega Boga ne prepozna, je pri večini krivda za to na eni strani v prečloveških predstavah o Bogu, na drugi strani pa v neki zracionalizirani teološki metodi, ki prizna in opozarja le na jasno opredeljiva in dojemljiva dejanstva, a se premalo zaveda, da je krščanstvo bistveno misterij, ki ga teologija pač more do neke mere racionalno osvetliti, a mu nikdar odvzeti vse teme⁸.

Posebno sodobna dela o molitvi vse bolj poudarjajo, da najgloblji molitveni stik z Bogom ni v domišljajskih predstavah in umskih pojmi, ki jih molitev vsebuje, tudi ne v teženju in čustvovanju, ki temelji na takih predstavah in pojmi, temveč "v nekem območju v

---

flexam modi specifice attractionis Veritatis Primae, prout contradistincta ab attractione entis et veri in genere." Adnotationes in tractatum "De virtutibus", Rim 1956, str. 138 sl.

7) Pravkar orisane teze seveda ni zamenjavati z "ontologizmom", ki se po odloku sv. oficija (18. sept. 1861) "ne more varno učiti" ("tuto tradi non potest"), kolikor ima za bistveni pogoj katerekoli spoznavne predhodno temno dojemanje Boga z naravnimi silami (prim. H. Lennerz, De Deo uno, 4. izd., Rim 1948, str. 66-67). V "novem življenju" gre za temno sodojemanje Boga z nadnaravnimi silami in hkrati za sodojemanje, ki ni bistveni pogoj vsake druge spoznavne. — Posebno zgoraj orisano izkustvo, ki bistveno predpostavlja in le spremlja objektivno, po Kristusu v Cerkvi sprejeto verovanje, ni modernistično "izkustvo", ki hoče biti "kal", "vir vse religije" (Okrožnica Pija X. "Pascendi"; Denzinger 2077: "germen, origo totius religionis") in ima tudi sicer, v notranji povezanosti z obsojenimi modernističnimi tezami, čisto drugačne oznake.

8) Zato je tem večje vrednosti, kar v mirnem ravnotežju ugotavlja moj učitelj in prednik na univerzitetni stolici p. de Guibert: "Du point de vue pratique... ce qui doit être retenu comme très important, c'est la distinction entre les deux formes d'activité des facultés spirituelles de notre âme, répondant à la distinction entre une partie inférieure et une supérieure de cette âme, entre les puissances et le fond ou la fine pointe de l'âme. Il est, en effet, très nécessaire de distinguer dans notre vie intérieure ce qui, plus ou moins, relève des concepts précis, du raisonnement, des exercices méthodiques et des résolutions détaillées de notre volonté, et ce qui, au contraire, appartient à l'ordre de l'intuition, de l'expérimentation intérieure profonde et plus ou moins confuse, de l'adhésion totale de notre vouloir foncier à Dieu, bien infini. La première catégorie d'activités a une importance capitale du fait que c'est à ce niveau qu'est possible un enseignement, une formation, un emploi des industries humaines, toutes choses manifestement voulues de Dieu dans notre effort de perfectionnement spirituel. Mais il reste vrai que c'est dans la seconde catégorie que se placent généralement certains éléments primordiaux de ce perfectionnement spirituel, les transformations intérieures profondes qui se réalisent précisément dans les régions de notre âme à la fois plus intimes et plus obscures; ou, pour mieux dire, puisqu'il ne saurait s'agir de "parties" dans une âme spirituelle, c'est par ces opérations échappant davantage à une analyse claire et précise, mais pénétrant aussi davantage au plus secret de nous-mêmes, que se réalise vraiment l'emprise complète de l'amour divin sur notre volonté entière, autant du moins qu'elle est réalisable ici-bas. Si l'on ne veut pas fausser la vie spirituelle, il ne faut négliger ni l'une, ni l'autre de ces deux catégories de faits psychologiques. Vouloir pratiquement n'accorder d'attention et n'attribuer de valeur qu'à ce qui se passe dans le fond de l'âme, tenir pour insignifiant et quasi-négligeable tout ce qui se réalise par voie de concepts clairs

nas, ki je onkraj čutov, domišljije, razmisleka"⁹. To nadpojmovno območje je po Guardiniju "najbolj svojsko našega bistva" ("das Eigentlichste unseres Wesens"), je "dno duše" ("der Grund der Seele"), "vrh duha" ("die Höhe des Geistes"), "najsvetlejše notranjega življenja" ("das Lichteste des inneren Lebens"); v tej globini je človek lastnik samega sebe, nosi sam sebe, je sebi prisoten; ta globina je središče, ki iz njega izhaja in se vanj povrača vsa dejavnost, je točka, ki ureja in edini vso raznolikost in menjave življenja¹⁰. To sredo, pravi protestantski teolog Baden, je moderno življenje zgubilo, a jo mora spet najti. Za to mora človek vase, vedno globlje proti "dnu eksistence", se bolj in bolj zatopiti v molk, ki je vsebinsko tem polnejši, čim intenzivnejši je, in biti v tem molku v pripravljenosti za glas Boga¹¹. Podobno Moschner¹² in Lotz: Lotzu je kristjanova osebna sreda, ki naj bi molitev iz nje prvenstveno potekala, "milostno dno" ("der Gnadengrund") in temna navzočnost Boga, ki jo to dno izkuša, nekaj "nadpredmetnega" ("das Uebergegenständliche")¹³. Takó sodobna dela o molitvi, ki izhajajo predvsem iz molitvenega izkustva, potrjujejo zgoraj orisano teološko tezo o izkustveni temni pričujočnosti Boga v vzgibih "novega življenja".

Podobno mora delo, ne le umsko, temveč tudi ročno, vse bolj udejevat i osebno sredo. Ročno delo ne sme biti le delo rok. Religiozni ideal dela nikakor niso mehanični gibi brez svetline umnosti, brez srca, brez milosti, ki srce prepaja. Kretnje rok mora spremljati umski, tudi religiozni uvid v celotni smisel teh kretenj. Seveda ne gre za uvid, ki naj bi si ga med delom samim neprestano izrečno obujali. To ni mogoče in bi tudi delo motilo. Gre za splošno, predvsem izven dela samega pridobljeno umevanje mesta, ki ga ima naše konkretno opravilo v grajenju naravne in nadnaravne družbe, Cerkve, v vseh njenih dimenzijah, tudi v grajenju bodoče Nove Zemlje. Ko

---

et de résolutions précises, ce serait vouloir placer notre vie spirituelle en dehors des conditions réelles, concrètes, de notre développement humain complet et en compromettre par là la solidité et même la fécondité vraie. Vouloir, au contraire, bâtir l'édifice spirituel tout entier uniquement avec des raisonnements et des propos minutieusement délibérés, ce serait rétrécir et tronquer arbitrairement cette même vie spirituelle, la priver de ce qu'elle a de plus profond, lui enlever ce qui fait son élan et son unité à travers la multiplicité et la monotonie de notre existence quotidienne." Leçons de théologie spirituelle, I. zv., Toulouse 1946, str. 235-236.

⁹) R. Voillaume, Au coeur des masses, 2. izd. Paris 1952, str. 103-109.

¹⁰) R. Guardini, Vorschule des Betens, Einsiedeln - Zürich 1948, str. 27-38.

¹¹) H. J. Baden, Das Schweigen, Gütersloh 1952, str. 64-67.

¹²) F. Moschner, Christliches Gebetsleben. Betrachtungen und Anleitungen zum wesenhaften Gebet, 2. izd., Freiburg i. B. 1951, str. 16, 22, 29-30, 204-206.

¹³) J. B. Lotz, Meditation. Der Weg nach innen, Frankfurt a. M. 1954. Udejevite osebne dna ima svoje mesto že v naravnem redu (prim. moja knjigo "De experientia mystica", Rim 1951, str. 203-208); le da je tedaj dinamika dna naravnana na naravno "nadpredmetnost"; šele milost jo naravna na nadnaravno razodevajočega se Boga.

smo si tako umevanje vsestransko osebno prisvojili, ko se je zadosti močno vtisnilo v duha, nam samo po sebi, ne da bi ga posebej med delom obnavljali, bolj in bolj preveva naše poklicno opravilo. Razosebljanje, ki nam z njim delo preti, je s tem vsaj načelno premagano.

Ob molitvi in delu spada v krščansko bit tudi urejeno razvedrilo — ascetična literatura je v tej točki navadno čuda redkobesedna! Seveda bi delo samo po sebi vedno moralo izvirati iz osebne srede, v njej prejemati enovitost, globino, unkcijo. (Tudi tako delo bi zaradi izrabe sil kajpada utrujalo, a bi trudnosti ne prepajalo z raztrganostjo, plitvino, naveličanostjo.) Navadno pa delo, vsaj dolgotrajnejše, življenje iz osebne srede oteži. Človek je vedno manj lastnik samega sebe in se more zato vedno manj dajati bližnjemu, vesolju, Bogu. Človekov odnos do realnosti, v vsem njenem obsegu, oslabi. Oživi v urejenem razvedrilu. To ni far niente. Je prekinitev delovnega ritma, ki nas je bolj ali manj razosebilo, in vstop v ritem, ki kolikor mogoče adekvatno odgovarja naši osebni strukturi in njenim možnostim. V tem ritmu in v zdravem ugodju, ki ritem spremlja, človek spet polno najde sebe in se more zato spet polno dajati človeku, vesolju, Bogu¹⁴.

Podobno kot molitev, preveva v močno razvitem "novem življenju" tudi urejeno osebno delo in razvedrilo neka temna prisotnost Boga. Saj tako delo in razvedrilo notranje oblikuje (informat) nadnaravna ljubezen (caritas), ki vso urejeno človekovo dejavnost že v njenih virih in tudi kadar človek ne obuja izrečnih dejev ljubezni, zajema v svoje likovanje in se v taki dejavnosti soudeji ali vključeno udeji (caritas actualis implicita); to soudejitev, ki je tudi vzgib novega življenja, seveda tudi spremlja temna izkustvena prisotnost Boga, navadno tem močnejše, čim zrelejše je "novo življenje". V tem je ostvaritev načela "delaj in moli" ali gesla "akcija iz kontemplacije", kakor ga razume krščansko izročilo. Po njem naj namreč kristjan tudi v delu samem moli, dela in moli sočasno. Ta sočasnost je pa uresničena vprav v urejenem delu "novega življenja": izkustvo Boga, kakor ga ostvarja vključeno udejena caritas, je brez dvoma dvig duha k Bogu, zato molitev, in sicer molitev, ki dela ne prekinjuje, temveč ga prepaja¹⁵.

Tako more tudi v umetniškem ustvarjanju, ki osebno sredo zelo močno udeji, ves notranji umetnikov svet in s tem tudi vesolje, ki vstopa v umetnikovo notranjost, izkustveno prevevati Bog.

V mističnem življenju, ki v njem Bog dejavnost nadnaravnih človekovih sil ojači s posebno "lučjo" ("lumen contemplationis infusae"), je izkustvo Boga v molitvi, delu, razvedrilu manj temno kot v

¹⁴) Prim. mojo knjigo "Structura theologica vitae spiritualis", Rim 1958, poglavje o krščanskem razvedrilu, str. 203-207.

¹⁵) Prim. mojo knjigo "Antinomiae vitae spiritualis", Rim 1958, poglavje "In actione contemplativus", str. 129-157.

navadnem krščanskem življenju, a leži v isti smeri in je le poglobitev navadnega krščanskega izkustva.

Ob temnem razodevanju samega Sebe v dinamiki "novega življenja" Bog posega v to življenje tudi z dejanskimi milostmi, ki kristjana razsvetljujejo in gibajo. To osebno božjo dejavnost imenuje teologija "notranje vodstvo Sv. Duha" (čeprav je neko vodstvo tega Duha že sama temna, vase usmerjajoča pričujočnost Boga v dejih "novega življenja"). Vkljub možnosti in dejstvom nevarnih zamenjavanj na tem polju (ob pomanjkljivem poznanju tradicionalnih "pravil za razlikovanje duhov"), vkljub raznim vrstam zmotnega iluminizma, (ki zanemarija vodstvo istega, sebi nikoli si nasprotujočega vodstva Duha po vidni Cerkvi) je krščansko izročilo v tej točki popolnoma jasno.

Po sv. Tomažu Akvincu je "Stari Zakon zaveza črke, Novi zakon pa zaveza Sv. Duha, ki se po Njem ljubezen izlije v naša srca... Ko torej Sv. Duh v nas ustvarja ljubezen, ki je polnost zakona, je Novi Zakon, ne 'po črki', t.j. ne zakon, ki mora biti s črkami pisan, temveč 'po duhu', ki oživlja... Stari Zakon je bil dan v črkah na kamenitih ploščah, Novega je Duh vtisnil v mesena srca"¹⁶. Zato je "Novi Zakon prvenstveno (principaliter) sama milost Sv. Duha, ki ga kristjani prejmejo..., je prvenstveno v srce vstavljeni zakon (lex indita), drugotno (secundario) pa je pisani zakon"¹⁷, h kateremu je prišteti tudi npravne predpise samega evangelija¹⁸.

Podrobneje je snovanje tega Duha v srcih izrazil sv. Ignacij iz Loyole. Po njem je zadnji cilj duhovnih vaj pripraviti dušo, "da išče in najde božjo voljo, v ureditvi svojega življenja" (Knjižica "Duhovne vaje", št. 1 kritične izdaje), "da se bliža svojemu Stvarniku... ter ga doseže" (št. 20). Kajti "Gospodu je svojsko, da vstopa v dušo, se spet umika, jo giblje in priteza vso v ljubezen božjega Veličastva" (št. 330); "sam Stvarnik... se deleži predani Mu duši, objemajoč jo v svojo ljubezen in slavo (abrazándola en su amor y alabanza)" (št. 15.) Odtod sveta spoštljivost, ki naj z njo spremlja to božjo dejavnost ne le eksercitant, temveč tudi voditelj duhovnih vaj, ki "naj se ne nagiblje ne na eno ne na drugo stran, ampak naj se zadrži v sredi, kot jeziček tehtnice, in naj pustí, da Stvarnik s stvarjo in stvar s svojim Stvarnikom... neposredno občuje" (št. 15). V pismu Frančišku Borja (20.sept. 1548)¹⁹ Ignacij podrobneje označi, kako se Bog duši daje, se ji odpira: v "duhovni tolažbi", ki jo v "Duhovnih vajah" takole očrta: "V tolažbi se v duši vzbudi neko notranje gibanje (alguna moción interior). V njem duša začne plameneti v ljubezni svojega Stvarnika... Rastejo upanje, vera in ljubezen, notranje veselje,

¹⁶) Komentar k 2 Kor 3, 6.

¹⁷) Sum. Theol. 1-2, 106, 1.

¹⁸) Sum. Theol. 1-2, 106, 2.

¹⁹) Monumenta Hist. S. I., Mon. Ignatiana, ser. I, zv. 2 (Madrid 1904), str. 236.

ki kliče in priteza k nebeškim stvarjem... ter dušo spokoji in umiri v... Gospodu" (št. 316). Tudi v času "duhovne zapuščenosti" more človek "vzdržati z božjo pomočjo, ki mu vedno ostane", vedno mu ostane zadostna mera milosti (št. 320); a tudi tedaj se mora pri iskanju svoje konkretne poti držati "določitve, ki je bil v njej v zadnji tolažbi" (št. 318). Če se torej Bog daje, odpira v duhovni tolažbi — in to dajanje samega Sebe pomeni samo intimno bistvo duhovnih vaj —, je odločilne važnosti, da eksercitant zna že od začetka jasno razlikovati v svoji notranjosti dejavnost Boga, ki svojo voljo razodeva v duhovni tolažbi, in dejavnost "zlega duha". Takó razumemo Ignacijev poudarek v direktoriju duhovnih vaj, ki ga je sam napisal:

"... naj eksercitant opazuje, na katero stran ga Bog giblje... Zato mu je treba dobro razložiti, kaj je tolažba..."²⁰. In drugje: "Dobro je treba razložiti, kaj je tolažba in kaj njene sestavine, namreč notranji mir, duhovno veselje, upanje, vera, ljubezen, solze, dvig duha; vse to je dar Sv. Duha"²¹. Ignacij torej predpostavlja kot nekaj rednega, da Bog v duhovnih vajah (in podobno izven njih) odkriva duši svojo voljo, ki je človek s samo aplikacijo splošnih načel uma in vere na konkretno situacijo ne more zadostno razpoznati²².

Podobne misli o notranjem vodstvu Sv. Duha so pozneje prešle v same cerkvene dokumente. Takó se Leon XIII. v okrožnici o Sv. Duhu ("Divinum illud") izrazi o kristjanu, ki živi v posvečujoči milosti, da se v njem vedno znova ("identidem") bude po "instinktu Sv. Duha" ("instinctu Spiritus Sancti") "skrivnostna bodrila in vabila" ("arcanæ admonitiones invitationesque"), "glasovi in vzgibi" ("voces et motiones"), ki bi jih mogli primerjati z vse oživljajočim "vzgibom srca" ("motionibus cordis")²³.

Za zgled, kako konkretno in kot nekaj samo po sebi razumljivega so nekdanj aplicirali pravkar orisani nauk o notranjem vodstvu Sv. Duha na posamezne oblike življenja, naj bo lepo mesto Ahila Gagliardi (1537 - 1607), ki v knjigi "O polnem poznanju instituta" Družbe Jezusove²⁴ takole razloži "natančno izpolnjevanje pravil": Prvo natančno izpolnjevanje obstoji v tem, da redovnik "nekako po črki gleda na predpis in ga čim popolneje izvede. To prvo izpolnjevanje je svojsko novincem in podobnim... Ker nimajo toliko luči in skušnje, jih je treba poučiti o drugem natančnem izpolnjevanju pravil. Drugo... si v pametni ljubezni jemlje za mero cilj (mensuram

²⁰) Mon. Hist. S. I., Mon. Ign., ser. II, zv. 2 (Directoria, Rim 1955), str. 77.

²¹) Pravtam, str. 73.

²²) Prim. K. Rahner, Die ignatianische Logik der existentiellen Erkenntnis, v: Ignatius von Loyola. Seine geistliche Gestalt und sein Vermächtnis (izdal F. Wulf), Würzburg 1956, str. 345-405.

²³) J. de Guibert, Documenta ecclesiastica christianæ perfectionis, Rim 1931, št. 566.

²⁴) Achilles Gagliardi, De plena cognitione instituti, 3. izd., Bruge 1882, str. 86.

accipit ex fine cum prudenti caritate). Tu ima svoje mesto epikija". Kaj je epikija? Ker je vsak zakon nujno splošen, je mogoče, da se v tej splošnosti po črki sicer nanaša na kako konkretno situacijo, kjer pa po namenu zakonodajavca, po smislu, z ozirom na splošni blagor ne veže. Ali obratno. Táko razlaganje zakona v konkretni situaciji po duhu zakona je epikija. Epikija je krepost. Ni mehkoben in lenoben beg pred bremenom zakona. Saj je pripravljena, sprejeti nase tudi večje breme kot pa ga zahteva zakonova črka, če takó hoče duh zakona. Epikija se torej zakonu ne izogne, temveč ga izpolni, in sicer izpolni popolneje kot pa izvedba po črki. V človeku, ki epikijo uporablja, ta krepost seveda predpostavlja zrelost, notranjo svobodo, nevezanost na črko, a tudi nevezanost na lagodno sebično službo sebi²⁵. Za aplikacijo epikije na izpolnjevanje pravil Gagliardi opozori, da "se mora ozirati 1) na posebne primere, njih potrebe in ostale okoliščine; 2) na namen tistih, ki so konstitucije in pravila sestavili; 3) na cilj Družbe, ki naj je v intenzivnejšo službo Bogu in splošni blagor; 4) za to je treba obuditi modrost, in z njo bo hkrati večna luč učila, kaj je storiti". Potem Gagliardi očrta tretje izpolnjevanje pravil, z izrazi, ki se jih ustrašimo, če nimamo pred očmi teološkega izročila o notranjem vodstvu Sv. Duha: "Kakor pa drugo izpolnjevanje pravil izvira iz prvega, tako iz drugega tretje, namreč izpolnjevanje, ki je svojsko zedinjenju z Bogom (observatio... unionis cum Deo). V tem zedinjenju gíblje človeka najvišja Modrost in Dobrota, tako da je človek sam sebi zakon, ali bolje, Bog v njem, ki je najvišje pravilo vsakega dobrega hotenja in sodbe (ut ipse sibi sit lex vel Deus in eo...). Tak človek je kakor živ zakon, saj ima zakon pisan v srcu (veluti animata lex legem habens scriptam in corde)". Ob zadnjih vrstah ima Gagliardi pred očmi Ignacijev uvod v konstitucije Družbe Jezusove: "... bolj kot katerekoli konstitucije ohranja, vodi in razvija Družbo Jezusovo v božji službi od naše strani notranji zakon ljubezni, ki ga Duh božji piše v srca..."

Ker Bog s človekom ravna kot z osebo, ravna z njim kot z nekaj enkratnim, edinstvenim: ne le po njegovem poklicu, tudi po značaju, po vsem, kar je v kom pustila družinska vzgoja ali pomanjkanje vzgoje, po pridobljenih dispozicijah, po narodnosti, po oblikujočih kulturnih vplivih, po življenjskih menjavah, skratka: po vsakokratni konkretni situaciji poedinca. To najbolj neposredno dokazujejo pisane priče "novega življenja": duhovni dnevniki in duhovne avtobiografije, seveda le, kadar so se pisci rešili nesrečne nezavedne težnje, posneti pri orisu lastnega življenja kak tuj, po njihovem mnenju splošno veljaven vzorec duhovnega razvoja. Koliko je v duhovni avtobiografski literaturi nasilnega tlačenja duhovnih poti v shemo, ki jo iz-

²⁵ Prim. B. Häring, *Das Gesetz Christi*, Freiburg i. B. 1954, str. 303 - 304. - *Initiation théologique* (avktorji so francoski dominikanci), zv. 3, Paris 1952, str. 935-936.

raža "Castillo interior" sv. Terezije iz Avile! In vendar še Terezija ni hodila prav taka pota; treba je le primerjati zadnje duhovno obdobje ("Setimas moradas"), kakor je očrtano — deloma teoretično — v knjigi in kakor se izraža v pismih po letu 1572., ko je Terezija po lastni izjavi, stopila v to obdobje: Terezijino notranje življenje, kakor ga v vsej neposrednosti izražajo pisma, se ne da vtisniti v shemo knjige! Čim višja je stopnja "novega življenja", tem edinstvenejše je to življenje, čeprav hkrati trdno vstavljeno v ves objektivni red vidne Cerkve.

Krščanska nadnaravna doraslost se vstavlja v naravno psihološko zrelost²⁶. Cerkev obrača nanjo vedno večjo pozornost. Značilna za ta njen razvoj je apostolska konstitucija Pija XII. "Menti nostrae", ki daje za vzgojo semeniščnikov (pred očmi ima malo in veliko semenišče) med drugim tele smernice: Vzgajati je treba vsakega posebej, po njegovem lastnem značaju (singulorum puerorum indoles cuiusque propria...). "V vsakem je treba razvijati čut odgovornosti, zmožnost presojanja ljudi in dogodkov, duha iniciative. Zato naj predstojniki semenišč le previdno grajajo, naj počasi blažijo — tem bolj, čim starejši so gojenci — sistem strožjega nadzorstva in drugih omejitev, naj navajajo fante na samovzgojo in na čut odgovornosti. Poleg tega naj jim v določenih mejah puščajo pravo svobodo dejavnosti, jih vodijo v osebni razmislek, da si resnice, teoretične in praktične, res prisvoje. Nikar naj se predstojniki ne boje, če so gojenci na tekočem glede dnevnih dogodkov; nasprotno: obveščajo naj jih o stvareh, ki omogočajo zrelo presojo dejanstev (ex quibus maturum de factis iudicium iidem sibi faciant); in naj se ne umikajo diskusijam o njih; tako bodo oblikovali duha gojencev za pravilno vrednotenje stvari in idej..."²⁷.

Za pravilno in neovirano rast v psihološko zrelost, ki se vanjo vstavlja krščanska doraslost, so odločilnega pomena temeljitost, točnost, globina in vsestranost v osnovnih vzgojnih pojmi in načelih. Naj opozorim le na nekatere važne osvetlitve tega polja v strokovno visoko kvalitetnih, osebno pretehtanih, prodornih in hkrati sodobnih Komarjevih prispevkih, predvsem v "Razmišljanjih ob razgovorih"²⁸. Ker mora življenje prepajati kritična pamet — vsi moramo biti kritiki svojih dejanj in svojega okolja, v bistrem vpoštevanju lastnega in tujega dejanstva —, je vzgoja kritičnosti, ostrenja čuta za pravo sodbo, osrednja naloga vzgoje (primerjaj, v potrdilo, pravkar navedene besede Pija XII. o vzgoji "zrele presoje dejanstev" — "maturum de factis iudicium sibi facere"). Ker kritični čut ni gola obramba,

²⁶) V smislu članka "Razvijanje in križanje človeške narave", v: Meddobje 2 (1955/56), str. 170-171.

²⁷) Acta Apost. Sedis 42 (1950), str. 686-687.

²⁸) Meddobje 3 (1956/57), str. 237-243.

marveč pozitivno dejanje, je treba pri njem kajpada opreznosti, a tudi drznosti, seveda zadržanosti, a tudi vesele predanosti dani resnici, kakor pač zahteva dejanstvo. "Obilica abstraktnih vodil in pravil ne nadomesti smisla za konkretno stvarnost; le-ta ne spravi ob veljavo vekovitih načel, ampak jih odkriva in potrjuje, ker jih nosi v sebi." Pri vzgoji volje je voljo treba naravnavati na stvarne vrednote, ki voljo, kolikor je trpna, mičejo, in ki nanje volja, kolikor je dejavna, dejavno pristaja (primerjaj, spet v potrdilo, že iz časa pred zadnjo vojno, J. Lindworskega *Psychologie der Askese* in H. Schmidta *Organische Ascese*). Čustva niso nekaj v sebi nujno varljivega, razum ne nekaj v sebi nujno varnega in nezmotljivega; le v resnici temelječi um je zanesljiv in z resnico prepojena čustva so nepogrešljiv činilec duševnega miru, ki ga vzgoja ne sme prezreti. Tudi ne gonskih sil, ki morejo biti po Aristotelu in Tomažu materija kreposti, oblikovana po realističnem praktičnem umu; zmernost n. pr. ali srčnost sta "narejeni" iz gonskih sil, pamet ju ni uničila, temveč oblikovala. Komarjevo navajanje primerov iz naše pretekle katoliške vzgoje, ki v njih vzgojitelje ni vselej vodilo pravilno vrednotenje čustev in gonov, je kakor ponazorilo splošne ugotovitve patra de Guiberta: Bilo bi v največjo škodo duhovnemu življenju, če bi o njem sodili, da ga oblikuje neki abstrakten intelektualizem (un intellectualisme abstrait), um, ki strasti in čustva nanj nič ne vplivajo (une impassible raison, indépendante de toute influence des passions et des sentiments). Ozka povezanost umskih in čustvenih prvin, ki je važna za vsa duševna področja, ja še važnejša za duhovno življenje, vprav zaradi nadnaravnega značaja njegovih dobrin. Stoična apatheia, ki je nekatere duhovne pisatelje raznih časov morda le preveč navdihovala, kristjanu ne more biti za vzor. Niso strasti same, ki naj jih duši — saj jih niti ne more —; njih neurejenost je pomanjkljiva podreditev višjim duševnim silam, proti čemur se je treba nepopustljivo boriti. Duhovna teologija se torej popolnoma sklada s psihologijo, ko poudarja, kako važne so strasti za človekovo notranje življenje in kako intenzivno jih je treba zanj iz vrednotiti; in to v kljub težavam, ki jih morejo pripravljati in v kljub nevarnostim, ki vanje vedejo, kadar se oblastno vzpno nad razum²⁹.

Pot v psihološko in krščansko doraslost je razvijanje življenja. Zato je nujno vedno znova slovo od oblik, ki je človek nanje morda zelo navezan, a so se že preživele, in prodor v višje, bogatejše, čeprav sprva tuje ureditve. Doraščajoči fant se mora bolj in bolj izviti brezskrbni skritosti v družinskem okolju in si utreti pot v nova duševna zadržanja, ki bo v njih vse bolj sam sebe nosil, v čutu odgovornosti zase in za druge, v vse bolj zreli presoji in obvladi dejan-

²⁹) J. de Guibert, *Leçons de théologie spirituelle*, str. 233-234.

stev, ki mora v njih oblikovati svoje življenje. Redovnik ne sme ostati v izpolnjevanju redovnih pravil vse življenje v duhovni komodnosti novinca. Narod, ali del naroda, se v novih časih in krajih ne sme zapirati pred novo stvarnostjo, ki ga obkroža, temveč mora z njenimi pozitivnimi prvinami organsko dalje razvijati lastno življenje. Saj se mora tudi Cerkev, vstavljena v menjave prostora in časa, ozirati na te menjave, mora vse pozitivne prvine vsakokratnega sveta sprejemati v svoje življenje in s tem "inkarnirati" milost v vsakokratnem svetu ter tako v nekem smislu nadaljevati učlovečenje Boga. Vsako slovo od dragih, a že preživetih oblik, vsak prodor v nove, višje ureditve je smrt. A smrt v polnejše življenje, skrivnostno vstavljena v Kristusovo Smrt, ki nas je vanjo že krst potopil, da bi s Kristusom iz vsake smrti vstajali v "novost življenja" (Rimlj 6, 4).

P O T V G O R O

I

Življenje je začetek globine trenutka,
 ki odkriva tisoč stvari,
 kajti zemljo vidimo z očmi, ki so zemlja,
 ogenj z očmi, ki so ogenj,
 neskončno s tem, kar je neskončno.
 V zorenju in ob izkušnosti let
 pa se pojavljajo rane in skrivnosti —
 skrivnostna je v večeru sušeča se zemlja,
 kadar so blizu bogovi in čas.
 Kjer je bilo včasih sonce, je zdaj
 prah in trenutek svetlobe je skrit
 sredi ognja, vode, zemlje in zraka.

Znamenje na prsih se veča
 in merilo je le življenje —
 dolgo, sveže,
 zaposlitev za mnoga leta,
 hoja in gledanje navzgor.
 Pravijo, da je čas sodnik,
 a kdo pozna eno in drugo —
 delo, besede, prepire in naše bojevanje
 ter čas?

Kje cvetó rože zdaj, kje je kraj,
 kamor se vrača leto za letom pomlad
 ter za seboj razvne ognje poletja in jeseni?
 Vedno bliže so polja, gozdovi in planine
 (kako nespremenljivi so njihovi glasi!)
 a kar ostane je le odkritje,
 da sploh nismo zoreli
 in da ni bilo poletja, ne višine težkega,
 pokajočega zorenja,
 ampak le prehod preko čudnega bitja,
 zato, da bi usta pordečila
 v nemiru in kriku in v luči.

II

Iščem semena stvari,
 semena iz viharjev, porazov in zmag,

v nemogočih trenutkih in doživetjih
sredi prahu, po mestih,
v sterilnem prepiru, ki sem vanj pahnjen,
kot v nič in praznino.

Ali je to pot navzgor,
pot v domačijo in v zidanico?
Besede bi morale namreč vse poravnati.
Kosi zlata in težko poletje so v kraju
in ni časa za izgubljanje,
za razstaneč, za odtujitev in pozabo.

Naslonjen ob drevo, v prezgodnjem jutru,
na cesti, ki v jesenskem, težkem mraku
je kakor čas samotna in čista, čakam
na vodnika za v najnižje kroge,
za pot do najdenja besed.
Te so najvažnejše,
kadar je vse sedanjost,
ko se umikam čez dan v najhujšem mrazu,
v snegu in blatu
in ni videti obzorja planjave.
Takšen je konec preteklih bojnih pohodov.
Zadaj ostaja mesto,
a pot se že vije navzgor.
Vse je tu in domovina je največja resničnost
(sladka domačija v kopnem svečanu).
Gozdovi in polja, rože in sonca
se zajedajo v misli
in jih rešujejo.

Tu so besede, ki so zamrle po gričih,
kamor se ni mogoče vrniti.

Kako so lepi v pomladi upijanjeni vrtovi...!
Nisem vedel, da je to, kar naj bi minilo
— domovi in zemlja, obrazi in ogenj —
vedno tu, v kraju in v času.
Tu je petje na poti v goré
in nepozabne slike,
žive besede, pogledi in smeh,
kajti na koncu dobimo vse —
hiše, zemljo, telo in rože na prsih.

MOTACILLA MONTANA

Gospodična je že sedela pri svoji mizi, ko je prišel h kosilu. Pozdravil jo je in ji voščil dober tek, čeprav ni imela še nič na mizi. Odzdravila mu je in rekla: "Grazie! Altrettanto." Njen alt mu je dolgo zvenel v ušesih, zakaj ko je sédel tudi on k svoji mizi — nji nasproti — je bil v sobi molk. Napeta zveneča tišina je bila tolika, da se je šumljanje mlade Ukve po grapi pod cesto približalo tik pod okno.

Pogledal jo je, toda ona se ni dala videti naravnost v oči. Zato je imel pred sabo le njen blede obraz, visoke obrvi in drobne zlate uhanе. Opazil pa je, da je izrazita bledica prvih dni že izginila. Ko jo je prvič videl v obednici, je vzkliknil: Ta pa ni zdrava! Ta je bila pa potrebna gorskega zraka in tišine, dobre hrane in obilnega spanja.

Zdaj tiste bledice, ki ji je mučno zasenčevala lepoto, ni bilo več, v molk pa se je še vedno zapirala. Motiti jo v tem molku bi bilo nevljudno. O nji je vedel samo, da je iz velikega ravninskega mesta. Ker je imela sobo z dvema posteljama, se mu ni zdelo nič čudno, ko je slišal, da jo v soboto obiše fant.

Kosilo se je malce zakasnilo, zato sta pogledovala skozi isto okno: ona na desno, on na levo. Njegov pogled je semtertja zadolgo obstal na njenem obličju: miren, veder, poln pričakovanja. Na steni nasproti okna je viselo veliko ogledalo. Tudi v njem jo je videl: gleda skozi okno in pestuje svoje misli. Se želi pogovarjati? Želi molčati? Mogoče je pribežala visoko v gore iz iste želje kot on: uživati mir pred ljudmi in opravi, veliko spati, gledati zelenino pobočij in črnino smrekovih gozdov, vdihavati nov zrak, poslušati večno šumljanje spočitih mladih voda. Mogoče je izmučena od strmenja v pisalni stroj in od blazno enoličnega udarjanja tipk. Mogoče je ubita od dela za računskim strojem. Mogoče je izdelana od strežbe kupcem v kaki veliki trgovini. A ni ga zanimalo, kaj je po poklicu (možnosti je videl nemalo), in ni ji vedel imena. Osupnila ga je edinole njena blede lepota.

...Tako sta končno imela pred sabo drugo jed: piščanca. Kakšni so njeni občutki, ni vedel. Gledal je v krožnik in se pripravljaj na nelahko delo. Ni se upal ozreti vanjo. Bil je predobre volje, da bi mogel premagati smeh, če bi videl, da ona mukoma z vilicami in nožem naskakuje okusno jed.

"O, da sem sam, jaz bi ti že dal vetra, petelinček! Kar po domače bi se pomenila!"

A ker ni bil sam, tek je pa čutil velik (in tudi ona ni bila sama, jed pa ji je šla v slast), sta jedla v zavesti, da se vzajemno kritično opazujeta in je torej ne smeta polomiti. Ona je pila mineralno vodo, on pa rdeče vino. Rad bi bil malce svobodnejši, ali naj se je še tako živo oziral po nji, videl je le njeno strogost in nedostopnost, njeno premišljeno olikanost in hlad. Kaj, če je bolniška sestra? se je vprašal.

Sredi kosila je odložil jedilno orodje in vnovič pogledal skozi okno: v ozki pas neba nad smrekami onstran šumljajočega potoka. Omamno je čutil v životu žar dopoldanskega sonca in sladko utrujenost po naporni zasopli hoji strmo navzgor in nagli, a še utrudljivejši navzdol. Že dolgo ga je mikala čista zelena golota Lepega vrha. Slutil je tam paradiž gorskega rastlinja: ko je v ranem jutru odšel, je vzel s sabo "Alpsko floro", da si malo napoji srce.

Gospodični je spodletela kost in nož je glasno udaril ob krožnik. V veselju svojega miru in zadovoljstva je on, da bi premagal poredno željo, videti jo v zadregi, segel po polnem kozarcu in ga izpraznil. Nato je nadaljeval z jedjo.

...Njegova pot je šla kvišku po vlažni črni stezi. Kadar se je ustavil, da bi se malo razgledal, je slišal le šumljanje potočka. "Tu v teh sencah ob vodi, od sončne luči prebadanih, bi moral videti kako gorsko pastirico: v takih krajih domuje vitka *motacilla montana* z rumenimi prsmi." Uzrl pa je le kako zrelo jagodo in jo pozobal. Nad njim so kipele mogočne smreke, in po vedno hujši strmini se je vila vinkordeča steza. Šumljanje potočka je prihajalo iz večje in večje globine.

Nazadnje se je gozd razredčil in se umaknil planinskim pašnikom. Sence je bilo zdaj konec in z vso močjo se mu je v hrbet in tilnik uprlo sonce. Usedel se je, da se malo odpočije, in pogledal po travah. Nič posebnega ni videl in "Alpsko floro" je pustil pri miru v torbi.

Nadaljeval je pot, srce mu je tolklo in večkrat se je moral odahnuti. Vse tiho, vse negibno. Tedaj je začutil, da so se izpod samotne smreke nedolžno zastrmele vanj plahe oči. Obstal je v nasmehu velike, popolne sreče. "Srnica, sva se torej le srečala enkrat?" Gledala sta se in čakala, kaj bo kateri storil. Srna je odskakljala v grmovje in potem po prisojnem peščenem plazu v sence. Z novo močjo se je pognal v strmino. Steza ga je peljala med velikim planinskim osatom, ki se ga živina edinega ni dotaknila. Vrh se je še zmerom odmikal.

Gospodična je vzela v roko breskev in jo lupila. On pa se je vprašal: "Bogve, ali je pomislila na rdečkasti cvet neznanokje v tej pomladi -"

Planina je bila močno popasena in steptana. Poten je začutil mrzlo sapo in je oblekel vetrnik. Še en žleb je imel pred sabo do nasled-

njega vrha; ali ko je hodil dalje in je došel do belega kamna, zabitega v tla, je vedel, da je na Lepem vrhu in da so konji, ki se pasejo onstran, že iz tuje doline.

Sonce je stalo visoko in velik mir je počival nad vrhovi. Samo veter je sveže dihal iz grap. "Nagledati se te lepote in se je napiti za dolgo — za dolgo!" Neznani belkasti gorski ptič se je pivkajoč spreletel nad njim.

... Gospodična je zamašila steklenico z mineralno vodo, vstala in pozdravila. Visoka in lepa ga je pustila samega. Vedel je, da si pojde najprej umivat zobe, potem pa je ne bo na spregled do poznega popoldneva. In ker sta edina gosta, bo lahko mirno počivala, zakaj on je obziren: tiho bo vzel svojo knjigo in pojde k potoku. Ko ga bo branje utrudilo, pojde pogledat za gobami, jagodami in borovnicami... a šumljanje vode pojde vsevdilj za njim.

Gorsko zavetje, ki ju je letos priklicalo v istem času, je zvezano s svetom po lepi cesti. A ta gre še dalje: do zadnjega skritega hotela, ki pa slovi po svojem živžavu in torej ni za ljudi, kateri bi radi samote in miru. Po tej cesti je imel navado hoditi vsak večer pred spanjem: malo navzdol ob šumljanju voda, malo navzgor proti izvirku mlade Ukve.

... Gramofon v obednici molči. Dan je bil deževen in treba ga je bilo zabrisati z glasbo. Nocoj je on izbiral plošče in ga navijal — in njej se ni mudilo nikamor. Sedela je na svojem mestu in poslušala. Pred radiom in časopisi in svojci sta imela že teden dni mir. Izbiral je plošče po svojem okusu in ni je spraševal, kaj bi rada slišala. Ona je pa tudi molčala — in tako je imel besedo pravzaprav le gramofon.

Toda zdaj je zaprt na mizi in počiva. Gospodična ga ni poslušala do konca: umaknila se je. On stoji pred vrati in gleda po črnih hribih. Na vzhodu, za strmim smrekovim gozdom, se oblaki prečudno lepo svetlijo: mesec bo vzšel. On stoji v temi in ne ve, ali bi šel po cesti navzgor ali navzdol. Potem se odloči: navzdol. In gre ob vegasti leseni ograji, duha bogato nočno roso, posluša šumljanje voda in misli bogve kaj. Nenadno obstane in je v zadregi: na kamnu ob cesti, v gostem mraku, sedi gospodična — v rumeni jopici in črnem krilu, ki ji kot zvon pada čez noge. Ali naj se obrne? To bi pomenilo, da beži pred njo, da se je izogiblje: bilo bi žaljivo. Ali naj gre mimo brez besede? Lahko noč sta si že voščila... Ali pa naj jo končno le ogovori? Jo povabi na sprehod? Smreke na hribu bodo zdaj polne mesca. Mogoče se je usedla, ker je vedela, da pride mimo? Mogoče ji je že dolgčas in bi se rada seznanila za pogovor? Večer je tako lep: zvezde se bliščijo in oblaki že potujejo visoko po mesečini, ko so grape še črne.

Ali odkar je po treh letih bogoslovja krenil na lastno, ne manj težko pot, se ni mogel otresti neke trpke boječnosti in čudne zvezanosti. Zdaj je vedel, da bo storil drugače nego bi ravnala večina drugih na njegovem mestu: izognil se bo tveganju.

Šel je mimo gospodične brez besede: niti pogledati se je ni upal, da ga ne bi imela za vsiljivca. Spomnil se je neke davne slike in je pomislil: Ifigenija. Kaj, če jo mučijo skrbi? Kaj, če se bojuje z žalostjo? In vrh tega je jutri sobota, ko pride njen fant. Nikar je motiti v pričakovanju!

... Ves sobotni popoldan je nosil v sebi besede, ki jih je izrekla pri kosilu (ne njemu): "Stasera viene il mio amoroso." Alt je bil tokrat nekoliko bolj razposajen. Živahnejša je bila in razgreta. S še večjo toplino se je oziral po nji. Sredi molka, ki ju je družil, je zaropotal stol pri njeni mizi — stol, ki ji je stal nasproti. On se je z nasmehom ozrl k nji in je videl, da je skrčila noge, ki jih je imela naslonjene na stol. Samo resno ga je pomerila z očmi in jedla dalje.

Ob potoku je nabral lapuha za zimske prehlade. Do odhoda se bo lepo posušil, zakaj vreme se je zjasnilo, severni veter je visoko pognal oblake in jih naglo žene. Potem je spet bral svojo knjigo, ki ga je neznansko pritezala, in je občrtaval stavke, ki so mu bili posebno všeč. Ali ko je sonce zašlo za Kolk in se je s šumljajočih voda vzdignila večerna vlaga, je knjigo zaprl. Bližal se je čas, ko pride njen fant. "Kakšen neki je? Se pripelje z avtom? Z motorjem? Ali pride peš?"

Pri večerji je gospodična pogosto pogledovala na uro. Kadar je po cesti zabrnelo vozilo, se je vzpela in preko rož pogledala skozi okno. On je čakal, kako se bo ta dan končal, in ni se mu mudilo od mize. Gospodična je šla h gramofonu: nocoj je ona izbirala plošče in pokazalo se je, da je njen okus bolj južen od njegovega, tirolskega. Pa vendar mu je bilo všeč poslušati. "La montanara"... "Kadar odpadejo zadnji listi"...

Gramofon je pel še vedno. Da ne bi bil priča ljubezenskega snidenja, je šel ven. Bila je že deveta ura — njen fant bo vsak čas tu. Šel je po cesti navzgor. Oblački nad smrekami so se že spet svetlili v zlatu: iz temnomodre črnine so hiteli v mesečino ter spet tonili v noč in za vrhove. Hladni ogenj je veličastno kipel izza hriba... in vode so šumljale po črnih grapah. Vrhovi so bili že obliti z mesečino, lučka gori pred hišo pa je sijala v temo in klicala.

Krenil je za ovinek in se ustavil. Tišina je bila popolna: večna pesem voda ji je pletla venec, svetlozlati ogenj, pred katerim so negibno stale smreke, pa ji je deval krono na glavo. Mesec se je izmotal smrekam iz vznožja, se splazil skozi veje in se odtrgal od vršičev: zakraljeval je na nočnem nebu.

"Jutri zvečer ne bom več gledal teh planin v mesečini. Moram se jih nagledati nocoj."

Sam ni vedel, kdaj se je v njem rodil sklep, da odide že naslednje jutro: Toda čutil je, da zdaj ne more več ostati tu gori, ko so tako lepe noči in ko vode tako neznansko uspravajoče šumljajo. Ta smrekova pobočja, koder se pasejo srne, ti potočki, kamor hodijo pit — vse to je

preveč za enega samega človeka, ta motna slast brezčasja prenevarno omamlja.

Tišina je bila velika in ura že pozna. Obrnil se je in z ovinka videl luč v njeni sobi, njo pa slonečo v beli jopici na oknu.

“Ni ga bilo — in ona še vedno čaka,” se je zdrznil.

Spat pa se mu ni dalo iti. Jutri odide in treba se je nagledati in naposlušati, nadihati in naobčutiti. Stal je na ovinku in čakal tudi sam. Počasi ga je začela polniti čudna žalost. Mislil je na gospodično, mislil je na tistega, ki je bil pričakovan, mislil je nase in na svojo minulost. Mislil je na Sonjo in na Raskolnikova. “Nisem se tebi poklonil, vsemu človeškemu trpljenju sem se poklonil.” Mislil je na svojo bodočnost.

“Mogoče sem nočoj zadnjikrat v teh hribih.”

Mesec je bil že visoko, ko je šel po lesenih stopnicah na verando. Tiho je stopal mimo njenih vrat, zakaj vedel je, da bedi in ga sliši. In ob misli, kaj bi bilo, če bi ji rahlo potrkal na vrata, ga je obšla divja slabost. Onemogla žalost se mu je zadrgnila v grlu in srce je tolklo v hudi stiski. Prišel je v svojo sobo in si z dlanmi zakril obraz. “Moj Bog!” je zašepetal.

Drugi dan je kmalu po jutranjih urah prišla truma gostov. Tam pa, kjer preveč ljudi išče počitek, ni nikakega počitka. Zato se je brž umaknil. Še prej je ključ od sobice vrnil gospodinji, a kovček s svojimi stvarmi je pustil kar spodaj v veži, da ga sredi popoldneva vzame in se spusti v dolino.

Šel je ob Ukvi navzgor, stopal po mokrih izlizanih kamnih, okoli katerih se je penila mrzla čista voda, odstiral je veje obrežnega rastlinja in vdihaval močno svežino vlage. Tu pa tam se je iz lise sonca rdečila kaka jagoda. Mlada voda je šumela, skakljala čez ovire in si nezadržno utirala pot nizdol — tja daleč nekam v sonce.

On pa se je dobro počutil v senci: saj se je vanjo zatekel iz premočnega poletnega žara. Sedel je in se ni ganil. Gledal je razigrano vodo in nizke veje, ki so se orošene stresale nad njo.

Tedaj jo je nenadno zagledal: kakor prikazen je sedela na nizkem kamnu, ki je molel iz vode. Od kod se je vzela? Ali ni pravkar gledal tja in je še ni bilo?

“*Motacilla montana!*” mu je vztrepotalo srce.

Vitka in lahkotna, z dolgim repom, z živo rumenino od grla pa po vsem spodnjem životu je nihala na tenkih nožicah kot plesalka; črna glavica z bistrim očescem je nekaj slutila.

Gledal jo je, da bi se je nagledal za vse življenje.

“*Motacilla montana*, podoba čistosti! Bitje, rojeno iz neskaljene vrelca, zlatič in vetrca! Ptica, ustvarjena za bivanje v prostosti — poljub ti na prsi!”

A že ga je zapazila. Prestrašeno je čivknila, se kot breztelesna pognala s kamna in mu izginila v sencah in zelenju. Bilo je spet vse kakor prej: voda je šumljala in veje so se stresale nad njo.

Toda on se je zdaj smehljaj. Strmel je v sence in zelenje in se smehljaj kot fantič, ki se mu je nekaj ljubega skrilo, pa ve, kje bo tisto našel. Vstal je, in še zmerom mu je bil na ustih zmagoviti nasmeh, da je po grenkobi zemlje okusil sladkost večnosti.

čas na tribuni

“Diese da (die Uhr) blieb nicht stehen, geht fort und fort, geht getreulich, beständig, wacht mit mir in den Nächten, zeigt gerecht jede Stunde an, schläft nie, säumt nie, übereilt nichts.”

Ruth Schaumann (Die Uhr, 42)

Razmišljam o zaglavju “Čas na tribuni” v naši reviji. Po smislu obeta mnogo, morda preveč. Kdo je postavljen na tribuno, na oder? Naš čas, naše meddobje. Ne čas sam na sebi, marveč bolj vsebina časa, predvsem kulturna, duhovna. Torej duh našega časa, “kulturna duša” (O. Spengler) naše dobe, kakor se javlja v mislih, duhovnih tokovih, napovedih, načrtih ljudi in v dogodkih v sodobnem svetu. Ti so na tribuni: kažejo se nam, govorijo nam, uče nas. Mi pa poslušamo, analiziramo, presojujamo; pritrjujemo ali odklanjamo, privzemamo ali zavračamo. To, kar v času je, stoji na tribuni. Nujno je, da je pre-majhna, preozka, ker je naš čas izredno bogat novih misli in pomembnih dogodkov.

Mislil sem: kaj, ko bi tokrat čas sam postavili na tribuno! Ne tega, kar v času je, marveč čas, ki v njem vse to je, sam na sebi; čas brez določene vsebine, nekako prazen vsega razen sebe. Kaj govori čas sam današnjemu človeku, nam?

Seveda ne gre za strogo strokovno-filozofsko tribuno, ki na njej stoji že najmanj tretje tisočletje pred vprašujočimi duhovnimi očmi mislecev. Odkar je začel človek globlje razmišljati, ga je zanimala, vznemirjala, dražila skrivnost časa. Kaj je pravzaprav čas, v čem je njegovo bistvo, kakšna je njegova realnost? Kaj je tisto, kar v času zares je, obstoji, če čas kaj je? Kaj je z začetkom in koncem časa in s časom brez konca? O večnosti, ki ni čas. O človeku, ki je v času, in o Bogu, ki ni v času itd. Aristotel, klasik stare filozofije o času, Kant (čas je subjektivna forma a priori čutnega zaznavanja), Einstein (čas je četrta razsežnost štiridimenzionalne prostornosti), Bergson (durée), Heidegger (Sein und Zeit) so le nekateri zastopniki njih, ki so si prizadevali prodreti v globine časa ali razkriti pomen časa za konkretnega človeka, njegovo zgodovinskost, razpetost v času. A vkljub vsemu: v dnu je skrivnost ostala. Čas stoji še vedno na tribuni, na pol zastrt. Še vedno velja Avguštinova tožba: “Kaj je torej čas? Če me nihče ne vpraša, vem; če pa ga hočem na vprašanje razložiti, ne vem.”¹ Sv. Tomaž je vedel, od kod ta temá v času: tem manj je kaj

¹) Izpovedi, XI. 14; prim. XI. 20, XI. 25.

spoznatno, čim manj ima bitnosti; čas pa ima le pomanjkljivo in nepopolno bit². V "mračne globine" časa zato ne gre posegati; a že to, kar je vsaj malo vidnega in svetlega na obličju časa, nam ima mnogokaj povedati. Treba je le prav prisluhniti in nato — razmišljati. Odkrivajo se nam temni in težki problemi, ki bi jih te vrstice rade le nakazale, ne izčrpno prikazale, kaj šele rešile.

I.

Stari Grki so imeli za čas dva izraza: "hrónos" in "kairós". Že sv. Avguštín je tožil, da pozna latinščina le eno besedo (tempus) za oba grška izraza, čeprav je med njima pomembna razlika.³ Tudi moderni jeziki ne razlikujejo, zato uvajajo kar grško besedo kot tujko in govore o času in o kairosu. Čas (hronos) je kvantitativen pojem, kairos pa kvalitativen.

Čas (hronos) je trajno, zdržno prehajanje in minevanje; je v vednem toku. Kaj je zares moj čas, ki z njim razpolagam? Preteklost je minula, prihodnosti še ni. Ne ene ne druge nimamo v rokah: prve ne več, druge še ne. Niti enega trenutka ne, ker tudi ta je še v času razsežen, ima svoj "prej" in "potlej". Tudi tisočinka sekunde ni vsa obenem: en del je že bil, drugi šele bo. Kaj je potemtakem resnično obstoječa, moja sedanost? Le tista nerazsežna točka, ko se to, kar je bilo, prevali v to, česar še ni? Le meja, kjer se stikati preteklost in prihodnost? Če je tako, potem se zdi, da smo zares bedni. Tisti naš večkrat prazni izgovor: nimam nič časa, ima globoko resničen pomen: tisti "zdaj", ki je edino res in ves moj, je pravzaprav — nič (časa). "Sedanosti" v resnici ni; to, kar imenujemo sedanost, je bolj naša utvara; nastane, ker miselno pridržimo, kar je že bilo in privzamemo, kar šele bo (vsaj upamo, da bo), a obojega dejansko "sedaj" ni. Naše življenje visi nenehno v strahotno majhnem hipu med že minulim in še ne dospelim. A minulo je za nas zgubljeno in prihodnje še ni naše. Je res tako, da nimamo ničesar? Ne preteklosti, ker je ni več; ne prihodnosti, ker je še ni; ne sedanosti, ker je ni?

Je tako in spet ni samo tako.

Res je: čas neprestano uhaja v nič; nenehno se nam izmika iz rok, za vselej. Ne moremo ga zaustaviti, priklicati nazaj; ne vrne se. Ni torej smiselno želeti si nazaj "stare čase" (ali kak nov "srednji vek"). Kar smo danes storili (vrednega ali nevrednega), tega ne moremo več spremeniti, zamujenega ne več rešiti.

A vendar čas ne odnese vsega s seboj.

²) "Esse deficiens et imperfectum" In III. Met. I. 1.

³) Ad Esicium, ep. 197. 2. CSEL, vol. 57, 231 sl. Prim.: "...cum habeant haec duo non negligendam differentiam."

Vse naše delo preide, a ostane to, kar je z delom nastalo: sad, uspeh našega prizadevanja, ki je že prešlo. Nastajanje mine, nastalo ostane. Študij prehaja, znanje ostaja; čas, ko sem to zapisal, je minil, a črke, njih pomen in misel, so ostale. Tako je v neki meri z vsakim opravičilo, še tako "neproduktivnim". Vrednost časa ostane v vrednosti tega, kar je rodil.

Vsak hip časa, ki mine, zapusti sled v nas samih, v jedru naše osebe. Človek gradi sam sebe s svojimi zavestnimi in svobodnimi odločitvami. V tem pomenu je res, da je človek to, kar sam iz sebe naredi. Že davno pred Sartrom je to povedal sv. Tomaž z drzno besedo: človek je v svobodi "causa sui", vzrok, tvorec, graditelj samega sebe.⁴ Preteklost se kristalizira v človeku. "To smo, kar smo v svobodi postali."⁵ Vsako osebno dejanje je dejanje prav tistega, ki je ravno tako živel in zato danes takšen je. "Človek ne preživi niti ene minute svoje sedanjosti, ki je ne bi nosila in soodločala njegova preteklost, njegova pretekla doživetja, uvidi, spoznave, izkušnje, dejanja."⁶ Živimo od preteklega, je dejal Goethe.⁷ Preteklost ostaja v nas samih. Vsak hip stopa v sedanjost in bodočnost. Tako nosimo v minevajoči sedanjosti težko odgovornost za svojo (in drugih) bodočnost.

Končno ima čas poleg svoje vodoravne še navpično dimenzijo, ki ga veže z večnostjo, z Bogom.⁸ Za Boga naše življenje v času ne mineva, ampak je nepremičnemu "zdaj" večnosti v celoti prisotno. Ne le po biti, tudi po vrednosti, kot naše zasluženje. Dobra dejanja imajo večnostno vrednost, ki je v našem nadnaravnem redu spet dar božji, ker je njegov dar, da smo otroci božji in le kot taki jih moremo vršiti in ohraniti. Če jih, postanejo res do-končna. Tako sega čas v večnost, minljivost v neminljivost.

V teh ozirih torej preteklost še je. Kaj pa sedanjost in prihodnost?

Res sedanjosti ni, če tisti nerazsežni "zdaj" iztrgamo iz toka časa, nekako ustalimo, fiksiramo. A je zdržno tekoča sedanjost: ne-prestano se prihodnost vali preko sedanjosti v preteklost in tako ne-prestano, t. j. vedno sedanjost je, a v vednem toku, vedno druga in druga. To pa se pravi: sedanjost nam ne-prestano uhaja. Sv. Katarina Sienska je lepo rekla: "Ne čakajte na čas, ker čas ne čaka na vas!" Sedanjost je, čas "imam", a kako dolgo? Nerazrešljiva skrivnost. Le

4) De ver. 24. 1. Prim. Soukup, Grundzüge einer Ethik der Persönlichkeit, Graz 1951. 69.

5) K. Rahner, Trost der Zeit, v Schriften zur Theologie, III. Einsiedeln, 1956. 173. Prim. 174-75, 177.

6) G. Pfah'ler, Der Mensch und seine Vergangenheit, Stuttgart, 3. izd. 1953, V. To izborna delo dokazuje navedeno tezo in rešuje razna vprašanja, n.p. človekova svoboda v tej odvisnosti od preteklosti (267-285).

7) "Wir leben vom Vergangenen". Nav. Pfahler, l.c.

8) Garrigou - Lagrange, Las tres edades de la vida interior, Buenos Aires, III. izd. 1945, 401-402.

eno vemo, kar je zapisano: "Tempus breve est. Dies nostri sicut umbra."⁹ Zato pa je tako bridko, zamujati čas.

In čas kot kairos?¹⁰

V fragmentih predsokratikov beremo: "Kairón gnodhi" — Spoznavaj čas!¹¹ Stara Zaveza nas uči: "Vse ima svoj čas in vse pod soncem svojo uro."¹² Sv. Pavel nas opominja: "Odkupujte čas, zakaj dnevi so hudi!"¹³ Jezus Kristus je grozil Jeruzalemu: "Ne bodo pustili v tebi kamna na kamnu, ker nisi spoznalo časa svojega obiskovanja."¹⁴ V grščini stoji na vseh mestih izraz kairos.

Zdaj ne gre več za čas fizikalnega sveta, ki je vedno enak; kairos je vedno drugačen. Ne vprašujemo po njem s "koliko", marveč s "kakšen"; ne kako dolg je, marveč, kaj prinaša. Kratko (brez odtenkov in podrobne analize) moremo reči: kairos je vsakokratna naloga, ki nam jo stavlja čas, ki nam je prav danes, v tem času, naložena in ki jo iz časa, po tem, kar se v času godi, spoznavamo. Je čas kot poziv, klic časa: pri Grkih bolj klic usode (tyhe), nam kristjanom klic božji. Vox temporis — vox Dei (kard. Faulhaber). Bog je od vekomaj v svoji previdnosti določil vsak trenutek zgodovine. Vse dogajanje v stvarstvu vodi k določenemu smotru v podrobnem, v poedinem tudi v najneznatnejšem. V tem božjem načrtu je natančno predvideno in določeno, kaj naj nek poedinec vsakokrat na svojem mestu in ob svojem času stori. In to vedno novo in novo, kar je po tem načrtu prav zame določeno, je v vsakem trenutku volja božja — zame, božji poziv, moj kairos. Ker je odločilnega pomena za človeka, da vsekdar vrši voljo božjo, je odločilno zanj, da spoznava svoj kairos, ga vzame nase, izpolni.

Toda kako naj ga spozna? Etične in moralne norme so splošne, za vse veljavne, nadčasovne, so obvezen okvir za konkretna dejanja; toda tega, kar naj tu in zdaj storim, ne pokažejo. Res moram biti vedno pravičen, a vprašanje je prav to: kaj hic et nunc pravičnost od mene zahteva. Povrh tega, kar Bog zahteva od vseh ljudi, stavlja še posebne zahteve na poedinca kot takega. Vsakdo je posebna zamisel božja, vsakega "kliče z njegovim imenom" in kliče ga tu in zdaj. Kje izsledim ta klic? Redno¹⁵ v kompleksu vsakokratne situacije, notra-

⁹ "Čas je kratek. Naši dnevi so kot senca" — stoji zapisano na sončni uri (nekje v Italiji), kjer se senca neprestano premika naprej, dokler ne zaide sonce.

¹⁰ Danes se mnogo piše o njem. Prim. W. Schölgen, Aktuelle Moralprobleme. Düsseldorf 1955, 14 sl., 162, 269; isti: Die soziologischen Grundlagen der katl. Sittenlehre, Düsseldorf 1953, 10, 170 sl., Soukup, o. c. 112-120 itd.

¹¹ Diehls, Fragmente der Vorsokratiker, 1933, II. 216, 10.

¹² Ekl. 3, 1;

¹³ Ef 5, 15; prim. Kol 4, 5.

¹⁴ Lk 19, 44.

¹⁵ O posredni in nenosredni poti gl. Fuchs, Situation und Entscheidung, Frankfurt 1952, 69-92.

nje in zunanje, v kateri se zdaj nahajam, torej iz okoliščin, v katerih sem, iz časa, ki v njem živim. Za spoznavanje kairosa je neobhodno potrebna krepost razumnosti, kakor jo pojmuje sv. Tomaž¹⁶: je krepost, ki pravilno presoja in odloča o tem, kaj je tu in zdaj storiti.¹⁷ Kadar je situacija zapletena in nejasna, ostane nekaj negotovosti in tako nekaj tveganja, a brez tega svobodnega človeškega življenja sploh ni.¹⁸

Tako se v vsakem času, posebno ob važnejših spremembah, vedno znova stavlja vprašanje: Kaj mi nalaga današnji čas in Bog po današnjem času: kaj je moj kairos? Kaj je kairos našega naroda doma in v tujini? Kaj je kairos krščanskega sveta, Cerkve, in kaj kairos človeka danes, v jutru atomske dobe?¹⁹

Važna, neodložljiva vprašanja iz našega časa, za naš čas. Čas na tribuni.

II.

Newton je govoril o času, ki enakomerno teče (*tempus, quod aequaliter fluit*). Ena ura je enaka drugi in vsaka ima po šestdeset enakih minut; ni ena hitrejša od druge. Vendar se nam subjektivno vidi en čas daljši, drugi krajši, čeprav sta objektivno enako dolga. Včasih nam je "dolgčas", drugič nam je kaj "kratkočasno". Ob zanimivem filmu mine ura, "kot bi trenil", če čakamo na vlak, se ura "vleče", ni ji konca.

Danes radi upravičeno govorimo o divjem, drvečem tempu časa. Kaj hočemo s tem reči? Gotovo ne, da čas hitreje teče kot pred sto leti; vemo, da je dan objektivno enako dolg kot pred sto leti. A za nas ne. Pogosto bridko občutimo, da minejo ure in dnevi, ne da bi se zavedeli, kdaj. Komaj smo dobro začeli leto, že ga je polovico mimo in kmalu se bomo začudeno vpraševali, kdaj bo prešlo. Odkod ta naglica časa?

Če ni od časa samega (objektivno), je od nas (subjektivno). Mi ne občutimo več enakomerno-zdržnega prehajanja časa, zato se nam zdi, da naenkrat, skokoma, mine. Zakaj tako? Časa ni brez zaporednega spreminjanja, gibanja. Čas zaznavamo, ko zaznavamo prehajanje, gibanje. A gibanje občutimo, zaznamo le, če se sami zaustavimo, če ga opazujemo in merimo z neke trdne, mirne točke. In te skoro nimamo več. Naše življenje je brez miru, brez zunanje in notranje spokoj-

¹⁶) S. Theol. 2 II. 47-58. Prim. J. Pieper, Traktat über die Klugheit, München 1949.

¹⁷) "Ad prudentiam pertinet recte iudicari de singulis agibilibus, prout sunt nunc agenda." Virt. in com. 6 ad 1.

¹⁸) Kairos, situacija, razumnost, tveganje v odločitvah so važni pojmi v pravi situacijski etiki.

¹⁹) Prim. K. Brockmöller, Christentum am Morgen des Atomzeitalters, Frankfurt, 4. izd. 1955, 88 in v vsej knjigi.

nosti. Delovni dnevi nas pehajo in gonijo od jutra do večera; tekamo na delo, delo nas priganja, doma nas čaka drugo delo in priti domov je spet gonja, napor, delo. Tako zelo smo zapadli nemiru življenja, da se tudi v prostem času resnično ne umirimo, sproščeno ne oddahnemo; žene nas na cesto, v kino: v nemir, ali pa doma stikamo in brkljamo vsepovsod, sedemo s knjigo, spet vstanemo, začenjamc drugo in tretje, vedno zaposleni, nikoli v miru. Nikoli nimamo časa. Poleg tega nas je prevzela še naglica življenja. Včasih so ritem življenja določala človekova pljuča ali korak in tek konja, danes ga določuje stroj s tisoči obratov na minuto in nam je, kakor da bi tudi mi imeli v notranjosti podoben motor, ki nas žene in vrti z vedno večjo naglico.²⁰ Tako vedno hitimo, vedno se nam mudi.

Tega tempa človek ne vzdrži brez škode. Ne telesno, ne duševno, ne duhovno. Zdravniki, sociologi, psihologi, duhovniki se skrbno posvečajo tej bolezni naše dobe, ki jo imenujejo "angina temporis".²¹ Diagnoze in prognoze so tako mnogovrstne, zapletene in številne, da jih moram preiti. Le eno naj omenim: človek, ki je zapadel temu toku in teku življenja, ne da bi se mu ustavljal, zgublja sam sebe. Ves in vedno je raztresen na ven, v zunanje zmehanizirano in stehinizirano življenje, nikoli ali prereditko je zbran v sebi, notranje vsaj sam s seboj; za to nima ne časa, ne spokojnosti, ne volje. Strah ga je samote, tišine, miru, zbranosti, ker ne ve, kaj početi s tem in s seboj. Vse to se mu zdi tuje, neživljenjsko, brez koristi, zapravljanje časa, brezdelje. Zato ne razmišlja, se ne odloča osebno sam; ne živi svojega, resnično osebnega življenja. Razosebljenje. Tuje sile tehničnega sveta, tempo zunanjega življenja ga podi in vleče s seboj in za seboj. Nevede postaja suženj. "Na levem zapestju nosi znamenje modernega sužnja: uro."²²

Težje je vprašanje, kaj storiti.

Gotovo se ne moremo vrniti v mirnejši in počasnejši tempo prejšnjih dob. Čas ne teče nazaj in razvoj gre nujno naprej. Cometa IV. ne moremo več zamenjati z jadrnico. Tudi sami se ne moremo izviti iz nemira in naglice časa; smo kakor v divje drvečem vlaku, in "kdor bi hotel izstopiti, si še bolj gotovo zlomi vrat kot tisti, ki se vozi naprej."²³ A nekaj moramo in tudi moremo storiti! Ne ostane drugega, kot da si prizadevamo obvladati tempo časa, ki v njem smo: tudi ob veliki zaposlenosti in zunanji naglici se notranje umirjevati, zadrževati. Festina lente — so modro dejali stari. Pogosto hitimo in hlastamo ne iz potrebe, marveč iz notranjega nemira, ki se je vselil v nas.

²⁰) K temu in naslednjemu glej F. Hillig, *Gegen die Unrast del Zeit, v Stimmen der Zeit*, B. 157, 6, str. 601-9 in tam navedeno literaturo.

²¹) Naslov dela, ki ga je napisal Jürgen Eick. Cfr. Hillig, o.c. 401, op. 1.

²²) Hillig, o. c. Humoristično-satirično, a ne brez globoke tragičnosti, je orisal tega nemirno-naglega, vedno "zaposlenega" človeka Hellmut Holt-haus v knjigi: *Lebt schneller, Zeitgenossen!* Frankfurt, 1959.

²³) E. Jünger v *Sanduhrbuch*, 184; nav. Hillig, o.c. 402.

Zakaj ne počakamo, da oddrvi vrsta avtomobilov, predno križamo cesto? Vijemo se med enim in drugim, tudi če se nam ne mudi. — Nima mo časa počasi in tiho zapirati vrata; glasno jih zaloputnemo. Zakaj? Ne vzdržimo več mirnega, tihega zapiranja?²⁴ — Film še prenesemo, ker je tempo hiter, knjiga že ne več. Če pa beremo, hočemo prebrati čim več in čim hitreje. Počasi brati, skušati razumeti, ob branju razmišljati se nam zdi pretežko in tako dolžimo knjigo „da je preveč težka. Zato pa tudi ne znamo več prav brati. — Ali moremo še mirno in brez hlastanja jesti in piti? Ni dolgo, kar je akademik iz Azije, ki študira v Nemčiji, odgovoril na vprašanje o vtisih, ki jih ima: „Viele Menschen sind hier zu sehr Maschine, sie tanken sogar beim Essen.“²⁵ — Ali je ob vsem tem še možna zbrana, iz notranjosti izvirajoča molitev ali celo meditacija in kontemplacija? — Zakaj ne ostanemo doma, ko nas vleče brez potrebe ven? Mar ne tudi zato, ker se bojimo sebe, svoje praznote? Pascal je napisal o tem lepo poglavje. „Pogosto sem si dejal, da izvira vsa človekova nesreča iz enega samega vzroka, namreč da ni več sposoben mirno ostati v sobi.“²⁶ — Toka časa res ne moremo zavreti, a v teh in podobnih primerih se moremo za hip ustaviti in tako zadržati svoj čas. Tako postajamo za res svobodni, sami svoji, samostojni.

„Toda za te stvari nimamo časa!“ bodo mnogi ugovarjali. Zakaj ne in ali res ne? Dve resni vprašanji za odkritosrčen odgovor. Morda nimamo časa, ker imamo preveč časa — za manj pomembne in manj potrebne, celo nepotrebne stvari? Ali pa ne znamo gospodariti s časom, ga prav in po pameti razdeliti? Ali pa se ga bojimo imeti?

Čas nas ne podi, mi podimo čas. Čas sam ne drvi, mi drvimo brez postanka in prestanka in priganjamo čas. Čas se maščuje nad nami. Grozi nam s tribune.

III.

Ena temeljnih tez kozmologije je: „Zdržna kolikost (continuum) ne sestoji iz nedeljivih delov“, t.j. kocka ni sestavljena iz ploskev, ploskev ne iz črt in črta ne iz točk. Saj je n.pr. točka nerazsežna in tedaj še tako veliko število točk ne more tvoriti črte, ki je razsežna (v eno dimenzijo).

Čas pa je prehajajoča, tekoča, zdržna kolikost (continuum fluens).

²⁴) Redovnica Simplicia je vprašala sv. Frančiška Saleškega, kaj bi storil, če bi bil on na njenem mestu v samostanu. Odgovoril ji je le eno: „Jaz bi lepo tiho zapiral vrata.“ Je bilo v tem že tedaj znamenje popolnosti? Ali pa ji je dal namig za obvladanje, ascezo? Danes še bolj sodobna asceza! (Citati pri Hillig, o.c. 403)

²⁵) Sonntag im Bild, Januar 1959, 2.

²⁶) Pensées n. 139, v Bl. Pascal, Frankfurt (Fischer) 1954, 150. Tam tudi pravi: „Menijo, da iščejo miru, a v resnici iščejo nemir“ (152).

Torej tudi čas ne sestoji iz poedinih časovno nerazsežnih "hip"-ov, ki pi jih nekako polagali enega poleg drugega. Tisti hipni "zdaj" ni "nič časa" in zato tudi njih velika množ ne tvori časa, kakor je še toliko ničev skupaj še vedno nič. Čas ni vsota poedinih hipov, marveč je nenehen, neprekinjen tok tega, kar imenujemo "zdaj", je zdržno tekoč, stalno prehajanje iz prihodnosti v preteklost preko sedanjosti. To pa pomeni, da čas ni razbit, razsekan, "diskontinuiran", kakor da bi bili posamezni hipi eden od drugega ločeni, med seboj nepovezani, neodvisni. V vsakem delu in v še tako majhnem delčku časa je povezano vse troje: "zdaj", "prej" in "potlej".

Človek živi v času, torej v povezanosti sedanjosti s preteklostjo in prihodnostjo. Proti času in proti sebi dela, kdor čas razbija, kdor motri in živi svoj vsakokratni "zdaj" ločeno, iztrgano od "prej" in "potlej", brez zveze s preteklostjo in bodočnostjo: človek trenutka, človek brez zveze, brez kontinuitete.

Tak človek torej spet ni v redu, zato ustvarja nered v sebi in okrog sebe, na vseh področjih, od osebnega in družbenega življenja do umetnosti in filozofije. Za današnji čas je to s pretresljivo jasnostjo pokazal švicarski filozof Max Picard:²⁷ diskontinuiteta današnjega človeka je ena najglobljih korenin sodobne duhovne in splošne krize.

Spet ne moremo v podrobnosti in do dna. Le nekaj primerov naj nakaže, kar je podobno zaslediti tudi na drugih področjih in z drugimi posledicami.

Človek, ki zanj obstoji le trenutek, le "zdaj", se ne ozira ne nazaj ne naprej. Odklanja staro, ker je staro in hlasta za novim, ker je novo, naj je, kar že, le da je. Vse hoče znova začenjati, prejšnje ne velja več. In tako vedno naprej; lovi se s trenutki, da ne bi zaostal. To je modernost, ki je utvara, vsaj dvojna. Najprej ne ume evoje dobe, kakor si umišlja. Skuša jo doumeti iz nje same. A čas je produkt časa. Vsaka doba ima svoje korenine v času, ki ga ni več, čeprav še nekako je, še živi skrit v kontinuiteti z današnjim. Sedanjost pozna le, kdor pozna njeno preteklost. Nato pa — in ta utvara ni nič manj varljiva — si domišlja, da začenja od začetka, nekako iz nič, brez zveze s tradicijo, z nazaj. A vendar se vse novo nekje začne in tisti nekje je iz preteklosti. Možnost in snov za novo je iz starega. — Človek trenutka tudi ne gleda naprej, ne čuti odgovornosti za bodočnost. Tudi za svojo notranjo ne. Živi le v trenutku in v vsakem nekako posebej, neorganično; v njem ni rasti, ki zahteva čas, marveč le nakladanje hipnega, eno vrh drugega, brez zveze, brez enotnosti. Zato je

²⁷) V izredno zanimivi knjigi: Hitler in uns selbst, 2 izd. 1946, Zürich. Hitlerizem z vso svojo nesmiselnostjo in nečloveškostjo je bil možen le v svetu diskontinuitete, je njen viden izraz. Kolikor je je v nas, toliko je tudi "Hitler v nas samih".

tudi sam notranje razbit, nekako kakor radijski program enega dne, ki nam nudi vzorno diskontinuiteto: telovadba, plošče, novice, Beethoven, predavanje iz kmetijstva, šport, iz filozofije, jazz, angleški tečaj...

Še bolj konkretno, s pedagoškega in sociološkega področja. Za svet diskontinuitete velja mladina le kot mladina; ne misli na to, da bo mladosti sledila zrela doba in starost. Vzgaja jo za trenutek in ne za prihodnje naloge; igra se z njo, a ne uvaja je v resnost in odgovornost bodočega življenja. Toda tu mi je v misli bolj problem starosti. Povprečna starost ljudi v Evropi bo kmalu 70 let. To pomeni, da bo med nami vedno več starih ljudi in med temi zelo starih. Ob tem nastaja vrsta vprašanj, gospodarskih, socioloških in — človeških. To zadnje posebej: kako olajšati zunanje in notranje breme starega človeka, ki ga nosi on in mi z njim? Treba je mnogo dobrote in ljubezni, plemenitosti in potrpljenja. Podlaga vsega je spoštovanje. A prav tega človek trenutka nima. Star človek mu ne pomeni nič. V njem vidi samo človeka na koncu, ne pa v celoti, tudi sredino in mladost njegovega življenja. Vidi le to, kar zdaj je, ne pa, kar je bil. Starost iztrgana iz celote življenja, je le konec, izčrpanost, izrabljenost, slabost, samo napota. Na tem pa spoštovanje ne more sloneti.

Človek trenutka ne zna več razlikovati med važnim in nevažnim, celo med dobrim in zlom ne. To bi mogel le ob primerjanju z neko nadčasovno, vsaj nadtrenutno, stalno normo. A stalnost pomeni zvezo in primerjanje odnosnost — za oboje pa nima smisla. Vse je enako važno in vredno, kadar obstoji le v trenutku.²⁸

Človek trenutka je človek pozabe. V njegovi notranjosti ni nikoli kaj preteklosti. Kako je mogel človek, ki je včeraj prijazno, ljubeznivo, do vinarja pošteno prodajal cigare in jokajočega otroka tolažil s čokolado — kako je mogel tak človek jutri moriti ljudi v Buchenwaldu, Matthausenu in drugod, na tisoče, s plinom, zastrupljanjem in še drugače? To more, mirno in zavestno, le človek trenutka. Kar je bilo prej, je bilo delo trenutkov, iz trenutka, za trenutek. Ni izhajalo iz povezane, organsko enotne notranjosti, ki ostane. Tudi, kar je delal pozneje, ne. Kakor da bi bil čisto drug zdaj kot prej, ali pa kakor da ne bi bil nikoli kaj drugega delal. Misel na prej ga ne ovira. na pozneje ga ne straši, ker je ni. Obstaja le zdaj, odsekan, odločen, zase. Zato tudi ne občuti zdaj krivde za to, kar je storil prej. Zavešči greha in grešnosti nima: saj je vse že zginilo v globino praznote, brez sledu. Ni kontinuitete v njem. Čim manj je je, tem težje je kesanje in še težja spreobrnitev. Nad čim in od česa?

Morda je nekaj tega "človeka trenutka" tudi v nas. Znaki? Hlepenje po novem, ker je novo? Kvantitativno nalaganje in ne kvalitativna rast? Se iz preteklosti ničesar ne naučimo? Pozabljamo? Svo-

²⁸) Prim. Picard, o.c. 37-39.

jo neposredno preteklost doma in na potèh? Svoj dom? In tako naprej.

Čas je v zdržnem toku in življenje enako. V vsakem času je vse troje: prelivanje iz bodočnosti v prihodnost preko sedanosti. Človek pregleda celoto iz višine in živi jo, če se dvigne nad trenutek, nad zdaj...

Še stoji čas na tribuni in kliče k nadaljnemu in globljemu razmišljanju: Spoznavajte čas in spoznavajte kairos, "kajti dnevi so hudi" (Ef 5, 15).

RAFKO VODEB

IMELA JE MOJ OBRAZ

Nič nisi videl več
nevihte nad modrim hribom,
ne sonca na dnu neba,
ne strahu, ne upora v očeh.
tvoj pogled je zdrsel
ko topla dežna kaplja
čez kolobarje sivih lišajev
na črni cementni strehi,
po mokrih vrban,
po živih mladih poganjkih
onkraj ograje,
krik, ki nikogar ne kliče,
trak zelene svetlobe,
molk, ki pretrga zaveso
in zdrobi
prst naših let
v zlati sončni prah
večnosti.

Videl sem jo,
imela je moj obraz
in lahko rokó,
v njenih lepih očeh je zorel
moj dan,
prvega maka pojoča kri.

PETINDVAJSET

Iz drugega romana cikla "In svet se vrti naprej..."

Jutro se je zbudilo sveže. Ko je prišlo izza Koga sonce, je našlo vdiljen čez gorice posute iskrece se bisere. Še dolgo potem so se žarki igrali z roso in prožili kaplje preko umitega listja, kot da je za svežim nalivom še božji blagoslov pomočil goričko zemljo.

Ko je sonce že tako visoko, da ga tudi visoke jagnedi ob križu na vrhu ne dosežejo več, se iz návilov sena v dniki kadi sinja megla. Ker je jutro mirno, se razpotegne preko travnikov opojno nadišavljena tenčica. Lastavice, ki padajo iz višine, se lovijo v njej. Takrat so že tudi kosi lačni. Z dolgimi rumenimi kljuni stikajo za deževniki. Nočni naliv jih je zvalil čisto na površje zemlje. V lesovih pojejo žolte vuge in déтели drdrajo ob votla debela starih jablan naprev poletnega jutra med vinskimi bregi.

Vsepovsod kipi bogato obilje življenja.

Mladi nastavki po slivjih se razkazujejo soncu. Izpod poškropljenega perja trt kukajo drobni grozdčiči. Zelena silja pod goricami so gosta.

Dolge sence bežijo pred soncem prek plazut. Vinski bregi so napeti kot lesketajoče se kvasno testo.

Povsod kipi življenje iz dišeče radodarnosti gorkega poletnega dne med goricami.

Jutro je tako vablljivo opojno, da goričanci radi zapuščajo hrame in se razhajajo med zasadi za delom. Srca so kipeča. Misli so dobre. Tako mehko je vse v notranjosti, da bi bil greh, če bi goričanec, ki se spušča po meji v dniko, ne pobožal drobcenih baržunastih jagodíc grozdnega nastavka in če ne bi šel z drhtečimi prsti skozi kuštravo zelenje silja.

Škrjanci kričijo nekje visoko. Čisto v bližini božji...

Goričanci nič ne vedo, kaj se je v neurni noči zgodilo za zapuščenim Hrgovim koruznjakom.

Preden gredo za svojimi posli, stopijo na pokošene travnike izseljencev in raztresejo kadeče se návile sena. Dan bo lep. Protí sredini popoldneva bo seno zrelo.

Stara Miškova Johana, mežnarica, Kotnikova Micika in Zmrzle-kova Gera segajo z grabljami daleč od sebe. Dišeče seno naravnava-jov v raztegnjene plahte sredi travnikov.

Možje, ki pred njimi razmetujejo kupe, so frčni, čeprav jih ni toliko kot včeraj, ko jih je Pésrlov Jurek naprosil, da bi pokosili zapuščene travnike. To tudi potrebno ni.

Pésrlovega Jureka ni med njimi. Tudi Zmrzlekovega Dráška ne. Zmrzlekova Gera je rekla, da si je Drášek navsezgodaj oprtal veliko sekiro drvnjáčo in se odpravil nekam proti dórnavskim šumam.

Dolgi Ivánuša, debeli Kánič, mali Tjášek Gril, Meškov Jakob in Čéhov Nanda pa so prišli. Rztresajo návile. Krilijo z rokami okoli sebe, da seno frči na vse strani. Kot da je zašlo med vetrnice drdrajočih klopotcev.

Tako je delo hitro opravljeno.

Ko se ravno prav razidejo, zadoni iz mládolesa oster klic:

"Halt!"

Možje že vedo, kdo tako kriči. Zato obstanejo kot vkopani. Počasi, težko se obračajo proti mladolesu, iz katerega so stopili štirje oboroženi Nemci s čeladami na glavah. Pred njimi stopa z dolgimi, zaletavajočimi se koraki Lojz Zatočnik. Spuščajo se po vratéh.

Goričancem se dviga težka, vroča kri proti tilnikom. Drevenijo. Kremžijo usta in stokajo. Sapa jih boli. Slutijo, da se bo nekaj moralo zgoditi...

Tudi ženske to vedo. Obstanejo oprte ob zobáče in izpod rut boječe škilijo proti vojakom, ki drsajo proti travniku...

"Jezuš, Marija...", podzavestno uide Kotnikovi Miciki.

Lojz Zatočnik je že na sredi travnika. V loku zamahne z roko pred seboj in piskajoče, skozi stisnjeno grlo pozove može, ki stojijo vsak sebi:

"Sem! — Vsi sem!"

Ko se goričanci počasi prestopijo, se Lojz obrne proti ženskam, ki odrevenele stojijo sredi travnika. Zakriči:

"Kaj zijate? — Marš!"

"Križ božji," vzklikne prva mežnarica, odvrže zobáče in se spusti v dir proti potoku.

Debela Zmrzlekova Gera zasope na nasprotno stran, proti hrastu na vratéh in ob lesu navzgor.

Obstaneta samo Kotnikova Micika in stara Miškoviča. Kotnikova Micika je med vojaki spoznala duhovnika Karla Lamprechta in je zavoljo tega vsaj toliko premagala nenadni strah, da ni takoj odvrгла zobač in zbežala. Stara Miškoviča nepremično gleda proti Nemcem z očmi ujete ujede, ki že ve, da rešitve ni. Kot da v nemočni vdanosti čaka, kdaj ji bodo zavili vrat in zadušili strahotno pekoto sovráštva v nebogljeni notranjosti...

"Čigav je ta travnik?" ostro vpraša Lojz Zatočnik može, ki s povešenimi, dolgimi rokami stojijo pred njim in mrko, neizrazno gledajo v bleščeče se cevi pušk.

"Hrgov...", izhrope iz dolgega Ivánuša.

"Hrga je bil izseljen."

"Da... —"

"Kdo vam je zapovedal kositi?"

Možje se spogledajo. Stisnejo zobe, da jim ličnice zadrhtijo. Težko, zadržano dihajo.

Ker mali Tjášek Gril ne more več prav slediti preplašenim mislim, mu uidejo oči za lastavico, ki huščne med možmi in Nemci v potegnjenem loku proti nebu. Ko je njegov pogled že nekje zelo visoko, se šele prav zave, kaj vse lahko Nemci z njim naredijo. Zatrepetja in tiho vase vzdihne:

"Bog pomagaj!..."

"Zapovedal... zapovedal nam ni nihče...", globoko, hripavo reče debeli Kánič in trzne z ustnico, kot da ga dražijo povešeni brki.

Jakob Meško in Čéhov Nanda gledata v tla. V ušesih jima tako močno zveni vzburk krvi, da ne slišita, o čem govorijo okoli njiju. Strašne, moraste podobe ju dušijo. In vendar v vsej vrtoglavicu preganjajočih se misli o tem, kaj ju lahko čaka, ne najdeta sledu kesanja, da sta pomagala kositi travnike izseljencev. Mrtveča nemoč se lovi za edino, kar jima je še ostalo... Tiho kolneta... V drgetajoči kletvi je tudi njuna nebogljenost mogočna... Čutita, da jima je tako laže... In če bi njuna tiha kletev lahko tudi klala, bi morti bila celo tudi srečna...

"Marš...", zavpije nekdo izmed vojakov, da se možje nenadoma zdrznejo in nehote zamencajo. Sami od sebe se obrnejo in prestopijo proti potoku.

Sedaj so že z vso jasnostjo prepričani, da bodo tudi njih Nemci odselili. Kajpak. Vse bodo izselili. Zakaj naj bi sicer planili mednje z naperjenimi puškami?

Ke- rešitve itak ni, dokler Nemci ne izgubijo vojne. na njihove vročične glave leže celó nekakšna blagodejna vdanost. Če že mora tako biti, potem je vseeno, kdaj se zgodi... Prej ali pozneje...

Ko grejo mimo Kotnikove Micike in stare Miškovice, dolgi Ivánuša celó vzklikne:

"Pa srečno ali... —"

"Če bi kdo skušal pobegniti, bo ustreljen...", opozori Lojz Zatočnik.

Možje se začudijo. Na beg zares niso pomislili...

Sloki vojak Karl Lamprecht gre zadnji. Ob Kotnikovi Miciki se ustavi. Poklekne in si zavezuje čevelj.

Kotnikova Micika ga ostro gleda. Čuti, da se njeno spoštovanje do duhovnika nezadržno umika vzburku sovraštva...

"Zopet...?" vpraša skozi stisnjene ustnice.

"Was...?"

"Selite...?"

“Nein... — Jetzt wird gemordet...”

Kotnikova Micika se zamaje. Oprime se zobáč. Počasi leze ob držaju navzdol. Dreveni, kot da jo je nekdo nepričakovano, silovito udaril za tilnik. Trepetajoča sapa se ji v na široko odprtih ustih sama oblikuje v strahoten odmev vojakovih besed:

“Sedaj bomo klali...”

“Mojega tovariša Wenzela... je sinoči nekdo izmed vaših ubil... Pred mojimi očmi...”

“K—kaj...?” se Kotnikova Micika zopet vzpne kot plamen.

“Če se ne javi morilec, bodo vsi ti možje ustreljeni... Petindvajset... za debelega Wenzela...”

Vojak se vzravna. Za trenutek se zazre v Micikine na široko odprte oči in usta. Premakne ustnice, da bi še nekaj rekel. Micikin pogled mu ustavi besede nekje globoko v sapniku. Hitro povesi trepalnice in steče preko travnika. Može dohiti, ko se že razvrščajo po brvi preko potoka, kjer šumi nemirno trstje...

“Moj Bog...”, šepne Kotnikova Micika.

Z mokrimi očmi se zazre v nebo, ki se boči tako neskončno daleč nad goricami... Tako neskončno daleč...

Ne vidi, kako stara Miškova Johana dviga obe pesti nad glavo. Neskončno sovraštvo onemogle zveri je v njenem srepem pogledu, ko zre za skupino mož, ki na oni strani potoka stopa ne veliko cesto...

Nemci so delali tako hitro, da se strahota resnice še ni utegnila razlesti čez breg. Lovili so može in fante po hramih, na njivah, v goricah, v klancih... Kakor je nanoslo. Tako iznenada, da so goričanci gledali bolj začudeno kot preplašeno, ko so jih pehali s puškinimi kopiti navzdol po mejah in klancih v novo šolo. Kajpak. Na selitev to ni kazalo. Ko so selili, so postavili pred hram stražo in odpeljali vse. Tudi starce in otroke. Česa drugega se pa goričanci niso znali domisliti. Zato so gledali začudeno...

Pri Pésrlovem Jureku so vojaki pogledali samo v prvo in zadnjo hižo, v hlev in na skedenj. Ker niso videli nobenega moškega pri hiši, so hiteli dalje. Ko so odšli v klanec za hramom, se je Pésrlova Nežika končno oddahnila in hotela zakleti. Potlej se je premislila in rekla:

“Hvala Bogu...”

Vzela je žehtar in šla dojit krave, ki so že mukale v hlevu, ker jih je tiščalo mleko...

Zmrzlekov Drašek je bil že na krčevinskih potinah. Z drvnjačo na rami je šel počasi med njivami navzdol. Bil je že zadosti daleč od doma in vse je že ponoči tolikokrat premislil, da še nemiren ni bil več. Zato je tudi on na široko odprl oči in spustil drvnjačo z rame, ko sta iz visoke mlade koruze nenadoma stopila dva Nemca, namerila vanj puški in rekla:

"Halt!"

Premaknil se je šele, ko ga je Nемеc udaril s kopitom pod zadnjico in ukazal:

"Los!"

Sedaj čepi v temačnem kotu kleti pod novo šolo in čudovito pozorno posluša, kako se stražar pred majhno lino enakomerno spreha-ja po cesti gor in dol. Tri korake naprej, tri korake nazaj... Vedno enakomerno... Kot ura... Gramoz pod težkimi škornji dražljivo cvili...

V kleti pod novo šolo je že mnogo mož. Nekateri sedijo na debelih bukovih panjih, ki so ostali še od minule zime. Kadijo, tiščijo roke v žepe kot sredi zime, ali si s pestmi podpirajo brade in topó buljijo predse.

Preveč tiho je vse...

Sloki Ivánuša pritiska obraz na letve drvarnice. Z žarečimi očmi gleda v slap sončnih žarkov. Strme padajo skozi ozko lino v klet in zlatijo drobni prah, ki lebdi v zraku.

Mali Tjášek Gril je dolgo stá na eni nogi v kotu za vrati kot betežna kokoš. Potem se je spustil na prag. Sedaj sedi tam in steza kratke noge daleč predse, kot da bi hotel na silo zrasti. Tako, da bi se s podplati oprl ob zid tam, kjer sloni Čéhov Nanda, in razrnil prekleto luknjo...

Debeli Kánič ima lopataste dlani sklenjene na zaledju. Mastna spodnja čuba mu ohlapno visi. Hodi po drvarnici in smrka kot prezebel šolar...

Jakob Meško je prste krčevitá sklenil za tilnikom. Z glavo globoko na prsih nepremično strmi v tla predse...

Zmrzlekov Drašek podzavestno udarja koleno ob koleno. Izpod obrvi opazuje može pred seboj. Molčéča napetost vzdušja ga draži z nekakšno čudno, nerazumljivo slo. Ves trepeta. Vidi može, kako gledajo izpod nagubanih čel, smrkajo, trzajo z lici in se brezupno poganjajo za nedoumljivimi predstavami, ki jim drvijo skozi tope, okorne misli.

Zmrzlekov Drašek ve, kaj se je zgodilo ponoči pri Hrgovem koruznjaku. Zato tudi ve, zakaj so ti možje in fantje zaprti v mračni kleti pod novo šolo. Drgetajoča, nestrpna vročica mu zapolje skozi napete prsi proti goltancu. Sili ga, da bi se noro zakrohotal in treščil mednje:

"Vsi boste poginili. Kot stekli psi. Samo malo boste zabrcali in konec... konec... Nekateri še zabrcali ne boste... Nekateri..."

Do bolečine se ugrizne v ustnico:

"Ne še!"

Ne sme povedati, kaj jih čaka...

Jedka bolečina ugriza je tako prijetna... Čudovito... Ta napetost je tako omamna...

“Ne še!”

Spomni se oglasa, ki je nabit na debelem lipovem deblu pred cerkvijo...

“Petindvajset za enega...”, pomisli. “Petindvajset...”, mu zamolklo, polglasno uide...

Možje se tako nenadno zazrejo vanj, da se sunkoma zdrzne in povesi oči. Ko jih zopet dvigne, možje že nič več ne zijajo vanj... Skrivajo obraze... Kot da bi se hoteli potuhniti pred nečim, kar je vsepovsod v težkem vzdušju mračne kleti...

Zmrzlekov Drašek sedaj ve, kaj je tisto, kar napenja ta dražeči, mrtveči mir...

Ena beseda, ki mu je poltiho ušla preko ustnice, je bila zadosti...

Možje slutijo... Možje vedo... Samo reči si ne upa nobeden...

Ujame se, kako gre s pogledom po prostoru in šteje:

“... dvajset... enaindvajset... dvaindvajset... dvaindvajset...”

Potlej nenadoma piskajoče, tenko vzklikne:

“Triindvajset...”

Prištel je tudi sebe...

Skoči pokonci in se vrže proti vratom med slokega Ivánuša in malega Tjaškega Grila. Nenadoma se zave. Ostro prisluhne, kako za lino nad Ivánuševo glavo stražar s težkimi škornji stopa enakomerno, hladno tri korake naprej, tri korake nazaj...

Svinčena groza se mu razlije od tilnika navzdol. Kolena mu drgetajo. Ubijajoč strah ga potisne naprej, da se zaleti zopet na ono stran drvarnice. Sesede se in pod kapo zarije prste v lase...

Neodjenljivo potrebo čuti, da bi se za nekaj zagrabil, na nekaj določenega prilepil zbežljane misli...

“To vendar ni mogoče...”

Ničesar nima. Vse je prazno. Vse je samo votel, vseobsežen strah.

“Odpeljali nas bodo...”, se končno oglasi debeli Kánič, ki je dolgo korakal z rokami na zaledju po drvarnici gor in dol.

“Seveda... Vse bodo odpeljali... Prej ali slej... V Šlezijo... v Srbijo... Nekam pač...”

Ko mu nihče ne odgovori, se zave tudi sam, da je izgovoril prazne, neprepričljive besede. Še bolj zopet začuti razjedajoče skelenje v nezadržni slutnji, ki se mu je razpasla po vsem telesu...

Ve namreč, da način, kako so jih Nemci polovili, ne kaže na selitev... To ve zatrdno... In vendar trmasto molči. Ne pusti, da bi se slutnje izoblikovale v besedo ali vsaj v jasno, nedvoumno misel...

Ko je zopet tako tiho, da vsi razločno slišijo stražarjeve korake pred lino, reče zamolklo nekdo iz temnega kota:

“Dva še manjkata...”

Možje se ozrejo v kot. Izbuljijo oči, kot da je nekdo v spoštljivo vzdušje mrtvašnice izustil gnusno kletev...

Besede so neusmiljeno udarile zelo blizu tam, kjer je najbolj skelelo...

Sloki Ivánuša se težko obrne. S hrbtom se nasloni na letve in pljune v svetli madež, ki ga na prašnih tleh rišejo sončni žarki iz line nad njim.

"Petindvajset...", neusmiljeno ponovi.

"Ha...?" se nenadoma vzpne Jakob Meško in zmedeno gleda navzgor proti Ivanušu.

Jakob Meško zares ničesar ne razume. Ve samo, da se boji.

"Pésrlovega Jureka pa ni...", zopet odjekne neznani glas iz temnega kota.

"Niso ga dobili... Skril se je... kujon...", zaškripa z zobmi mladi fant z vrha, ki ga je Pésrllov Jurek tudi naprosil v košnjo.

"Petindvajset... — Petindvajset nas je bilo...", skoraj zase šepne mali Tjášek Gril.

"Kje...?" jezljivo, živčno nekdo vzklikne.

"Le zakaj za hudiča nikdo ne reče jasno...!"

"Koscev... — Vedel sem, da se to s košnjo travnikov izseljencev ne bo dobro končalo..."

"Zakaj si šel..., če si vedel...? — Para..."

"Pésrlovega Jureka, ki nas je naprosil..., pa ni...eh?..."

Ker le nikdo nima toliko poguma, da bi povedal, kar vse duši, je zopet tako tiho, da v nasičeno vzdušje odmevajo bobneči udarci ure v stolpu na bregu. Nihče jih ne šteje. Čas je v temni kleti pod novo šolo umrl... Brneči odmev zvona se izgubi v topo gostoto težke neizraznosti...

"Petindvajset... je zapisano na papirju, ki je nabit na lipo pred cerkvijo...", od nekod iz neznanske daljave, pa vendar tako razločno jasno reče Ivanuša, da možem zastane vroči dih...

Možje se sovražno ozrejo v Ivanuša, ker je imel toliko poguma in bil obenem tako mrzlo krut...

"Ne... Jaz nisem kosil...", nekdo obupno, tako naglo vzklikne, da ga v mračnem prostoru pogledi mož ne utegnejo ujeti.

"Gobec drži", izsili debeli Kánič skozi stisnjene zobe, čeprav ne ve, komu je odgovoril.

"Potem... nismo samo kosci tu...", se počasi, kot pod neznošno težo nenadno čisto jasne, grozne slutnje dvigne Tjašek.

Še nikdar se ni čutil tako neznanega, tako drobnega. Ves se izgublja v neizmerno grozo, ki polni mračno klet pod novo šolo in leze med letvami in skozi lino na trg pod cerkvijo in od tam na tople vinske brege, ki se nekje zunaj prepelijo v poletnem soncu...

"Prelogovega Tuneka tudi ni...", si dopoveduje Jakob Meško, kot da je preslišal Tjašeka.

"Nemški viničar je... Gazdu je potreben..."

"Svinja!"

V človeku, ki je to rekel, se drgetajoča bojazen nenadoma sprevrže v razganjajočo jezo in sovraštvo proti vsem, ki niso v kleti.

"In grobarja Novaka ni..." tenko, skozi stisnjeno grlo pisne nekdo, ki se je vztrajno trudil, da bi se domislil vseh koscev.

"Star je že... Kaj bi...?"

Potlej se jim zdi na moč važno, da se vendarle morajo domisliti vseh koscev, ki so rezali travo izseljencev. Ko nekoga dvakrat imenujejo, se skregajo in začnejo naštevati znova. Končno se zedinijo, da vsakdo imenuje moža, ki je kosil pred njim. Tako se ne bodo motili. Kdor je imenovan, se mora oglasiti.

Ugotovijo, da ne manjkajo samo Pérslov Jurek, Prelogov Tunek in stari grobar in da med triindvajsetimi v kleti potemtakem ni odveč samo oni čehák, ki ves skrušen čepi v črnem kotu...

Zavoljo tega so še bolj zmedeni. Vsakdo se boji ujeti pameten zaključek.

Zmrzlekov Drašek ne vzdrži več. Nenadoma je počil mrzli oklep, ki ga je zapiral v drgetajočo nemoč. S stisnjenimi pestmi udari ob tla in hreščeče zakriči:

"Norci!"

Njegov krik pade tako iznenada med zamišljene možje, da se stresejo in odrevenijo. Z velikim pričakovanjem gledajo vanj, ko se pobira s tal in raste proti sredi drvarnice... Počasi... Kot zver, ki se spušča v napad nad plen... V očeh mu zares gori lesk naskakujoče živali...

Ustavi se prav v slapu sončnih žarkov, ki še vedno stožčasto padajo skozi ozko lino v drvarnico. Obe roki stisne v pesti in ju sune predse, kot da se je končno odločil pretrgati zoprno, dušečo mračnost negotovosti. — Sedaj bo izbruhnil iz sebe ubijajočo skrivnost, da se bodo končno tudi ostali z vso nedvoumnostjo pogreznili v mrtvečo resničnost usode, ki jih čaka... Zakaj ni pravično, da bi se prav samo on, ki je vendar premislil in storil o pravem času vse, da bi ostal nekje na trdnem, varnem obrežju, zadušil v gosti močvari neizbežnosti, proti kateri sedaj očitno ni mogoče storiti nič več...

Stisne čeljusti. Skozi nos globoko vdihne zrak. Prsi se mu do bolečine napnejo v poslednjem naponu pred trenutkom, ko bo iz njegovih ust končno zdrsnila neznosna teža besede...

Nad stopniščem v klet jedko zacvilijo tečaji težkih vrat. Pod obokom zatrepeta najprej odmev trdega koraka okovanih vojaških škornjev. Sledijo mu zmedene stopinje drsajočih bosih nog...

Potlej se vrata zopet zapro in samo bosa stopala težko brišejo stopnice navzdol proti drvarnici...

V polmraku hodnika stoji blede, do onemoglosti zmučen Prelogov Tunek.

Možje gledajo vanj, kot da ga zares niso pričakovali...

Prelogov Tunek se opoteče preko praga in se sesede na debel bukov panj. Glavo spusti med dlani. Med klepetajočimi zobmi se mu komaj razumljivo izsili iz goltanca:

“Hrgov hram gori...”

Možje ga še vedno začudeno, nerazumevajoče gledajo.

“Nemci so zažgali Hrgov hram...,” dvigne Prelogov Tunek glavo in skoraj zakriči proti molčečim ljudem pred seboj.

Kot da jim je šele Tunekov krik povrnil zavest, se možje stresajo in zavejo. Pehajo se proti lini in strmijo v breg, ki raste na oni strani potoka proti obzorju.

Na zeleni ravnici sredi goric, ki so položene kot mehka ruta po vzpetini, blestijo v žarkem soncu svisli Hrgovega hrama. Bleščeča se okna preplašeno strmijo navzdol, kot da nemo dete v nerazumljeni bolečini roti na pomoč. Samo bele, neomadeževane svisli še boža sonce. Vse drugo je že zavito v zoprno črno kepo dima, ki ga tepejo krvavordeči zublji nekam neskončno visoko proti nebu...

Vse je tako mrtveče tiho. Še prasketanja ognja ni slišati. V tihi grozi umira Hrgov hram. Samo trdi škorenj stražarja pred šolo škripa enakomerno tri korake naprej, tri korake nazaj... In nekje visoko, visoko nad goricami komaj slišno gosto'li škrjanec...

Možje se zdrznejo šele, ko se težka vrata v šolo zopet z ropotom odprejo. Po stopnicah navzdol počasi pride grobar Novak. Tako krepko, kot da se je nenadoma pomladil. Ustavi se na pragu in pogleda s čudno lesketajočimi se očmi po drvarnici. Ko se mu pogled toliko privadi, da razloči postave okoli sebe, samozavestno, skoraj ponosno vpraša:

“No... so nas že zadosti nalovili...?”

“Petindvajset...,” mrko, sovražno zamrmra Ivanuša, kot da je stari grobar kriv, da je dopolnil število...

“Tako...? — Petindvajset...,” se Novak skrivnostno nasmehne.

“Jaz nisem kosil,” se zopet oglasi fant iz kota.

“Jaz tudi ne,” vzklikne drugi in skoči na sredo drvarnice.

Stari Novak jih začudeno gleda. Ne razume.

“Kaj to pomeni...?”

“Petindvajset... ravno petindvajset koscev nas je bilo, ko smo rezali travnike izgnancev...”

“Zares...?” se zopet začudi grobar Novak. “Nisem na to pomislil... — Zares čudno... a ne...?”

“Jaz nisem kosil,” trmasto udari z nogo ob tla mož, ki stoji sredi drvarnice. Nestrpno, obupno se ozre okoli in vpraša: “Kdo me je videl, a...? — Kdo...?”

Debeli Kánič ga od zadaj prime za rame in postavi nazaj na panje v temnem kotu:

“Tiho!”

Oni se zopet pobere s tal, skoči na kup drv in jezljivo zacepeta:

“Ne! — Povedal bom... — Jaz sem vedel, da se ne bo dobro končalo... Zato nisem šel kosit...”

“Sram te bodi...”

“Lepše mu je bilo jutro pri babi v postelji...”

Tokrat možje niso slišali, kdaj so vrata nad stopnicami zopet zaškripala. Zavejo se šele, ko se na pragu drvarnice ustavi mlad nemški oficir z rožičastimi lici deteta in se z rokami zagrabi za letve. Za njim stojita na hodniku Franc Antolék in Lojz Zatočnik. Pod stopnicami sta se ustavila tudi dva oborožena vojaka. Stojita razkoračena. Na glavah imata težki čeladi in na puškah nasajena bajoneta.

Čeprav je v kleti vse mrtveče tiho, zavpije mladi oficir visoko: “Ruhe!”

Potem stopi preko praga v drvarnico. Franc Antolék in Lojz Zatočnik se prerineta za njim.

Mladič je očitno razburjen. Prsi pod vojaško suknjo se mu sunkovito napenjajo v kratkih naglih dihih. Obe roki potisne v hlačne žepe. Skloni glavo in gleda za konico škornja, ki drsa skozi prah na tleh. Kot da se boji gledati možem pred seboj v oči, ko odsekano, v kratkih stavkih govori, kar Lojz Zatočnik prestavlja:

“Nocoj je nekdo pri Hrgovem koruznjaku ubil nemškega vojaka, ki je bil v patroli... Zato je bil gospod nadporočnik kot krajevni poveljnik dolžan... v skladu z odredbo vrhovnega poveljstva... in političnega vodstva..., ki vam je vsem poznano..., za represalijo... zapreti petindvajset mož... — Če se v štirindvajsetih urah ne javi storilec..., bodo vsi ti možje ustreljeni... — V skladu z isto odredbo... je že dal zažgati poslopje..., kjer je bil ta nizkotni zločin izvršen... — Imeli ste priložnost... boriti se proti nemški vojski v odprti borbi... Tem bolj sedaj, ko je veliki nemški rajh... za Evropo... in ves svet... zapleten v usodno bitko... z nečloveško boljševisko pošastjo v njenem brlogu... bo nemška moč vsakršen poizkus napada... izza hrbtna... v kali in neusmiljeno zdrobila... — ”

Zveneči nadporočnikov glas svečano odmeva pod oboki kleti. Lojz Zatočnik govori hripavo, skozi presušeno grlo. Tudi on gleda v tla. Samo oči Franca Antoléka se otročje zmedeno spreletavajo po možeh.

V notranjosti ujetnikov se dogaja nekaj nerazumljivega. Po grozi in razjedajočem nemiru negotove slutnje, ki jih je davila vse do prihoda mladega nemškega častnika, napolnjuje njih prsi za vsakim stavkom, ki ga mencaje prestavi Lojz Zatočnik, vse večja otopelost. Nikdo več ne trepeta. Nikdo krčevito ne stiska zob, da ne bi zakričal vsled nerazumljive bolečine. Neizrazno gledajo predse; nekam daleč mimo Antoléka, Zatočnika in mladega Nemca... Kot da so zamaknjeni... Kot da vse to ni res... Kot da so samo strahotno zaspani in zmučeni in jim nekdo v zmedenih, nesmiselnih stavkih tvezi bedasto zgodbo...

Zdramijo se šele, ko Nemeec vpraša:

“Ist das klar?”

Tedaj dvigne Lojz Zatočnik pogled in sam odgovori:

“Da... — Ni dvoma...”

Nemški oficir se obrne in gre po hodniku.

Ko že stopi na prvo stopnico, se grobar Novak nenadoma strese. Ohlajajoča se stara kri zaživi in mu burkne skozi napete žile, da se zaleti proti pragu, kot da ga je nekdo sunil v hrbet.

“Postojte...,” vzklikne.

Oklene se podbojev in se nagne iz drvarnice na hodnik.

“Počakajte...!”

Oficir zadrži nogo na stopnici in se ustavi.

Grobar zajame sapo. Dokler se počasi ozira od Nemca na Zatočnika, in Antoléka, jo zadržuje. Potlej izsope:

“Franc...!”

Ne pokliče Zatočnika. Lojz je pritepenec, ki se greje pri Nemcih, in mu zato ni dolžen besede. Franc Antolék pa je goričanec. Dober človek. Ni zavoljo sebe pri Nemcih. Ni šel sam k njim. Saj še njihovega jezika ne zna. Postavili so ga pač za Ortsgruppenleiterja, ker ima kopico lepih, zdravih, svetlolasih otrok, in Nemci so prè na takšne ljudi udarjeni. Morti so ga postavili samo zavoljo tega, da bi se goričancem priliznili, kujoni...

Antolék se zdrzne. Hoče se odzvati, pa ni glasu skozi stisnjeno grlo.

“Franc...” ponovi grobar Novak. “Ti imaš besedo pri oblasteh, kali...?”

Francu Antoléku se v nemoči orosijo oči. Nezadržen sram mu požene omamno vročino proti temenu. Skloni glavo, kot da ga je stari grobar nepričakovano razgalil in odkril ljudem skrito pohabljenost, ki si je ni sam kriv...

“Ti si naš Ortsgruppenleiter...,” nadaljuje Novak.

“Naredili so me...,” se končno izvije iz Antolékovega grla.

“Vprašaj tisto mlado oblast za seboj...,” vrže pogled proti oficirju, ki stoji z eno nogo na prvi stopnici.

V suhi goltanec se mu dvigne kepa zgoščene, grenke sline, da mora naglo poprijeti sapo. Potlej hrkne:

“Če bi... — Če bi se javil... nekdo..., da je ustrelil onega vojaka zato..., ker so Nemci pač odselili toliko starih goričanskih rodbin... in nam odpeljali svečenika kot razbojnika..., da še svoje mrtve moramo pokopavati kot pse..., — — potem... potem preostalih štiriindvajset tisti mladi čeh za teboj ne bi moral poslati v zakol...? A...?”

“Was, was...?” se oficir nestrpno vmeša.

Ker ga Franc Antolék samo zmedeno pogleda in zajeclja nekaj nerazumljivega, hitro povzame Zatočnik:

“Mož ve, kdo je ustrelil vojaka... —”

Oficir se zaleti z dolgimi koraki proti staremu Novaku. Ustavi se tik pred njim in se mu ostro zazre v svetle, ovlažene oči:

“Nun...?”

Stari Novak dolgo gleda mladi obraz pred seboj. Ne vidi tuje vojaške kape in uniforme. Vidi samo mlad, zelo mlad obraz, ki mu tik pod kožo pronica razganjajoča sla po življenju. Spokane, presušene ustnice se mu nemo preganejo. Stari grobar Novak sam ne ve, kaj so hotele izraziti...

Obrne glavo. Za njim stojijo otrdele postave za smrt izbranih goričancev. Toge, nočnim sencam podobne...

Kaniču ohlapno visi spodnja čuba. Jakob Meško privzdiguje desno ramo, kot da mu je prav ta trenutek nanjo položila smrt mrzlo roko... Čehov Nanda meži na eno oko, ker je otrpnil tik pod ozkim pramenom sončnih žarkov, ki se silijo skozi majhno lino in ga slepijo... Mali Tjašek Gril v nebogljeni grozi širi zenice... Dolgi, sloki Ivanuša gleda izgubljeno od nekod iz globokih dolbin pod svetlikajočim se čelom v sivo, neizrazno vzdušje, ki se umika v votlo praznino... Iz kotov, iznad bukovih panjev, od povsod se iskrijo ostekleneli, vročični pogledi nerazumljivosti...

Samo oči Zmrzlekovega Dráška so polne življenja. Njegovi možgani očitno ne morejo verjeti, da je vse to mrzla resnica... Ta klet, iz katere ni izhoda... Ta napeti mir, ki zaudarja po bližini smrti... Njegov obraz je poln drgetajočega pričakovanja... Česa...?

In Prelogov Tunek začudeno, na široko gleda v starega grobarja... — Kako ima pač Prelogov Tunek široka in jasna lica... V razprtih ustnicah, na napetem obrazu, v utripu žile na sencu je samo veliko, nerazumevajoče začudenje... Čému se Prelogov Tunek tako čudi...? Zakaj se s pogledom tako sesa v starega Novaka, kot da bi mu hotel prodreti prav do možganov in zajeti grobarjevo molčečo misel...? Ali pa je tudi v pogledu Prelogovega Tuneka samo strah...? Pravi, živi strah...? Novak ne ve, ko zadrži pogled na njem... Tako rad bi vedel, kaj misli ta trenutek Prelogov Tunek... Zdi se mu, da celo premika trepetajoče ustnice.

Stari Novak se izgubi v zamaknjenost...

To so vendar goričanci!

Tam zunaj pod toplim soncem pa so gorice. Sveže poškopljene. Vse sinje so. Baržunasto mehke. Beli oblaki drsijo preko njih v dalj. V lesih pojejo vuge in jagnedi trepetajo v vršičkih, ker je nad bregovi dišeča sapa...

Kako bi naj pač ti ljudje umrli, če je zunaj toplo sonce in vleče mehka sapa prek goric...?

Zdržne se šele, ko ga Nemeč strese za ramo in ponovi:

“Nun...?”

Najprej na široko pogleda, kot da se je povrnil iz večnosti. Potlej se zave. Počasi dvigne desnico in položi hrapavo dlan na prsi:

"Jaz..." šepne. — "Jaz," ponovi tako glasno, da zveneče odjekne po hodniku.

Oficir odskoči in piskajoče zavpije:

"Was?"

Nenadna jeza mu požene kri tako naglo navzgor, da tudi roko dvigne kot za udarec. Potlej jo spusti, srdito odmahne in osramočen sikne:

"Quatsch!"

Zavrti se na peti in steče po stopnicah navzgor. Tako naglo, da mu Lojz Zatočnik, Franc Antolék in vojaka komaj sledijo...

Grobar Novak se obrne v drvarnico. Nasloni se na letve, skomigne z rameni in se grenko nasmehne:

"Ni mi verjel..."

Ko dvigne pogled, stojijo goričanci še vedno pred njim kot okameneli duhovi...

Samo v očeh Zmrzlekevega Draškega je zmeden nemir prevarjene zveri v pasti. Švigajoči bliski razganjajoče, v nemoč stisnjene jeze sikajo okoli sebe ubijajoče sovraštvo. Do vsega. Kot da bi to sovraštvo moralo narediti čudež in zdrobiti zoprno golo zidovje kleti pod šolo... Planil bi ven in z naslado zadavil vsakogar, ki mu je bilo prihranjeno prestajati to dušečo težo nebogljenosti spričo neizbežnosti smrti... Kri mu pritiska s tolikšno silo proti sencem, da vidi samo množico zmedenih, žarečih kolobarjev pred očmi... Povsod... Kamorkoli pogleda...

"Tako, Drašek..." se oglasi Novak, ki je dolgo lovil Zmrzlekeve begajoče poglede. "S Pésrlovim Jurekom sta včeraj na Hrgovem travniku tako enostavno in lahko naredila konec z Nemci in vojno... — Sedaj pa je tega žoltokljunega čeháka zadosti, da nam bo dal vsem petindvajsetim preluknjati prsi... — za enega Nemca... In to ni šala, bogme... Kakšen račun!... Moje tikve mu očitno ni zadosti... Nemci cenijo svoje meso mnogo više kot mi svoje..."

Zmrzlekov Drašek se z dvignjenimi pestmi zaleti tako grozeče proti njemu, da mu glas umre nekje v goltancu. Podzavestno se skrči in od spodaj zvedavo gleda težki pesníci nad glavo. Računa, če se bo sta zares spustili...

Drašek ne udari. Zamaje se, kot da je nekdo njega silovito udaril za tilnik. Ritenski se opoteče v kot in pade na suhe bukove hlode...

Tedaj začutijo tudi ostali, kako jim bližina smrti s koščeno roko drobi oklep ledene ohromelosti, v katero so bile vse doslej ujete njihove misli. Nenadoma zopet v polni, strahotno sproščeni zavesti začutijo vso neodjenljivo slo za življenjem. Tako poželjivo se opijajo, da ne čutijo, kdaj jim je blizka smrt tudi duše razgalila... — Četudi bi vedeli, da so razgaljeni, nimajo več moči, da bi se pokrili... Ničesar več nimajo...

Mlad fant, ki sedi pod skladovnico, odskoči in noro zakriči:

“Jezus! — To vendar ni mogoče...!”

Udari se po glavi, kot da se hoče na silo prebuditi iz strahotnih sanj. Potlej si pred grozoto resničnosti s pestmi zadela oči... Klecne proti grobarju Novaku. Ob njem pade pred prag na kolena. S čelom udari ob prašna tla in tiho, trepetajoče joka...

Debeli Kánič potisne znojne roke v hlačne žepe; nasloni se na zid in gleda proti lini, skozi katero vidi droben košček goric... Kot da v črnem okviru okenca žari košček raja, kjer je živel... In debeli Kánič glasno pomisli:

“Bog ve, če se bodo spomnili, da bo treba pod sprotoletje prerigulirati poščipa in silvanca... — In deteljišče za pilom sem kanil jeseni obrniti in zasejati žito... Če bo vojna še količkaj trajala, bo manjkalo kruha... Kaj bodo jedli...?”

Ivánuša ga sliši, čeprav fant, ki še vedno kleči s čelom na prašnih tleh, sedaj glasneje joče. Zato se glasno spomni:

“Moj Bog... Tako staro teslo... Lahko bi o pravem času mislil... čeprav sem divja mlada leta zapravil v prvi vojni in v ruskem ujetništvu... Ampak tako staro teslo... — Najstarejša mi je že godna za moža..., žena pa mi tam nekje na zimo zopet čaka..., veš, Kánič... — Otroka bo nekoč sram, da je bil oče pred smrtjo tako neumen...”

Sedaj ga je sram. Smrkne in povesi oči proti razpokanim dlanem z otrdelimi žulji. Tiho, plaho se zagovarja:

“Preveč dobro nam je bilo... — Nismo znali, kako dobro nam je bilo... Zato smo bili razuzdani... Bog se nas usmili... — Sedaj pač moramo plačati...”

Tjašek Gril še vedno samo zmedeno mežika.

Jakob Meško se je stisnil čisto v temen kot. Z obrazom proti zidu.

Tedaj nekdo z zvenečim, drgetajočim glasom začne:

“V imenu Boga Očeta... in Sina... in Svetega Duha...”

Kot da je iz daljave pobožno poklical zvon...

Možje prisluhnejo... —

Potlej zamrmra iz vseh kotov globok, drhteč odmev molitve... Dražeče mehko plava v vzdušju in lega na podzavest in srca mož...

Zmrzlekov Drašek ne moli. Še kape ni snel. Ni imel moči. Ves se je predal nečemu, kar se mu je nezadržno dvigalo iz notranjosti in česar ni mogel ustaviti... Ves je zaverovan v prihajajočo smrt, ki ga je tako strahotno, tako bedno opeharila za vse... Gleda ga nepremično s črnimi, votlimi očmi... Tako grozna je v svoji krivici, da mu iz na široko odprtih, sopečih ust zatuli grozoten, živalski krik...

Božajoča, mehko mrmrajoča molitev nasilno zamre v stisnjenih grlih mož. Prestrašil jih je Zmrzlekov nenaden krik...

Ko mu je burknilo iz goltanca, so se čudežno razjasnile tudi Draškove misli. V grozno temo nemoči in ohromelosti je nenadoma posvetilo sonce...

Zakaj ne? Kajpak; zakaj ne? Celo pravilno je tako...

Težinov Rudek je še otrok. Nemci mu zadržno ne bodo nič storili. Kvečjemu ga bodo kam odpeljali in prevzgojili za svojega... Bog pomagaj... Sirota je... Nikogar nima na vsem božjem svetu...

Pésrlrov Jurek pa ne bi bil nikoli zanesljiv člen v verigi... Prej ali slej bi popustil... Morti bi pozneje utegnilo biti že prepozno... Sedaj pa še ni... Sedaj je Pésrlrov Jurek celo koristen člen v verigi, ki naj ga potegne nazaj v lepo življenje iz tega dušljivega brezna, nad katerim drži neusmiljeno kruto roko nasilna smrt... Ne samo nje-ga... — Vseh petindvajset...

Morti pa se Pésrlrovemu Jureku tudi ne bo nič zgodilo... Mogoče! Kaj je Pésrlrov Jurek kriv, da se je Hrgov pastir zatekel k njemu pod streho...?

"Možje..." pokliče Zmrzlekov Drašek s trepetajočim, ginjenim glasom. "Nehajte! — Ne boste umrli! — Ne bomo umrli... —"

Tako tesno je smrt že stisnila prste okoli njihovih src, da se mo-žem zdijo Draškove besede jecljanje norca. Začudeno ga gledajo.

"Jaz vem, kdo je Nemca ubil... —"

Prelogov Tunek se privzdigne. Oči mu zažarijo. Ustnice mu za-drhtijo. To je vendar njegova skrivnost. On edini je videl Težinovega Rudeka, kako je s puško čuval nad obstreljenim psom za Hrgovim koruznjakom...

Prelogov Tunek se prestopi proti Zmrzlovemu Drašku. Vedno bolj širi oči in nozdrvi. Vedno bolj mu drhtijo ustnice. Zobje mu škle-petajo v napetem pričakovanju...

Zmrzlekov Drašek se s pestmi udari po prsih:

"Jaz vem, kdo je Nemca ustrelil... — Možje, jaz vas bom rešil..."

Globoko zajame sapo za veliko, odločilno, mogočno besedo:

"Pri Pésrlrovem Jureku je... — Hrgov pastir... Težinov Ru-dek... — —"

Prelogov Tunek začuti močan, vroč sunek krvi v tilniku...

Ne ve, ali je užaljenost, da ga je Zmrzlekov Drašek opeharil tik pred smrtjo za skrivnost, ali je to, da je ovadil Težinovega Rudeka, ki je čuval Hrgov hram...

Nezadržna moč ga vrže na Zmrzlovovega Draška. S tolikšno silo da se oba prekobilita preko tal v temen kot. Prelogov Tunek čuti sa-mo, da mora pogrezati krčevito stiskajoče prste v krhki Zmrzlekov vrat in ga udarjati s pestjo v obraz...

Iz sopečega grla se mu trga:

"Svinja... — Včeraj si še imel polna usta..., da je treba začeti Nemce klati... — Ne boš se izmazal... — Poginil boš... — —"

Usta se mu penijo. V glavi ne čuti ničesar. Vse je krvava omami-ca in v pesteh neznanska sila, ki mora klati... — —

Podzavestno čuti, da ga je popadlo mnogo rok. Za suknjič, za no-ge, za ramena. Odnesejo ga v nasprotni kot in kot z železnimi klesči

tiščijo za zapestja. Ko ga zagrabijo tudi za noge, da ne more več brcati, onemoglo pljune v smer, kjer sope in se umirja Zmrzlekov Drašek...

Ko je zopet vse tiho, nadaljuje človek z zamolklo brnečim glasom oddaljenega zvona molitev, kjer jo je ustavil krik Zmrzlekovega Draška. Potem zopet molijo vsi...

Čez prag drvarnice se nagne nemški vojak in zavpije:

"Anton Prelog..."

Prelogov Tunek skoči pokonci. Ponosen je, da je prvi... Samo zavestno se ozre okoli sebe... Samo proti kotu, kjer potuhnjeno ždi in tiho ihti Zmrzlekov Drašek, vrže kratek, prezirljiv pogled...

"Na svidenje..."

Lagodno stopa pred vojakom po stopnicah navzgor. Kot da ga nosijo močne perutnice.

Ko mu vojak odpre težka vrata in namigne z glavo ven, obstane pod visokim pragom in čaka...

Tunek ne čuti strahu. Zares se ne boji. Še drhti ne. Mirno, spokojno gleda tja preko, kjer se za zelenim bukovjem bočijo po bregu navzgor poškropljene gorice. Čisti zrak nad vrhovi cveti, da ščemeče miglja dišeči vonj goričke zemlje nekam visoko proti soncu. Lastavice so se ga opile. V drznih krivuljah cvrčijo skozi toplo vzdušje...

Tunek širi oči, da bi se mu za vekomaj zajedla v dušo rajska podoba malega sveta, kjer je trpel in bil srečen...

"Gehe!" zasliši oster glas vojaka za seboj.

Tedaj šele se zdrzne, kakor da bi ga hreščeči tuji glas priklical iz lepega zamaknjenja nazaj k življenju, da se poslovijo od njega... Obrne se in z velikimi, jasnimi očmi strmi v Nemca med vrati...

"Los! — Schnell!"

Ritenski se prestopi korak nazaj. Čaka, kdaj bo izza ogla stopila vrsta oboroženih vojakov, naperila puške in sprožila...

Sedaj zares čuti, da mu srce tolče nekje vrh sapnika... To pa je tudi edino, kar ta trenutek še zaznava...

Šele ko Nемеc zaloputne vrata in stopi s praga za ogel, ga neka nora sila vzpodbode, da se zasuče in steče za plotom, kot da zares teče za življenje...

Prelogov Tunek ne ve, da ga je rešil gazda, ker je bil nemški viničar in zavoljo tega nepogrešljiv za nemško vojno gospodarstvo... Zato teče, da bosí podplati lopatasto tleskajo ob pot, in ne čuti, ko s palcem udarja ob korenine, kadar teče skozi bukovje navzgor...

Pri Pérslovih se zagrabi za plot in nagne čez prélaz. Vidi Nežiko, ko gre z duklom mleka preko dvora proti kleti, in zavpije:

"Nežika...!"

Potlej izsope:

“Jezuš...! — Nežika, recite Jureku, naj se skrije! Naj zbeži! In Težínovega Jureka naj vzame s seboj...! — — — Zmrzlekov Drašek je vse povedal...”

Vidi samo še, kako Pésrlova Nežika na široko odpre usta in ji dukel z mlekom zdrсне iz rok, da se pobelijo tla pred njo...

Potlej steče za hramom med gorice. Dirja mimo hiš, iz katerih odmeva obupen, zategel jok žensk in cvileče vekanje otrok... Psi čepijo na predoknih in presunljivo tulijo proti dolini...

Pri Francu Antoléku se zaleti v vrata. Opoteče se v sredo sobe in krikne:

“Franc! — Rešite zaprte! — Nemca je ustrelil Hrgov pastir... Zaradi obstreljenega psa... Zmešalo se mu je, ker je ostal tako sam na svetu... Tudi proti meni je nameril puško... Včeraj zjutraj...”

Franc Antolék skoči pred Tunekom na dvor.

Prelogov Tunek ga komaj dohaja, ko teče po meji navzdol...

Na poveljstvu mora Prelogov Tunek vse znova povedati, kako je videl včeraj zjutraj Težínovega Rudeka s puško v rokah za Hrgovim koruznjakom.

“Kje bi utegnil biti sedaj...?” prestavi Lojz Zatočnik častnikovo vprašanje.

Prelogov Tunek pomisli:

“Če ni pri stari Miškovići..., potem... potem je odšel v Dravo... Poznal je pot... Večkrat je vozil v Zádřavčev mlin... — Zmešalo se mu je...”

“Verflucht noch mal,” divje zakriči mladi oficir in grozeče skoči proti Tuneku. “Zakaj nisi tega takoj povedal, nesrečnež...?”

Prelogov Tunek povese oči...

Potlej oficir spodi Franca Antoléka in Lojza Zatočnika in Prelogov Tunek ostane sam v poveljnikovi sobi med vojaki, ki ga nekaj časa zvedavo, mrko ogledujejo, potem pa mu dajo cigarete.

Prelogov Tunek sliši, kako oficir nekam telefonira. Potlej tudi čuje, kako se težka vrata nad kletjo nove šole zaloputnejo in kako po tlaku pod odprtim oknom topotajo stopala mož, ki tečejo v svobodo... Samo eden drsa počasi preko gramoza. To bo najbrže stari grobar. Prelogov Tunek se tenko, sproščeno nasmehne...

Tokrat gazda Prelogovega Tuneka ni mogel rešiti.

Ko pada na gorice noč in pod lesovi za kresnicami cvrčijo zaljubljeni murni, sedi poleg vojaka v čolnastem avtomobilu, ki drvi proti mestu. Za krmilom brezskrbno žvižga mlad oficir...

Na Krčevinah se Prelogov Tunek ozre proti bregom, ki za njim tonejo v prihajajočo noč. Zdi se mu, da se že nekje neznansko daleč tam vzadaj valijo proti zvezdnatemu nebu divji rdeči zublji s hrama stare Miškove Johane...

TROJE LJUBEZNI

(Izključno za meddobje)

I

Čakánje pri skoraj zastrtem oknu.
Dež drsi zamišljeno čez steklo,
ker Dore ni.

Kazalci mežikajo v léščerbo,
zavese trepetajo v poznem vetru,
in čaj diši.

Njen vlak se zdaj bliža križišču,
reče on.
In nič ne ve za vzmet pomote ob tračnici.

Lahnó se bo njeno telo priželo k vratom.
Zmeraj novo. Kmalu, kmalu,
oranžni zid.

II

Bele jagode cvetov
nad reko v smehu,
dih neizmernih gozdov,
in ptic v poletu
nebo, nebo —
telo ob telo v poroki —
vriskajte strune, z menoj!

Nisem zaman blodil skoz soj
biserov razsutih.

III

Zdaj bo skoraj polmrak z očmi,
plahimi nad pristaniščem, Ajlin.
Kako hitro mine popoldne s teboj.
Kako blazno hitro je pozno v sobici.

Luč prižgal bom k zofi? Ne, ne še!
Naj zadnji čas izteče v morje brez črt.
Ájlin, zakaj ne smeva obstati ?
Kako so čiste, Tvoje solzne oči!

IV

Pesnik.

In Urednik: "Natiskal bom "Troje Simbolov'."

"Ne! Ne!"

"Pojte posredno, poln podob, previdno. Nihče ne
[bo klet."

"Ne! Ne, gospod!"

"Finančno me boste uničili..."

Tajnica: "Dragec, pa bova spet poromala v kraj
[iznajdljivcev."

Poljub.

Éxit poet z dežnikom, lačen in srečen.

Cesta je zlat strup.

UMOR V ZELENEM MESCUI

1.

Harry Bern je skrbno zaklenil vrata. Pol dveh zjutraj ni ne pozno in ne zgodaj v razkošnem delu Tokia. Potem si je nalil konjaka in pomislil, da je nocoj sám. Neumna Japonka! Upirati se Harry Bernu je toliko kot samomor. Socialni, se razume. Ali ne sprejema v svojo krasno plačano službo le revnih deklet? Zmeraj pripravljen za poseben ček, ki bo rešil starajočo dekletovo mater bolečin v glavi in želodcu... morda bo odprl vrata univerze bratu ali sestri. Neumna, lepa Sue! Tolike pred njo so sprevidele, da nič ne izgubijo. Harry si nalije še en kozarček. Čistost? Čistost je biološka priprava na večji užitek. S komaj zaznavnim nasmeškom stopi k spalnici. Sam. Strašno. Električno stikalo razlije luč. "Dobro jutro, gospod Bern," nekdo plaho pozdravi. Harry okameni. Ob postelji sedi v črno oblečeni Japonec. Mladih, vljudnih potez, slonokoščene barve. "Moje ime je Bru, enostavno Bru. Sue-in zaročenec." Harry se premakne. Na spalni mizici je telefon. 110... 110... 110... policija. "Prosim vas, da se nikar ne trudite," še zmeraj mirni tujec drži revolver. Harry čuti znoj na čelu. Ne, na

hrbtu. Ne, na srcu. Tujec pogleda na budilko ob strani. "Čez tri in pol minute boste mrtvi, gospod Bern. Ali naj izročim kakšno obvestilo" — tukaj zniža glas — "kateri izmed deklet?" Harry hoče planiti, izbiti revolver, ubiti to skrajno nevarnost. Tujec dvigne jekleno stvarco. Dolarji, besede, ugame Harry. "Poslušajte!" hripavo ponuja. "Poslušam. A le še dve minuti imate na razpolago." "Koliko denarja hočete? Pozabil bom zadevo s Sue. Odšel bom z Japonske." Tujec zmaže z glavo. "Oprostite, gospod Bern, da vam naravnost povem. Socialni zločinec ste. Proti vam ni zakonov. In vendar ubijate. Nekdo vas mora odstraniti." Tujec naperi revolver na srce. Harry pravi s pritaženim glasom: "Policija vas bo obesila. Sue bo ob moža." "Ne, gospod. Sue lahko izbere. In kar zadeva policijo, . . . v konjak, ki ste ga bili pili, sem stresel dovolj strupa, da bo učinkoval. Streljal bom le, ako. . ." Harry se zgrabi za srce, nekoliko se zaziblje, zdrsrne in obleži. Njegove oči so široko razprte in gledajo nekam daleč. Ali še razumejo zadnje tujčeve besede? "Gospod Bern, žal mi je. Toliko talentov, toliko denarja." Tujec prinese iz sosednje sobe konjak in steklenico in ju položi na omarico. Previdno stopi k okenski zavesi. Na strehi sosednje hiše sedi mesec zelene barve. Najbrže je dve in šestintrideset minut.

2.

Zakaj bi iskali pravega imena za gospoda Bruja? Človek ima neke vrste pravico do raznih imen, saj nobeno ne more zadeti njegovega bistva. Bru prisloni vrtno ograjo in stopi na stezo k svoji samotni hišici. Ne le v predmestju, tudi v osrčju Tokia je dosti takšnih čisto samotnih, enodružinskih hišic. Košata drevesa ali gosto grmovje ali pa oboje jih lepo zakrivajo tujim očem. Bru stanuje v predmestju. Ob hišici spi kanal. Skoraj bo zora. Nekdo stoji ob njegovih vratih, v senci vežne strehe. "Sue!" Lahno se mu nasmehne, le toliko, da razume, da morata vstopiti. "Ne prižgi luči," ga prosi. Bru privzame od ognjišča zmeraj pripravljeni kotelček. Pa nobeden od njiju ne pokusi čaja. Sue pravi: "Končajva. Vse. Nocoj si me videl že tretjič s Harryjem Bernom. To ogrlico mi je podaril." Sname jo, skoraj nežno, z vratu in položi na mizico med njima. Zelena mesečina drsi po njih. "Zanimal se je za moje ljudi. Vprašal me je, ali potrebujem denar. 300, 400 dolarjev." Sue strmi v Brujeve oči. "300 dolarjev. Moja mati živi v gobavski koloniji." "V gobavski koloniji," ponovi tiho Bru. "300 dolarjev jo v enem letu ozdravi. Nisem ti mogla reči tega prej. Bala sem se. Harry je dejal, da me bo jutri zvečer čakal v svojem stanovanju. Da mi tam izroči ček za 400 dolarjev. Ali še morem priti k tebi nazaj — po njegovem dotiku?" Sue vstane z rogoznice, obriše oči in zašepče: "Na svidenje." Tudi Bru je vstal. "Sue! Harry je mrtev." Sue: "Mrtev. . ." "Izvršil je samomor." Sue: "Mrtev. . ."

V tretjem nadstropju Mitsukoshijevih Department Stores izpijem tretjo skodelico kolumbijanske kave. V Tokiu smo internacionalni. In Sue? Ali naj napišem resnico? Da je pustila Bruja tisto jutro ob treh deset. Na pragu se je obrnila: "Nikoli bi se ne mogel zanesti name, Bru. Zaradi denarja." Nevidni orkester napolni našo restavracijo s sladko melodijo. Iz filma "Limelight". Neonske svetilke na robovih sten zadobe toploto pomladi. Zaprem oči in stopim v pesem. Bru? Naslednji dan je prodal svojo hišico, motorno kolo in druge stvari in potrkal pri Sue. Njena gospodinja je zmajala glavo: od snoči ni Sue nazaj — dejala je bila, da gre na severni kolodvor. Bru zdrvi ob kanalu v smeri železniških križišč. Idealen kraj za samomor, si reče, a noče priznati misli. Ob železniškem mostu, ki se boči nad zapletenimi progami, je policijska stražnica. Ali je bila tod danes smrtna nesreča, vpraša sivolasega uradnika. Dà. Samomor. Bru zgrabi konec mize. Ali bi lahko zvedel ime? Uradnik zanika. Le to ve, da gre za mladega fanta. Bru se zahvali, težko premaguje skušnjava, da bi objel častiljivega policista. Kam? Pozno popoldne je. Kljub pomladi se sence množijo. Ob kolodvoru je park. Kamelije dišijo. Kdaj sta bila s Sue zadnjič tu? Pred desetimi dnevi. Ob jezeru stoji klopica, čisto zakrita od debel. Nikoli se ji ni bližal s te strani. Kako so zidovi stari!

Odprem oči. Pesem je odšla v prostor; dim cigaret nadaljuje ples proti stropni svetlobi. "Še eno skodelico kave, prosim." Ali bodo še igrali? Ne, gospod. To so plošče po želji obiskovalcev. "Prosim, igrajte Glenn Millerjevo 'String of Pearls'". Valovi pesmi nalahno vztrepetajo. Na klopci sedi Sue. In ko prisede Bru, se nanj nasloni; brez besed, samoumevno. Sue reče: "Odpusti mi." Bru ji boža obrazek. "Za kazen me moraš sprejeti v svoje stanovanje. Po neumnem naključju sem svojo hišo prodal." Oba se nasmehmeta besedi "neumno naključje". Tukaj moram pristaviti, da Bru prvič v življenju poljubi Sue. Povojni Japonci se tega več ne sramujejo. Zakaj bi se le? Oblike čiste ljubezni so odsev večne lepote. Bru reče tudi: "Sue!" Dvakrat.

Spet sem na ulici. Tako sem vesel, da Sue ni napravila samomora. Le kaj bodo rekli združeni uredniki pri Meddobju? Že tako ga po svetu ostro kritizirajo, češ da ni za preprosto ljudstvo in torej ne za slovenski denarni žep. Motite se, dragi kritiki. Ne Meddobje, marveč mi, bralci in opazovalci, se moramo nekoliko dvigniti v svojem duhovno—telesnem življenju. Ne smemo biti zadovoljni z neke vrste stagnacijo umevanja in dožemanja. Ker nas ne postavlja pred nova vprašanja in možnosti, se nam zdi to občutje sladko—pravilno, edino pravil-

no. In vendar smo del naroda, ki se bori za obstanek med kulturnimi ljudstvi. Pravijo, da smo Slovenci brihtni ljudje. Potem pa se moramo zanimati za več stvari kot le za ozko območje svoje stroke. Tudi če smo le delavci. Moderni delavci drugih dežel berejo Shakespeara, debatirajo o Sibeliusovih simfonijah, obiskujejo večerne šole. Tako sem se zamislil, da sem zgrešil postajo podzemске železnice. Spet drvim v tunel. V svetlobo. V tunel. In zakaj se mladi slovenski izseljenski rod sramuje jedrnatega znanja slovenščine? Ali misli, da bo bolje uspel s temeljnim znanjem le tujega jezika? Pozablja, da je biološko še zmeraj plod bistveno slovenskih činiteljev. Da se bo torej lingvistično in kulturno uveljavil le na skrbno položenih temeljih vsega, kar pomeni slovenski jezik. Na teh temeljih bo s sorazmerno lahkoto gradil lik harmoničnega človeka dveh svetov in kultur. Morda pa so "stari" krivi, ne mladi? "Oprostite!" rečem glasno po slovensko, tako daleč sem zdrvel v mislih od Tokia. Starejša dama pri vratih je prepričana, da govorim angleško, in reče: "Please!" Dostojanstveno izginem na večernem pločniku. Reklamne luči nadevajo prešerno krinko.

5.

Zakaj v naši pesmi ne poje več objektivni svet? Na to vprašanje pa mi nihče ne odgovori. Ne zvezde, ne ciprese. Ne veter in ne TV—stolp. Ne bi smel staviti tega vprašanja s praznim želodcem. Tudi Bru in Sue sedita ob topli skodelici riža.

črke besede misli

r u d a j u r č e c

SPOMINI OD ZNOTRAJ

François Mauriac je pred leti presenetil z romanom "L'Agneau". Mnogi so se začudili, da je pisatelj na pragu svojih sedemdesetih let ustvaril umetnino, ki so jo kritiki, nasprotniki njegovega načina pisanja, moralj priznati kot njegov najboljši roman. Zatem je objavljala odlomke svojega dnevnika "Bloc Notes" v tedniku "Express", pisal eseje v "Le Figaro Littéraire" in še pretresal francosko javno mnenje s prehodi z leve na desno in obratno. Nemirni duh svojega časa, izpraševalec vesti svojemu rodu in še tistemu, ki prihaja za njim, dokler ni v rodu svojega sinu našel protivnike, ki stavljajo vso njegovo literaturo na kocko.

Nikdo ni več pričakoval večjega dela izpod Mauriacovega peresa. V Akademiji je še vodil tiste, ki so se uprli temu, da bi postal član Akademije Paul Morand, in slišal zaradi tega mnogo bridkih — nič ni dalo slutiti, da pripravlja delo, polno poezije in blažene spokojnosti, ki veje samo z Olimpa. Na pragu smrti objavlja spomine, a ne na tradicionalen način, po katerem sme pisatelj napisati svoje misli o sodobnikih, toda v oporoki naj določi, da jih morejo objaviti dvajset, petdeset let po smrti.

Mauriac je prekinil s tem naziranjem. Zbral je svoje spomine in jih pri Flammarionu izdal v prvem zvezku. Ob koncu daje slutiti, da se bodo nadaljevali. Dal jim je nenavaden naslov "Mémoires intérieurs". Ti "spomini od znotraj" (vem: prevajam okorno, v spominih se notranjost izžareva navzven) niso samo spomini na življenje, ki se poslavlja. Dogodkov je dejansko bore malo in imen sodobnikov še manj; iz dela veje brezbrežna melodija o tem, kar je že v večnosti, a sega z neštetimi nitkami v njegov in — naš svet. Duh, ki je že premagal spone smrti, se pogovarja s seboj, s svojo preteklostjo, sedanjostjo in bodočnostjo. Realno življenje je samo tenčica, ki loči očeta od sina. Knjiga je posvečena Claudu Mauriacu, ki je bil dolgo dobo kritik, esejist in najbolj prodorni ocenjevalec filmske kulture, na pragu svojega štiri-

desetega leta pa zaznal v sebi sadove, ki nočejo pasti daleč od drevesa — napisal je dva romana in izdal zbirko esejev pod naslovom "Aliterature". Eseji so obtožba očeta in tistih, ki pišejo romane zaradi romanov, literaturo zaradi literature. Toda oče sinu tega dejanja ne zamerja in ko mu na prvi strani posveča knjigo spominov, pravi: "Dajem ti to sliko o samemj sebi; odmevi branja knjig, ki so šle skozi moje življenje. Napisal sem pričevanje o svoji veri v bodočnost literature in pisateljev, obenem pa naj bo delo dokaz ljubezni, ki ne more priti nikdar do konca..." Očetu je hudo, ko gleda za sinom, ki odhaja in s prezirom gleda na literaturo, ki propada. Kakor da bi ga hotel priklicati, kliče za njim: "Ne, literatura se ni preživela, Roman ni samo izraz tehnike. Nekaj je, kar nas vse skupaj rešuje: Lepota je resnica..."

"La beauté c'est la vérité..."

Pred nekaj tedni sem bral v mariborskih Novih obzorjih esej Jožeta Javorška. Je odlomek iz zbirke, ki je potem izšla v knjižni obliki pri založbi Obzorja in nosi naslov Pariška srečanja. Vem, da je Jože Javoršek pisatelj, ki v Ljubljani ni priljubljen, Moral je celo žrtvovati svoje pravo ime, kakor da bi njegovo ime Jože Brejc preveč spominjalo na čase tovariševanja z Edijem Kocbekom. Med vse to bi si mogel vplesti lepo kopo misli in spominov in zato sem bil vesel, da je bil tudi on toliko časa v Parizu in da je izdal knjigo o svojih srečanjih, v reviji pa v odlomku objavil sliko oseb in izbor misli o tistem, kar bi mi moglo biti najdražje. Res je, vsakdo doživlja resnico, kakor jo vidi in čuti. In vendar: kolikšen prepad med svetom, ki ga podaja Javoršek in svetom, ki se ohranja v srcu z vso močjo. Iskal sem ob njegovih stavkih poteze, barve, podobe tistih, s katerimi je govoril; slišal sem celo njih glasove, mimo je drvelo opojno šumenje (Pariza — toda prave slike ni hotelo biti: bila je samo filmska kamera, ki je podajala nekaj svetlega, a mrzlega, kakor da bi gledal švedski film Ingmarja Bergmanna. Na švedskem je ledena lepota lepa, v Parizu ne!

Lepota je resnica — — vzdušje je ostalo okleščeno, notranje napetosti ni bilo, obrazi so hoteli zbledeti v maskah. Javorškove knjige še nisem mogel dobiti, pač pa sem bral v ljubljanskih revijah kritiko Javorškove drame "Veselje do življenja", ki je doživela krstno predstavo na odru ljubljanskega eksperimentalnega gledališča. Ljubljana je že videla dela Becketta, Jonesca — oba navajajo kot Javorškova vzornika —, toda Javorškovo delo je doživelo poraz. Nekaj tednov zatem je Edj Kocbek v posebnem interviewu branil svojega prijatelja, ko' je tožil, da "v Ljubljani prava dela ne morejo na dan in mu je znano, da imajo mnogi svoje rokopise raje v predalih kot pa da bi jih ponudili založniku." Javorškovo novo dramo je prišel inscenirati celo prijatelj iz Pariza, režiral je Stane Sever, ki je zaslutil pomen dela — toda delo ni uspelo, kakor da je nastal spor med resnico in lepoto, ki me je zabolal že pri opisu obiska pri Mauriacu. Prijatelj je prinesel Javoršku kos lepote iz Pariza, toda v Ljubljani ni prepričala. Resnica in lepota sta si prišli navzkriž.

Spominjam se, kako sem se kot plah dijak srečaval s prvimi deli francoske književnosti. Lovil sem francoske knjige, ki jih v domovini takrat ni bilo mnogo. Največ je bilo Jules Verna in Balzaca sem mogel dobiti samo na domu našega profesorja francoščine. Ko sva se z Mirkom Javornikom prvič srečala (bilo je v Dubrovniku) in je opazil Balzaca v originalu v mojih rokah, je izrekel nekaj žudnih, preroških besed in oči so kar zaškrtale. Police knjig mojih sosedov v domovini so bile sicer polne najnovejše literature, toda bile so izdaje del nemških avtorjev, vse v lepih vezavah, kakor sta jih tedaj dajala na trg Zsolnay in Fischer. Bila so dela Thomasa Manna, Jakoba Wassermanna, Stefana Zweiga, Hermanna Hesseja, dela Heinricha Heineja so že bila za hrbti onih v prvi vrsti. O Kafki ni bilo sledu, dasi so ljudje že brali dela Gustava Meyrinka in Maxa Broda.

Lepote sobotnih popoldnevov sem se navadil in največ navžil med hribi naših goric. Vse že lega ob tej uri v pričakovanje nedelje, drevesa trepetajo bolj slovesno in trava postaja blaga in mirna kot baržun. Svečana tihota lega okoli svetišč, še bolj zamolklo pa odmeva spokojnost po hodnikih naših župnišč. Domačega kaplana sem dobil v njegovi sobi, pripravljal je pridigo za naslednji dan. Ni bila samo ena pridiga, moral je pridigati pri obeh službah božjih, ker je bil dekan že zelo bolehen. In bil je tako vesten in goreč pridigar —dasi je obupno jecjal—, da je zjutraj pridigal drugače, kot pa pri pozni maši. Bil je ves zamaknjen v svoj mir in mir, ki je vel v njega, in ob njem sta blesteli kviška dve debeli knjigi v starinski, čudni vezavi. Ko sem ga zaprosil, ali bi ju smel pogledati, je samo trenil, da lahko. Bili sta deli René de Chateaubrianda, deli divnega, prelestnega Renéja, kakor ga še sto let po njegovi smrti naziva literarna zgodovina. Debele črke v naslovu so me kar požirale: *Le génie du christianisme* in *Mémoires d'outre-tombe*. Naslednji dan so verniki naše fare mogli poslušati, kaj jim je govoril od onstran groba o geniju krščanstva René de Chateaubriand... Seveda za ime avtorja niso vedeli in bi si ga tudi ne zapomnili. Le menil je ostal v spominu dolgo. Odneseš sem knjigi domov in ko se je kaplan poslavljaj, mi je pustil knjigo o geniju krščanstva v spomin.

Čas je začel teči silno hitro, vendar ne tako, kakor ga dohajamo danes. Nekaj let zatem sem stal v pariškem Louvru pred sliko Madame Récamier in lovil svet poezije, lepote in resnice, ki je pred sto leti spletal vezi med Madame Récamier in božanskim Renéjem. Takrat je Pariz slavil enega izmed jubilejev francoske romantike in izložbe so bile polne slik o Hugoju, Sainte-Beuvu, Mussetu, de Nervalu, toda največ se je pisalo o Renéju in Madame Récamier, ki sem jo poznal samo s slike v Louvru. Od rojstva hroma je vse življenje presedala na kanapeju iz zelene svile, postala maza celega rodu, a velika ljubezen jo je vezala samo na pesnika z Olimpa Renéja... In René je bil v tem času tisto, kar je bil Voltaire v dobi sto let poprej; le da Voltaire ni pisal knjig o geniju krščanstva in se za svarila od onstran groba ni menil... Smejal se jim je in njegov smeh je apolonski... René pa je hodil po svetu, bil

poslanik in zunanji minister, kamen spotike vladarjem in revolucijam, središče spletk in ljubezenskih zadržljajev v vseh velikih evropskih prestolnicah (takrat je Evropa segala komaj do Berlina in le rahlo še do Dunaja), nazadnje pa prišel umret ne na svoj dom, ampak k Madame Récamier; njegova edina in največja ljubezen ga nikdar ni zavrgla, dasi je imela za to polno razlogov — dva dni in dve noči je presedela v naslonjaču, ko je bil na parah, zastrt s pajčolanom; tisti, ki ni bil samo učenec Voltairov, ampak ga je v marsičem prekosil; in je ostal v francoski in svetovni literaturi nazadnje pomemben samo z dvema deloma: *Le génie du christianisme* in *Mémoires d'outre-tombe*. Iz večnosti zveni samo ena resnica, ki je ostala edina lepota.

Lepota in resnica, ali: resnica in lepota? Sto let za to zgodbo se je pravljica o Renéju in Madame Récamier ponavljala. Seveda se je svet spremenil in so bile kulise drugačne. Od časa do časa sem se mogel preriniti na galerijo francoskega parlamenta. Tik pod sabo sem mogel opazovati Edouarda Herriota, večkratnega predsednika vlade in ministra, ki je prihajal na seje precej redno, a se za tisto, kar se je dogajalo na tribuni, le malo menil. Na pultu pred seboj je imel kopo papirjev in pisal, pisal... Čez nekaj tednov je izšla njegova knjiga: *Madame Récamier et son temps...* Stvarnost politike in dnevnih borb ga ni varala, zapeljala; verjel je, da je resnica nekje drugje in ob koncu je našel zaključek, ki ni daleč od onega pri Renéju. Le da ob njem ni bilo Madame Récamier, od odra njegove smrti pa je vel duh iz obeh Renéjevih knjig.

Francosko idejno in literarno zgodovino razlagajo v številnih knjigah in analizah. Marsikdo se po prvih srečanjih umakne, ker se mu zazdi, da se sicer nekaj plete skozi besede, stavke in poglavja, ozračje postane včasih celo moreče, esej utone v blesku paradoksov ali plesu duhovitosti, v rokah pa ostane le malo prijemljivega, malo zatrdno dognanega... Kakor da bi bila večnost zato na svetu, da bi bila definitivna in do konca dognana in pojasnjena... In Mauriac bi zapisal, da bi bila to večnost, v kateri bi bilo še satanu neznanško dolgčas.

Skozi Mauriacove spomine se vleče kot nit stalnica to pričevanje o bogastvu in poslanstvu francoske duše. Ko nabira slike o Pascalu, Baudelairu, Rimbaudu — in nazadnje tudi o Montherlantu —, razkriva to dvojnost dvoboja med lepoto in resnico, ki se nazadnje ne more izvojevati drugače kot v popolnem pomirjenju med obema, v izravnavi, v končni himni, ko obe postaneta eno. Zato ga boli pot, na katero odhaja njegov sin Claude — a jo razume in se za usodo in končni obračun ne boji.

Ko so Mauriacovi spomini izšli, je bil med prvimi, ki je napisal navdušeno kritiko — Robert Kemp. Poleg Andréja Rousseauxa je bil Kemp najmanj prizanesljiv Mauriacovim delom. Pred temi spomini (od znotraj) pa je Kempu klonilo pero; napisal je, da je to delo najgloblje in najboljše v vsej obsežni zbirki avtorjevih knjig in spisov. Ni se mogel odtrgati od strani, ki

jih je Mauriac posvetil Baudelairu; hvaležen je bil, da je izza krivičnih sodb potegnil pesnika, ki že ob svojem času in tudi pozneje nikdar ni našel milosti pri kritikih in zgodovinarjih. Ko je za Baudelairom nastopil Rimbaud, je kar prehitro zakril lik svojega predhodnika. Pesnika zbirke *Fleurs du mal* so pozabili, pač pa so postavili na oltar pesnika zbirke *Une Saison en enfer* — in Claudel je do kraja izvedel to delitev.

Mauriac se pri Baudelairu ne zadržuje samo kot pri pesniku. Zanj je pesnik pričevalec svojih grehov in grehov svojih bližnjih in iz spon se ne more iztrgati, če se ne razvozla; ne kakor tisti, ki je vozal gordijski vozol zato, da ga nikdar nikdo ne bi mogel razvozlati... In kaj bi bilo, ko bi ga razvozlat... Ko Mauriac razvozla spomine o svojem prvem srečanju z Baudelairom (knjiga je bila varno skrita v hišni knjižnici in zanj prepovedana), ga je rana zbolela, kakor da bi bila njegova lastna: "Življenje kar gomazi pošastnih bitij, ki so nedolžna, Gospod, moj Bog," pravi Baudelaire. "Ti si moj Stvarnik, ti si moj Bog. Ti si dal zakon in si dal svobodo. Ti si vladar, ki nam vse dopuščaš. Ti si sodnik, ki odpuščaš! Ti si poln nagibov in vzrokov in ti si mi vil okus za spoznavanje zla in mi dal moči za spreobrnjenje srca, da ozdravim, kadar bom na koncu nožne konice. Gospod, usmili se me, usmili se blaznežev in blaznic. Gospod, ali moreš dopustiti, da žive pošastna bitja, ko veš, zakaj si jih ustvaril? Saj ti edini veš, zakaj so se razvili v pošasti in kako bi jim bilo dano preprečiti, da ne bi bili pošasti?" zaključuje Mauriac in pravi: "Kolikšen višek napuha v iskanju lastnih nasprotij! Če je Baudelaire resnično samo to veroval, tedaj je iz sebe ustvaril šolski slučaj za vse psihologe in psihoanalitike in zanje ne more biti samo fenomen... Kdo nam bo pomagal priti na jasno? Samo trobenta na sodni dan bo skozi angelova usta razvozlala uganko in dala pravo sodbo. Mi kristjani pa vemo eno: pesnik zbirke *Fleurs du mal* je naša last, kakor so naš zaklad vsi grešniki. Obsojali ga bodo samo tisti, ki so se ob izidu pesmi zgražali in čutili užaljene v svojih čednostih. Kajti gre za to: dojeti moramo metafizično vsebino zla in nič ni bolj tujega sodobnemu človeku."

Ob knjigah, pesmih in spisih se nadaljuje v spominih pot pesnika in njegove duše. Kar je od mladosti naprej napisal in bral, doživel in zaslutil, dobiva novo vsebino v zrklu, ki išče odgovora v globinah večnosti. Lepota je resnica in od tam prihaja odgovor, da je oboje eno in isto.

Knjiga spominov ni pomembna po tem, kar zajema vsebina. Težišče Mauriacove knjige je drugod. Nikakor noče biti zbiralec gradiva za kritiko in bodočega literarnega zgodovinarja. Težišče se prestavlja drugam: kraji mladosti in pretresi prvih spoznanj.

Malagar (rodni grad), Bordeaux, Pariz — postaja za postajo. Po zunanosti pomenijo le malo ali nič. Lepota in bližina resnice pa vejeta z vseh strani in sta tem lepši, čim bolj sta odmaknjeni. Kdor ju doživlja, mora hoditi skozi življenje, kakor da bi imel zavezane oči ali oči, ki gledajo samo navznotraj. Moč pričevanja ni v zunanosti; stavek mora peti, da pride v

bližino vsebine. Besede, ki so ujele landsko jutro blizu Malagarja, prvo srečanje s svetom v mračnih palačah Bordeauxa ali melanholijo človeka, ki se trga od svoje zemlje in mora v vrtinec študijskih let v Parizu — te strani naj ohranijo moč pričevanja, ki ga nobena stran romana ali eseja ne more prekositi. Med pisateljem Mauriacom in njegovo dušo, ki razbira slike, vizije in iluzije — med peresom in tistim, kar je črnilo napisalo, je svet resnice, ki stremi za lepoto. Ta vzpon ne rešuje samo pisatelja, ne rešuje samo človeka, ampak je vzos, ki dviga ves svet in ga daruje najtišjemu in najponižnejšemu spoznanju, kjer se oboje združi in se vse razlike zbršejo. Pero in beseda sta za hip ujela tisto, kar je večno, je večnost. Kar je pred durmi groba, je že v soju luči, ki je od onstran — tehnika besed, stila in gradnje misli je samo še nerodno ogrodje.

Mauriaca boli govorjenje tistih, ki iščejo rešitve tam, kjer je ni. Aliteratura ne more biti korektura za napake literature. Robbe Grillet sicer pravi, da bo treba pisati novo literaturo najbrž celo brez črk, toda za Mauriaca je mnogo bliže resnici misel, ki jo je izrekla Virginija Woolf, ko je zapisala, da ji največ ve povedati zvezek, ko je še prazen. Svet, v katerem živimo, je dejansko samo prepad, ki ga more premostiti nekaj, kar pisatelj in pesnik dobro slutita, pa vsebine do konca ne bosta mogla pojasniti, kaj šele izčrpati.

Zrcal se poslužujemo, da se zgrozimo nad podobo, ki nam jo vračajo. Mauriac ve, da še ni prišel konec njegove poti in da bi moral še napisati tekst, ki bi ga popolnoma razkril in pojasnil njegovo uganko. Rad bi napisal še svoj zadnji roman in zato razmišlja o junaku romana, ki bi bil nosilec njegovih misli in izpovedi. Junak se ne more iztrgati iz vezi preteklosti in ob robu zadnjega padca koraka s sredstvi najhujšega obupa. Tako piše:

“Junak mojega bodočega romana bo čisto nekaj drugega, kot to zahtevajo pravila o bistvu njegove notranjosti (religiozne ali revolucionarne). Bistvo bo življenje samo! V mojega starca bo vdrla svetost in ga prisilila, da se bo sklonil pred svojimi najskrivnejšimi silnicami, moral bo v vrtinec svojih najglobljih nasprotij in oko ga bo prisililo do najhujše neusmiljenosti s samim seboj, s seboj bo tako neusmiljen, kakor se je vse življenje opajal nad napakami svojih bližnjih. In takrat se bo starec ustrašil! Spoznal bo, kaj je, in se ne bo mogel več prenašati. Smrt bo vdrla v mojo zgodbo in stopila pred starca. Kakšen bo njen videz? Ob tej misli se znajdem v nekem začaranem krogu in začnem oklevati: izbira je samo ena. Ali samomor ali pa vrnitev k Bogu, ki ga bosta ganila trpljenje in molitev tega človeka, ko bo prosil milosti. Samomor ali spreobrnjenje; vsekakor bo ta moj roman popolna odklonitev slehernega sleparjenja. Mnogi so že dostojno popisali vdor svetosti v roman, toda nikdo še ni napisal nič dokončnega o samomoru (v romanu). Vsekakor bo to samomor, kjer nobena človeška katastrofa ne podi človeka v samomor, ampak terja to življenje samo, ker je postalo zaradi svojega bistva neznosno. Dogodek namreč, ki pri junaku odloči sklep za samomor, je dejstvo, da hoče v nič. Toda ravno ta dogodek ni upravičen, ker je junak že odklonil življenje kot veliko laž, ko je že od vsega začetka spoznal,

kakšno je. Kolikor jaz vem, sta samo Dostojevski in Bernanos v romanu opisala to besnost človeka za ubijanje samega sebe. Vendar priznam, da me je strah pred sencami, kamor bi rad povedel svojega starca. Zase vem, da se mi bodo pod peresom pojavile osebe, nove in druge, jasnejše in svetlejše, ki bodo starcu razblinile njegove slike. Zgodilo se bo, da bo zaznal, kako mora reševati dramo, ki ni njegova. Najbrž se dogaja tako z vsakim pisateljem, z vsakim romanom, ki ga objavljamo: napisali smo delo in že med pisanjem smo vedeli, da smo dejansko hoteli napisati neko drugo delo, neko res resnično delo, ki pa nikdar ne bo napisano."

La beauté et la vérité — — — Glava z dvema obrazoma: ko je eden v luči, je drugi v senci. Sreča ustvarjanja in doživetja je v razponu, ki ju neprestano loči in večno privlačuje, ko je večnost hip in hip cela večnost.

knjige

VINKO BELIČIČ: DOKLER JE DAN. — Buenos Aires 1958, strani 75, založba Tabor, natisnila Graphis v Trstu.

Ta zbirka petnajstih črtic razveseli duha: iz nje veje ljubezen do lepote, se čuti privezanost na domovino, dom, prijatelje, poštenje, odseva spoštovanje slovenske besede.

Od podobne zbirke "Kačurjev rod" (1952) in pesniške zbirke "Pot iz doline" (1954) se je Beličič nekoliko premaknil iz smeri preproste neposrednosti. Njegova dognanja prekvaša modrost, poganjek spoznanj, bojev, razočaranj; značilen je priokus trpkosti in grenkobe, v glasu prizvok solza iz grla, v kretnji zadržanost.

Zbirka je zgrajena med dvema poloma: mladost in domovina je eden, staranje, tujina je drugi; med njima valovi nemirno polje osebnih, družbenih, človečanskih problemov, nad vsem pa se boči neizprosna večnost.

Pesnik zapisuje drobne vsakodnevne dogodke in vtise, ob njih se pletejo refleksije. Pa tudi obratno snuje: na miselno jedro se navijajo doživljaji in mu dadó obliko domači in tuji ljudje in dogajanje v naravi. Ta dialektika po navadi izbrusi detaile in pripomore k harmonični podobi celotne zbirke, medtem ko posamične črtice včasih pogrešajo plastičnosti in kot bi razpadale v svoje sestavine (prim. zadnje tri!).

"Spomin slika s svetlimi barvami, zabrisuje ostrine in se smehlja. Slutnja slika temno, neurejeno, z močnimi potezami, s stisnjenimi usti. Življenje gre po sredi, prehaja iz slutenj v spomine čez most resničnosti." (Pogovor z gmajno). Tako poziva pesnik samega sebe "v areno življenja". A kakšno je življenje, kaj je? "Življenje je odvijanje, poslavljanje in nevrčanje." (Stari dnevniki) "Vsako življenje je samo nekakšno čakanje, da se razplete, kar se je zaplelo... čakanje, ki mu ne doživimo konca." (V kraj detinstva). Njegova vrednost se kruši z neizogibnimi slovesi (Stari dnevniki, Poslovilna večerja, Dokler je dan: "Pom'ad odhaja, mladost odhaja, dragi ljudje odhajajo: ne ugašajo, marveč tonejo za obzorje in nebo nad mano je zmerom sirotnejše.") Hujše pa je tisto siromašenje življenja, ki ga povzroča človeška zloba (Kdo me kliče?, Ob neznanih kostnicah).

Ob vsem tem pronica pesnik vedno globlje v spoznavanje samega sebe in svojega umetniškega poklica; njegova vedno nova naloga je pot iz doline (prim. označitev že v zbirki s tem naslovom: "Ali meni je ozka pot | usojena skoz dolino, | odmerjen je skromen kot, | nalito je trpko vino | — že od

davnega dne."). Skoro preseneti ga ugotovitev silne navezanosti na lepote sveta (Dokler je dan). "Dražljivosladke muke", ki jih povzročajo, spreminjajo svoje vplive nanj zaradi vedno bolj pogoste misli na ločitev, smrt (Premišljevanje o smrti, V kraj detinstva, Dokler je dan). Vedno polnejšo vsebino zanj dobiva Bog in vse, kar je božjega. Zbirka upravičeno izzveni v vprašanja, ki ob podobi brezjanske Matere božje povzamejo "najlepše, kar je srce ohranilo iz minulosti" in se povzpno nad omejenost tostranskega življenja: "Marija, kako se bo vse to končalo? Kako dolgo me boš še spremljala? Kje se bova ločila in te zapustim tistim, ki bodo ostali?" (Dokler je dan).

Iz vrste ostalih črtic, ki sta jim okvir družinsko okolje in Trst z okolico, izstopajo: potopisni Premišljevanje o smrti in Marmolada — najmanj sočni in topli — in uvodna Kdo me kliče?. Ta pritegna bračca z izvirno postavtviijo prizorišča in razpoloženjsko dognanostjo; posebej pa je pri njej opozoriti na način, s katerim daje pesnik rasti drobni umetnini. Beličič je kompliciran človek; vsaj v prozi mu izvrstno služi orodje kontrastov. Prej citirani aforizem o spominih, slutnjah in čnosti resničnosti dobi nenadno polno in živo vsebino: resničnost niso samo pojavi, ki spremljajo čas navidezno nespremenjeni (slavčeva pesem, črešnja, zavest življenja), marveč predvsem to, kar je preteklosti nasprotno (preteklost: "v pripeki se je seno mirno sušilo in mati je ogrinjala koruzo." — Sedanjost: iz srca je izginil mir. Vzšlo je zdravo in grenko spoznanje: "Dihati je mogoče samo tam, kjer brat ne ubija brata in ga ne zatira, zakaj samo tam ljubezen mehko postlja človeškim otrokom." To spoznanje sili k begu, dasi je mladenič komaj začel materi vračati dolg.). Daljave časa in prostora začenjajo svoje prestvarjajoče delo. Pobiti znanci so nas le v skrivnostnem ovinku prehiteli — tako se zave mladenič, ko govori s svojo prihodnostjo, in v njem zraste slutnja, da bodo mater po njegovem begu odnesli, "nepokropljeno od njega, tuji ljudje v temnem, tujem času."

Res se za podajanje razpoloženja počluzuje avtor drugod bolj razkošnih opisov (prim. začetek črtice V senci leskovega grma!), a po izbraniosti se s finimi potezami prve črtice more meriti le čudoviti opis cerkve in opazovanje izginjajoče ladje v Večni luči.

Tako kot so krhka razpoloženja in impresije iz pokrajine in življenjskih krogov, v katerih živi pesnik, odraz njegove notranjosti, tako je ta notranjost delen odsev našega sveta in našega časa. (Preko njegove zaupnice gmajne "si podajata roko dva svetova — in meja med njima gre tudi skozi moje srce: prenašaš bolečino boja med hladom Severa in žarom Juga kakor jaz med klicem brezkončne tujine "Nadaljuj pot!" in vzdihom domovine v jarmu "Vrnj se!"... Ves svet je odprt pred mano — ves svet se odpira v moje srce." |Pogovor z gmajno|). V njem podoba umetnika in podoba izobraženca. Podoba slovenskega moža, posebej naše generacije, rojene v drugem desetletju tega veka. V le-tej še utripa idealizem, pa je nekam plah in ranjen od udarcev vsakodnevnih kompromisov. Vzgojeni in samovzgojeni smo bili v egocentričnem personalizmu, pa so nam "časov stiske" naložile kopo družbenih dolžnosti in vodilnih nalog. Rasli smo med dvema vojnama, ko je bilo "v domovini tako brezvetrje, taka rodoljubna zvezanost — en sam ograjen vrtec", da "se niso mogle razviti vsa človekove sile." (Stari dnevnik). "Nam manjka samozavesti!" je zaklical belošasi, mla-

dostni duhovnik Gospodov, ki je potem padel pod streli, ko se je vračal od maševanja." (ib.). V tujini pa nam primanjkuje zraka in smo jecljavci. (Mala sestrična Jenny). Vendar je v vseh nevihtah, sredi vzponov in porazov duhovnega življenja cipaziti podedovano pasivno trdnost in voljo za vztrajanje. Poleg samoljubja in ošabnosti stoji prostodušnost in smisel za evangeljsko resnico in moč. (Plemič in njegov oproda, Po visoki ravnici). Beličič se s prirojeno melanholičnostjo in skušnjavami sentimentalizma bori za moško trdnost in nepatetično jedrino. Če lo tako zaželena beseda onim preko ("Mar more priti kaj dobrega iz te strašne praznine, ko minulosti s sedanjostjo ne vežejo posvečeni grobovi, ampak le same nebogljene črne rute?") ostane pritajena, se nagne k odpuščanju in si zaželi besedo skesane izpovedi na oni strani (Ob neznanih kornicah).

Umetniško je Beličič zavedno dedič in nadaljevalec svečnikov naše besede: Stritarja, Cankarja, Župančiča. Njegov slog je rahlo privzdignjen, sem in tja starinsko nabran, včasih se zateče v satiro, vedno pa je njegov izraz izbrušen, diši po čistoči in samini.

ALOJZIJ GERŽINIČ

ANTON SLODNJAK: GESCHICHTE DER SLOVENISCHEN LITERATUR.
BERLIN: DE GRUYTER 1958.

Ime literarnega zgodovinarja Antona Slodnjaka se je prvič vidneje pojavilo kmalu po l. 1930, ko je prevzel uredništvo Levstikovega Zbranega dela, ki ga je tedaj začela izdajati Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, in nato še Erjavčevega. Največ pozornosti pa je zbudil s "Pregledom slovenskega slovstva": s tem 534 strani obsegajočim delom je l. 1934 nastopila svojo pot Akademsko založba. Strokovna kritika je knjigo v glavnem odklonila. Najizčrpnjšo oceno je napisal Janez Logar v "Domu in svetu" 1935; temeljito pa sta isto leto spregovorila o knjigi še dva druga slavista: Lino Legiša v "Sodobnosti" in Stanko Janež v "Ljubljanskem Zvonu". Slodnjak je vzel vse sočbe na znanje in vneto študiral dalje našo literarno preteklost in sedanjost. Napisal je obsežna življenjepisna romana o Prešernu ("Neiztrohnjeno srce") in Levstiku ("Pogine naj — pes!"). Po vojni, ko je postal vseučiliški profesor, je preučeval zlasti Stanka Vraza kot slovenskega pesnika in z razlago oskrbel poljudno izdajo Prešernovih Poezij. Toda od l. 1934 je minilo skoraj četrt stoletja, preden je njegovo ime spet na široko zadonele po slovenski javnosti — tokrat v čisto drugačnih razmerah in tudi z usodnejšimi posledicami.

V Berlinu je konec 1958. leta založba Walter de Gruyter & Co. (naslednica nekdanje znamenite založbe Göschen) izdala nemško pisano "Zgodovino slovenskega slovstva". Njen pisec je, kot beremo, "Anton Slodnjak, redni profesor za slovensko slovstveno zgodovino na univerzi v Ljubljani". Knjiga obsega 363 strani v formatu 17 x 24 cm in je v pogledu papirja, tiska in vezave odlična. Izšla je v zbirki "Oris slovanske filologije in kulturne zgodovine", ki jo izdaja znani nemški slavist Max Vasmer.

Prvi ljubljanski glas o knjigi je prinesla bivša "Ljudska pravica": 31. jan. 1959 je muzejski ravnatelj Jože Kastelic objavil v nji dolg odklonilen

članek z naslovom "Subjektivizem ali znanost?" Teden dni kasneje je Slodnjak v istem listu priobčil kratko "izjavo" in zavrnil nekatere Kasteličeve citate kot napačno prevedene in površne. "Izjavi" je bil priključen Kasteličev enkrat daljši, jedko polemični odgovor. Enako neugodno stališče je zavzel do Slodnjakove knjige tudi bivši "Slovenski poročevalec", kjer je 6. marca v celostranskem članku "Velik korak nazaj" spregovoril "kot zgodovinar in navaden bralec" Vasilij Melik. Po tako neprijaznem sprejemu je moral biti Slodnjak pripravljen, da ga bo zadelo še kaj. In res ga je v drugi polovici marca poklical na razgovor dekan filozofske fakultete Metod Mikuž. Slodnjak je premislil svoj položaj in je vložil prošnjo za upokojitve. Prošnja je bila brž sprejeta: Slodnjak, star šestdeset let, se je s polno pokojnino umaknil s slavistike ljubljanske univerze in izpraznilo mesto je bilo takoj razpisano. Približno isti čas (28. marca) je začel v štirinajstdnevniku "Naši razgledi" objavljati na dolgo zasnovano in učeno oceno Slodnjakove knjige z naslovom "Ideje, ocene in metode" Dušan Pirjevec. Konec maja smo zvedeli, da je Slodnjaku ponudila mesto beograjska univerza.

Ljubljanska kritika je v Slodnjakovi knjigi predvsem ugotovila ideje, ki so nezdržljive z današnjo stvarnostjo v Jugoslaviji, in je šele potem načela strokovno plat dela. Mi pa bomo idejni element Slodnjakove knjige, ki je zadel ob sedanji red v Sloveniji, omenili le mimogrede in si knjigo ogledali v prvi vrsti kot sad znanstvenega dela literarnega zgodovinarja.

Ker bi nemško pisana Slodnjakova knjiga utegnila biti tudi samo prevod oz. priredba slovenske iz l. 1934, bo prav, če na kratko navedemo, kaj je tistikrat posebno vznemljilo kritika J. Logarja. Logar je Slodnjaku zameril:

- naglico, s katero je bila knjiga napisana;
- posebne literarne nazore in tendence;
- nepravilen odnos do drugih literarnih zgodovinarjev;
- zavestno eliminiranje odločilnih vplivov v posameznih obdobjih;
- polemičnost kot izraz ozko osebnega stališča;
- neenakomerno obdelane pokrajinske književnosti;
- jezik in stil zavoljo težkih stavčnih konstrukcij;
- nebrzdan patos, bombastičnost, ponesrečene metafore ter nejasne in nerodne formulacije.

Tem hudim splošnim očitkom je kritik dodal izčrpen seznam vseh konkretnih napak, vrzeli, netočnosti in pa primerov nezadostnega oz. pretiranega upoštevanja ljudi in njih stvaritev v naši literarni preteklosti.

Lahko rečemo, da nemška Slodnjakova knjiga nima več teh senc in da je kot strokovno delo vredna, da po nji spoznajo našo literaturo tujci. Ostalo pa ji je osnovno izhodišče: namreč prepričanje, da se je naše slovstvo (in s tem vsa naša kultura) razvijalo iz lastnih sil ljudstva, brez odločilnih slovstvenih in drugih vplivov od zunaj. Kritika je že l. 1935 poudarila, s katero mislijo je Slodnjak prepojil vse svoje delo: z mislijo namreč, da nas je iz ljudstva polagoma spreminjala v narod in nas živeče v nesvobodi duhovno osvobajala književnost. Temu prepričanju je Slodnjak še zmerom zvest, kar dokazuje predvsem njegova razdelitev slovenske književnosti.

V nasprotju s prejšnjo, utemeljeno in s poukom v šoli že utrjeno periodizacijo, deli Slodnjak našo literarno zgodovino v dve dobi: *Prva doba* zajema čas od konca 10. stol. do 1550: to je "zgodovina pismene in ustne jezikovne

tvornosti v času, ko je bilo narodno zedinjenje slovenskih rodov zavoljo zemljepisnih, političnih in narečnih pregrad povsem onemogočen." *Druga doba* je Slodnjaku "zgodovina ustne in pismene tvornosti v dobi prebujanja, krepiteve in zbiranja narodotvornih sil": to je čas od 1550 do danes. Medtem ko je prva doba prikazana na 13 straneh, jih je drugi posvečenih več ko 300. Ta je razdeljena v tri obdobja: prvo je obdobje verske in vzgojne književnosti z začetki narodobudnih teženj (1550-1768) — deli se v tri razdobja; drugo je obdobje načrtnega narodobudnega pisanja in začetkov posvetnega pesništva (1768-1830) — deli se prav tako v tri razdobja; tretje obdobje je obdobje prevlade leposlovnega ustvarjanja nad različnimi vzgojno poučnimi težnjami književnosti (od 1830 do danes).

To zadnje obdobje, ki zajema našo novo književnost, deli Slodnjak v pet zaokroženih podob in jih takole razvršča in označuje: A. razcvet lirskega in epskega pesništva kot sinteza klasičnih, romantičnih in mladoevropskih spodbud in zgledov (1839-1850); B. nastanek realistične pripovedne proze in začetki klasicistične in realistične drame (1850-1895); C. vdor modernih evropskih literarnih smeri in njih učinki v liriki, pripovedni prozi in drami (1895-1918); Č. vrednotenje pesništva kot izključno osebnoizpovedne umetnosti (1918-1930); D. literatura kot organ družbenega protesta in boja (1930-1941).

Slodnjak to svojo periodizacijo, ki je zares nova in tudi zanimiva, utemeljuje na koncu obširnega uvoda. V prvih uvodnih poglavjih pa govori o razvoju slov. literarnozgodovinske znanosti, o domovini Slovencev ter njih socialni in kulturni fiziognomiji, o glavnih momentih slovenske zgodovine, o slovenščini s posebnim ozirom na razvoj njene literarne oblike in o razvojnih težnjah slovenskega verza. Dosedanja ljubljanska kritika je zlasti ostro zavrnila nekatere Slodnjakove nazore v uvodu in zamerila, da v seznamu zadevne literature ni Kardeljeve knjige "Razvoj slovenskega narodnega vprašanja".

S kakšnega idejnega stališča presoja Slodnjak našo literarno zgodovino? Predvsem izhaja —kot že omenjeno— iz prepričanja o avtohtonosti slovenskega slovstva. Drugače pa bo v bistvu držalo, kar je napisal V. Melik, da se Slodnjak "ne strinja ne z marksistično, ne s pozitivistično in ne s tradicionalno katoliško metodo". Slodnjak gleda na človeka predvsem kot na nosilca duha. Zato je njegovo razmerje do umetnika in umetnosti bliže krščanskemu nego materialističnemu gledanju. Kastelic značilno graja njegov "filozofsko neprečiščeni svet", češ da v njem nastopa "nekakšen dualizem, v katerem igrata religioznost in družba... glavno vlogo". Slodnjaku je leposlovje stvaritev svobodnega umetniškega duha in ima kot tako vso pravico do avtonomnosti. Nikakim praktičnim potrebam ne sme služiti; ravnati se mora samo po zakonih estetike. Zato Slodnjak odklanja vsako utilitarnost, bodisi versko-moralno kakor tudi marksistično.

Vse polno je v knjigi dokazov za to Slodnjakovo izhodišče. Omenimo le tri: ostro zavračanje janzenistov, hvaljenje Mencingerjevega "Abadona" in nemarksistično razlago Cankarjevega "Hlapca Jerneja". S takimi in podobnimi pogledi si je zaslužil Kastelicev očitek, da "zahaja v idejni in estetski subjektivizem" in da izreka "tako zgrešene kot nedopustno prezirljive sodbe o slovenski socialistični in socialni literaturi."

Nekaj besed še o znanstveni metodi te knjige, ki obravnava leposlovje in o leposlovju govorečo poučno prozo. Slodnjak se je odločil za sočasnostno (sinkronistično) metodo s težnjo k sintezi. O piscih, ki so ustvarjali v več dobah, govori torej večkrat. Samo Prešeren, Cankar in Župančič so prikazani v strnjeni, nerazsekani podobi. Sočasnostna metoda bralcu ni lahka, saj že predpostavlja osnovno poznanje predmeta. Najprimernejša je torej ta knjiga za slušatelje slavistike in za profesorje slovenščine (obojim bo nepogrešljiva) in vobče za izobražence, ki jih veseli slovstvena zgodovina.

O nemško pisani Slodnjakovi knjigi velja omeniti, da je po slogu precej težka zavoljo predolghih stavkov, a narava tega jezika je po drugi strani pisca obvarovala sleherne izrazne lahkomišelnosti. Vse, kar je v knjigi, je sad prizadevanja, da bi jasna misel našla točen izraz v besedi. Za kratkimi jedrnatimi oznakami, razlagami in opredelitvami čutimo znanstvenika, ki je s pridnostjo, z bistrostjo in ljubeznijo raziskal našo književnost. Imena piscev so v slovenski obliki in naslovi del v izvirniku, zraven pa v oklepaju nemški prevod in letnica izida oz. objave. Na koncu posameznih poglavij je navedena tozadevna literatura. V vseh seznamih pa utegne biti kaka vrzel.

Kot smo omenili, omejuje Slodnjak zadnje obravnavano obdobje z letnicama 1930 in 1941. Toda pomembne pisce, ki so nastopili v tem času, spremlja tudi še skozi vojni in povojni čas: to so Kocbek, Kreft, Ingolič, Vida Taufer, Javornik, M. Kranjc, Kosmač in drugi. Edino pri dveh pesnikih, ki sta nastopila šele po l. 1941, je naredil izjemo: to sta France Balantič in Karel Destovnik-Kajuh. Oba sta dala življenje za svojo idejo dvaindvajsetletna: prvi med domobranci, drugi med partizani. Slodnjak ju je prikazal na isti strani knjige in enako obširno. Pri Balantiču navaja le "Sonetni venec", Zbranega dela, ki je izšlo že v Ljubljani, pred leti pa ponovno pri SKA, pa ne: ali iz nepoznanja ali iz previdnosti, ne vemo. Znano je namreč, da je nekaterim vsaka primerjava med Balantičem in Kajuhom skrunitev partizanskega pesnika. (Da povojno emigrantsko literarno življenje v Buenos Airesu Slodnjaku ni neznano, vidimo v prikazu Novačana in v omembi T. Debeljaka ob Pregljevi knjigi "Moj svet in moj čas".)

Edini tehtnejši pomislek zbuja majhno upoštevanje tujih zgledov, ki so vplivali na razvoj našega slovstva. Mogoče bo nadalje koga motilo le prepogosto omenjanje janzenističnega rigorizma, ne zmerom razumljivo zamenjavanje pojmov "katoliški" in "klerikalni" in pa nekoliko preenostranski prikaz Mahniča. Toda zamolčal ni Slodnjak nikogar, ki je prinesel kaj novega v našo književnost ter tako prispeval svoj delež pri oblikovanju slovenske narodne duše. Vsa knjiga kaže, da je znanstveni pridnosti in rodoljubju pridružil še dve nadaljnji vrline: poštenje in pogum. Veliko bogastvo novih spoznanj, do katerih je prišel in jih zapisal s čutom za pravo mero, odlikuje to iz ljubezni in iz zavesti potrebe nastalo knjigo — edino našo celotno literarno zgodovino, ki jo imamo danes izpod peresa enega samega pisca — znanstvenika. Zavoljo razmer je moralo to dragoceno sintetično delo iziti v tujem jeziku v tujini in ne v slovenščini v Ljubljani, kar ni majhna škoda. Vendar pa je v tem tudi neka prednost: ta nemško pisana knjiga bo učenemu evropskemu svetu pokazala mali narod v osrčju Evrope, ki si je deloma iz lastnih sil deloma na pobudo od zunaj ustvaril književnost in tako izpričal svojo pravico do življenja.

VINKO BELIČIĆ

JOHN A. ARNEZ: SLOVENIA IN EUROPEAN AFFAIRS. Reflections on Slovenian Political History. (Studia Slovenica I.) New York — Washington 1958. Edited by Editorial Committee of Studia Slovenica. Strani 204.

Uspel, pritegljiv naslov, s problemi bogat in monografično še neobdelan tema, začetek zbirke o slovenskih vprašanjih v svetovnem jeziku, vse to takoj vzbudi Arneževi knjigi naklonjen predsodek.

Delo je predstavljeno kot prvi zvezek vrste "Studia slovenica". Naslov, ki nalaga dolžnosti. Izraža namreč namero, izdajati znanstvena dela. Nujno pa obsega tudi idejo, posredovati predvsem rezultate slovenske znanosti. Po sili okoliščin bo namreč veljalo za njen vzorec v velikem svetu. To so odgovornosti polne reči. Če se sodelavci zbirke ne zavedajo, da morajo pisati iz usposobljenosti in ustvariti dela, ki se po svoji metodični dognanosti in dokumentarni popolnosti uvrstijo v nujno in osnovno literaturo o predmetu, je na mestu vabilo k bolj skromni vizitki. Kadar obravnavajo politične probleme, ki se ob nji vžigajo često strastne diskusije, morejo nasprotni strani samo olajšati polemiko, ako je ne prekašajo z nedvomno znanstveno vrednostjo.

Avtor je po svoji znanstveni formaciji ekonomist in je v ZDA diplomiral iz političnih ved. Od prihoda v Severno Ameriko se udeležuje političnega življenja v krogu emigrantske organizacije SLS. V strankinem glasilu je priobčil tudi več koristnih člankov o tujih delih, ki obravnavajo slovenske zadeve. Verjetno je pri tem dobil vzpodbudo, da se je lotil spisa večjega obsega. Že med zadnjo veliko vojsko je pri dr. Egonu Staretu ml. zbiral slovstvo o tržaškem vprašanju.

Predmet knjige naj bi bil: aktivna in pasivna vloga slovenske politične tvorbe, oziroma slovenskega etničnega ozemlja, v zgodovini odnosov med evropskimi narodi. Toda kot da se je naloge ustrašil, pa je pisec pridal še drug naslov, ki ne samo razširja temo, temveč tudi, žal sumljivo, označuje avtorjevo pisanje za refleksije. Res je v najboljši Rankejevi tradiciji vezati zgodovinska spoznanja s političnimi nalogami, toda politična meditacija mora izhajati iz pristnega zgodovinskega znanja. Sicer utegnejo refleksije še manj koristiti kot reminiscence, ki morejo nuditi vsaj avtorjeve spomine.

Znanstveno rekonstruirati preteklo, polpreteklo in sočasno zgodovino more le raziskovalec, ki ima notranje nagnenje, da dogajanju zastavlja vprašanja; naravno nadarjenost in potrebno znanje, da poišče spoznavne vire, ki mu morejo na stavljena vprašanja odgovoriti; in kritično usposobljenost, da najdene vire prav ukoristi. Za izpolnitev vseh teh pogojev pa je nujno neko "obratno" poznanje strokovnih pomagal. Kdor si tega ne osvoji, ne more ustvariti zadovoljivega prikaza.

Že zevajoče vrzeli v Arneževi bibliografiji kažejo, da ni sad sistematičnega ubiranja na osnovi osebno osvojenega poznanja dogodkov in oseb iz bistvene, posebno domače literature, temveč, le plod vse preveč naključnega paberkovanja. Do uporabljane literature mu manjka samostojno kritično razmerje poznavalca. Vse preveč enako ceno imajo pri njem strokovno slovstvo in pa nestrokovno pisanje v smeri aktualne informacije in reportaže, politične ideologije in propagande. Že tradicionalnega razločevanja med viri in prikazi (literature) tudi ni realiziral.

Ne da se tajiti, da je pri vsakem zgodovinarju v izboru oseb in dogodkov dokaj subjektivnih motivov, vendar mora biti razvidno, da mu je izbor velevala simptomatična ali vzročna pomembnost izbranih dogodkov ali oseb, ne pa bibliografsko pogojeno nepoznanje gradiva.

Tudi zastarela literatura more imeti svoj spoznavni pomen, toda metodično ne gre navajati jo v dokumentacijo zgodovinskih dejstev, kadar so na roko sodobna, celo monografična dela. Tako podatkov o sv. Cirilu in Metodu ni iskati v Šumanovi knjigi *Die Slowenen* iz 1866, temveč v Grivčevi hagiografiji iz l. 1927, ki je prevedena tudi v nemščino, oziroma v njegovi drugi slovenski izdaji *Žitij* iz 1951.

Neupravičeno prednost daje tuji literaturi. Tujce bo predvsem zanimalo stališče slovenske znanosti. Vsak kritični bralec se bo hitro vprašal, kje je vzrok molku slovenskih zgodovinarjev. Iskal ga bo ali pri slovenskem narodu, ki tedaj nima svoje literature o svojih življenjskih problemih, kar je slabo izpričevalo za kulturo Slovencev, ali pa —bolj verjetno— v pomanjkljivi zgodovinski kulturi avtorja.

Niso tuji vedno tako nepristranske priče kot bi na prvi pogled kazalo, mnogo tujih spisov je naravnost naročenih in odsevajo konkretne zunanje politične situacije. Gotovo je treba narodnost priče upoštevati pri oceni pričevanja, toda ko je verodostojno pričevanje ugotovljeno, sta zgodovinarju domači in tuji vir enako vredna. Drugačno je stališče odvetnika, ki išče argumentov ad hominem.

Preseneča, da v ameriških knjižnicah ni našel slovenskih pisateljev, ki so izšli v angleščini: B. VOŠNJAK, *A Bulwark against Germany: the Slovenes* (New York 1919), Dragotin LONČAR, *The Slovenes - a Social History* (Cleveland 1939), Boris FURLAN, *Fighting Yugoslavia* (New York 1943).

Med Amerikanci, ki se sploh zanimajo za probleme južnoslovenskega prostora, je znana Konstantin Fotičeva knjiga o zgodovini Jugoslavije med drugo svetovno vojno (New York 1948); ker vsebuje pričevanje jugoslovanskega poslanika v Washingtonu, bi pač spadala v A.-ovo bibliografijo. Ker je Slobodan Jovanović pod psevdonimom J. Vane izdal v New Yorku l. 1945 knjigo o jugoslovanski krizi, bi jo moral že zaradi glasu poučenosti vsak pisec o notranji politiki Jugoslavije, ki piše v USA, poznati.

Čeprav je tako zavzet za literaturo v tujih jezikih, bi se vendar dalo celo iz vrste ne tako številnih običajnih opisov Jugoslavije v angleščini navesti nekaj prezrtih del: H. Koesten, *Yugoslavia - Land of Promise* (London 1938); R. D. Hogg, *Yugoslavia* (London 1944); J. Morris, *Yugoslavia* (London 1948). Za eno najboljših del o titovski Jugoslaviji velja knjiga Josefa Korbela (*Tito's Communism*, 1952), ki je bil v Beogradu za obeh Jugoslavij v češkoslovaški diplomatski službi. Posebej je škoda, da se ni bolj potrudil za literaturo o mejnih vprašanjih po drugi svetovni vojni, pozna le Moodierovo delo o Trstu.

Po svoji strukturi je —tudi zaradi nezadovoljive rešitve hevristične naloge— Arnežev tekst neprimerno bolj blizu naberi izpiskov iz uporabljene literature in pridanih opomb k nekaterim trditvam upoštevanih avtorjev, kot pa iz osebnega pregleda stvarine in osebnega pojmovanja točno opredeljenega sojma vprašanj zgrajenemu sintetičnemu prikazu. Redno ga dogodki tako zasujejo, da do obljubljenih refleksij le skrajno izjemoma pride. Večkrat pod-

stavlja razne dogodke kot znane, kar bi mogel storiti le, če bi se obračal s svojim spisom le na slovenske bralce.

I. Naslov prvemu poglavju "Slovenia in European Geopolitics" (str. 1-25) spada v kategorijo formulacij, ki ne odgovarjajo realnosti, saj je (izvzemivši dva, tri medle odstavke) naravnostni predmet obravnavanja le: Trst v politiki, še posebej v politični literaturi, dveh modernih nacionalnih držav, Nemčije (po letu 1848) in Italije (z nedatirano izjemo imigracije regnicolov — po 1914; sicer je literatura dosti starejša). Na Slovenijo gleda izključno kot na zaledje Trsta; gornjejadranski vidik čisla za najboljši kriterij "to evaluate the geopolitical position of Slovenia", pozablja pa, da je to samo en vidik. Kot nastopek nemških prizadev, ustvariti iz Trsta nemško izhodišče v Sredozemlje, zelo obširno opisuje germanizacijo slovenskih dežel (str. 11 do 18); kot o posledku italijanske težnje, izgraditi Trst kot "porta orientale" za svoj politični in gospodarski vpliv, govori o analognih ukrepih v Trstu in zaledju (22-25).

Uvodoma poudarja strateški pomen, ki ga je imela "Ljubljana Gap" v angleških izkrevalnih načrtih druge svetovne vojne. Po Feisu (Churchill, Roosevelt, Stalin, 1957) navaja, da je Tito v septembru 1944 zavrgel angleški načrt. Šef balkanske sekcije Abwehra, ki je pisal pod psevdonimom Walter Hagen, stavlja v knjigi Die Geheime Front dogodke v zvezi z zamišljenim izkrcanjem "an der jugoslawischen Adriaküste" v leto 1943 (str. 265-268). Titovo ponudbo nemškemu poveljniku na Hrvatskem gen. Glaiseju za skupen nemško-partizanski nastop zoper angleško izkrcanje je dal Velebit nekaj dni po drugem obisku v Zagrebu, kamor je prišel maja 1943; tako Rudolf Kiszling (Die Kroaten, str. 199-299), Glaisejev zaupnik, ki je rabil generalove papirje.

Arnežovo razpravljanje je daleč od geopolitike. Saj mu ravno manjka svojitni geopolitični vidik, ki je poseben geografski vidik. Geopolitika namreč raziskuje vpliv geografske izoblike prostora na politično dogajanje v njem. Podstava takšnemu študiju, ki predstavlja mejno področje, kjer se srečujejo geografija, zgodovina in politične znanosti, je vsaj skromna, toda točna geografska označba nekdanjega in sedanjega slovenskega ozemlja. Te "Ljubljana Gap" seveda ne more nadomestiti. Znanstveno so utrjeni neki pojmi, mimo katerih najbolj poljudna oznaka ne more iti, n. pr. karantanska trdnjava, beljaško prometno vozlišče, trbiška vrata. Vprav britanska geografija, ki je preučevala slovensko ozemlje, je ustvarila formulo: slovenski prometni štirikotnik (Trst - Beljak - Maribor - Ljubljana - Trst). Govoriti zgolj o prehodu in poti ni le nevarno, temveč tudi netočno, ikadar gre za ozemlje, ki ga tudi njegova posredovalna funkcija geografsko opredeljuje kot enoto. Geopolitična naloga za Slovence je: izkazati slovenski politični princip kot slovenskemu ozemlju endogeno geopolitično oblikovalno počelo.

II. Nepoznanje slovenske zgodovinske znanosti, posebno še tako dovršene medievistike, se je Arnežu zlasti maščevalo pri spisovanju "pregleda" slovenske zgodovine "From settlement to the end of the period of feudalism", ko v eno poglavje (str. 26-39) strpa več čas od 6. do 18. stoletja. Tako je mogel ravnati le, ker mu niso jasni celo nekateri najbolj osnovni pojmi iz naše starejše zgodovine. Pa bi vprav točen, čeprav kratek očrt slovenske zgodovine, seveda v sprejemljivih kronoloških razmejčitvah, najlaže spodbil nem-

ški očitek "brezzgodovinskosti", proti kateremu v anglosaškem svetu menda ni kazno polemizirati, gotovo pa ne z Arneževimi sredstvi. Netočnosti gredo od lepotnih ckvar do hudih zmot. Med prve je šteti stavek, da je bil Borut (omenjen v 40. letih 8. stoletja) "son of the first - known Slovenian Duke of Carantania" (= Valuk, začetek 30. let 7. stoletja). Bolj nevarno je nekritično ponatiskovati Stadtmüllerjevo trditev, da se je Karantanija v 8. stol. osvobodila izpod langobardske oblasti, ki ni prav nikjer osnovana v virih, temveč le odseva zastarelo tezo o germanski kontinuiteti na Koroškem, ki jo je danes tudi vodilna nemška znanost zavrгла.

Mučno bi bilo točno kvalificirati ravnanje, da je opis koroškega ustoličevanje posnel po Leeperjevī, A History of Medieval Austria, ko bi moral poznati obe slovenski monografiji, B. Grafenauerjevo in L. Hauptmanovo, ali vsaj poiskati kakšno ime iz obilne nemške literature o predmetu. Tako bi dobil vpogled tudi v socialne osnove tega znamenitega obreda, ki mu Bodin ni našel enakega med evropskimi pravnimi ceremonijami. Nekoč je bila srednješolska učenost vedeti, da je bil zadnji koroški vojvoda, ki se je dal ustoličiti (l. 1414) na knežjem kamnu, Habsburžan Ernest Železni.

V primarno zunanjepolitično orientirani knjigi bi ne smelo biti nemogoče najti lego Slovenije (politično ozir. etnografsko) v koordinatnih sistemih evropske politike. Toda že pri naseljevanju Slovencev v Vzhodne Alpe in na Kras v zvezi z vzhodno obrsko silo ne označi ne značaja te zveze, ne tedanje politične konstelacije od Bavarcev do Bizanca. Po priključitvi na zapad (745) so pa Slovenci sodelovali v protiobrskih odpravah, v dvansjstletni vojski Karla Velikega so pripomogli k njegovi znagi nad obrskim kaganatom. Uporu Ljudovita Posavskega (818-822) da vso težo obseg: zajel je Slovane od Karantanije do Timoka. Usodni zator treh karantanskih vstaj l. 820. je zakrivil, da odtlej Karantanija ni bila več vazalna država z notranjo samovladnostjo, ne pa, da so od tedaj Slovenci bili le kmetje. Koclja je treba postaviti v okvir slovensko-nemške borbe za Podonavje. Proti Madžarom je nastopila bavarsko-karantanska vojska in bila 907 pri Bratislavi premagana. Nova organizacija slovenskih dežel po zmagalnih ofenzivah bavarsko-karantanskega vojvode Henrika II. je bila taka: Vzhodna marka, ta je spadala pod Bavarsko, Karantanska marka (iz te poznejša štajerska), Ptujška (tudi Podravska) marka, Savinjska in Kranjska marka. Že v dobi pred Madžari, sta obstajali še Istrska in Furlanska marka. Vse te krajine spadajo h Karantanski ali Koroški vojvodini. Kje je A. dobil, da je Podravska marka vključevala tudi "some territory settled by Hungarians"? Velika Karantanija (976 ločena od Bavarske) bi mogla postati Velika Slovenija; kakaj ni? Poizkus Otkarja Premisla združiti teritorije malih dinastov med Donavo in Jadranskim morjem, ki je začasno povezal naše dežele s češkimi, terja vsaj kratko omembo. Pokrval je pot Habsburžanom. Toda ko so se ti približevali obali, so bile tam že Benetke in ne več slabotni oglejski patriarhi. Enako ni upoštevano pomembno dejstvo, da se je v začetku 16. stol. ustalila meja med habsburškimi posestvi in Serenissimo; ravnovesje je trajalo do konca republike l. 1797. Geopolitični pomen slovenskih dežel za Italijo in Nemčijo ob turških vdorih je točno in slikovito označil že Valvasor. Če je A. Turke potisnil na str. 39 pod črto v šest vrstic, pa nič ne ve o madžarskem sunku: 1479-1491 je Matija Korvin ("kralj Matjaž") bil gospodar velikega dela vzhodnoalpskih dežel. V 15. stol. je Kranjska prišla na kvarnersko obalo (od Reke do Mošćenic).

Ni bil fevdalizem sam po sebi "protislovenski", usodno je bilo, da ni prišlo do slovenske fevdalne države. Fevdalni red so izrabljali mali dinasti proti kralju, pa tudi plemiči proti knezu. Toda prav v času, ko bi mogli preko tega plemstva v drugi polovici 12. stol. vplivati na usodo svoje zemlje, so Slovenci izgubili zadnje svoje plemiče.

S Celjani ni padla "last chance to unite Slovenian territory under one single family", saj so to temeljito naredili Habsburžani, temveč možnost, da se iz sedanjih slovenskih pokrajin in kajkavskega Zagorja ustrosi država (državni knez 1436) proti Habsburžanom, ki so gradili državo iz središča na nemškem Dunaju.

Od slovenskih kmečkih uporov, ki so za dolgo edina oblika slovenske politične aktivnosti, je omenjen samo tisti iz 1515, niti ne hrvaško-slovenski 1573. Bolj kot refleksije o uporih bi bili koristni podatki o velikem koroškem uporu 1478, ki je pomemben tudi za določanje slovenskega etničnega ozemlja. Zapisati je tudi upore v času dvorskega absolutizma, vsaj velike 1631, 1635, 1713. Prvi znani boj za staro pravdo bo treba staviti v 13. stoletje. Vir iz 1218 govori o vstaji na Goriškem za stari pravni običaj ljudskih sodnikov (Wiesfleckerjeva izdaja regest goriških in tirolskih grofov, I. zv., št. 385).

Vprav pri slovenski zgodovini, ko gre za narod, ki je kmalu izgubil politično samovladnost, ni mogoče pogrešati podatkov o razvoju etnične meje. Meja, ki je odločila slovenske od hrvaških kajkavcev, se je ustalila v 12. stoletju.

Med osnovnimi dejanji slovenske narodne integracije je formiranje lastnega pismenega jezika in slovstva. Zato ni mogoče preiti leta 1551. Več vtisa kot nedoločeno govorjenje o kulturnosti, naredi na tujca ugotovitev, da imamo prvi prevod biblije in prvo slovnico svojega jezika iz istega stoletja kot politično neprimerno bolj srečni Nemci.

III. Po odmevu poljudnih spisov "Od Ilirije do Jugoslavije" zajame v eno poglavje čas od ilirskih provinc do razpada Avstrije (str. 40 do 64). Večjo razloko kot ilirski intermezzo (tri strani) pomenijo v razvoju slovenskega naroda terezijanske in jožefinske reforme (nič vrstic). Prosvetljenko-absolutistična država je začela osvobojevanje kmeta, dala osnovo za nastoj narodne inteligence, postavila vprašanje jezika kot aspekt narodnega vprašanja vsem narodom, ki niso govorili v jeziku nemške prestolnice.

Vsaj v tej zvezi bi moral spregovoriti o slovenskem preporodu, od Pohljnovih prizadevanj dalje. Že "preporoditelji" dajo prvo znanstveno zgodovino (Linhart 1788-1791) in prvo znanstveno slovnico (Kopitar 1808). Prva vsebuje prvi koncept slovenske zgodovine, druga znanstveno podlago za avstrijsko uradno poimenovanje in razmejitev Slovencev, *obe* avstroslovizem. Več kot ponatis Župančičevega epitafa francoskemu vojaku bi povedal prevod Vodnikove "Ilirije oživljene", ker obsega zunanjepolitične ideje: "prstan Evropini", naslon na Francijo, prijateljstvo nasproti "Grekam" (slovanskemu vzhodu).

Dejansko razpotje in zategadelj periodizacijski mejnik pomeni leto 1848, prvi pojav Slovencev kot modernega političnega naroda. To leto smo storili prvi korak na znoja, solza in krvi polno pot iz etnične v nacijo. To leto smo si dali izporočilo, ki je zaznamovalo vso našo moderno zgodovinsko bit: Zedinjeno Slovenijo.

Za leto 1848 cepi na nekaj podatkov iz Mala citate iz Roberta A. Kanna, Redliča in Rennerja. Po prvih dveh dobro poudari Kavčičeve ustavne ideje,

vendar poglavitnih silnic revolucije ne poda in tudi podoba zadržanja Slovencev ni točna. Z ničimer ne bi mogel bolje označiti nacionalnih pridobitev revolucije kot z analizo kromeriškega ustavnega načrta, prvega in zadnjega sporazuma avstrijskih narodov. S pokrajinsko avtonomijo bi postali Slovenci že tedaj gospodarji na Kranjskem, narodna okrožna avtonomija (paragraf 126) bi nam kulturno zagotovila Spodnjo Štajersko, enaka volilna pravica (par. 112/1,2) bi dala večino na Primorskem in Goriškem, volilna okrožja po narodnostih (par. 112/3) in arbitraža (par. 113) bi vsaj zavarovala obstoj na Koroškem.

K zgodovini odnosov Slovencev do drugih narodov spada 6. točka adrese, ki jo je l. 1848 hrvaški sabor sprejel po iniciativi dr. Josipa Muršeca. (Slomšek se je izrekel proti ožji zvezi s Hrvati.) Prav ta pojav političnega ilirizma bi moral Arneža spomniti na obstoj "ilirskega" gibanja. V tej zvezi bi morda preko Prešernovega protiilirskega stališča prišel tudi do političnega nacionalizma in humanizma v "Zdravici".

Ob ideji Zedinjene Slovenije je najbolj organsko in pregledno mogoče grupirati dogodke. Tudi pred konstitucionalizmom ni bila pozabljena. Do nje so skušali priti celo po dosti ponigliavem ovinkarjenju. V spomenici na Schmerlinga, nosilca germanizacije, tvorca patenta 26. februarja 1861, je 19.400 Slovencev prosilo, naj blagovoli premisliti, ali ne bi zedinjenje slovenskih pokrajin priporočali razlogi cenejše in hitrejšje administracije... Tudi Mariborski program (1865) je tak ovinek (diktat zavezništva s historično-pravnimi federalisti). Oživiti hoče: 1.) staro stanovsko Kranjsko (hoteč tako rešiti Slovence na Tržaškem Krasu in v Istri), 2.) "Kraljestvo Ilirijo" (tako vključi goriške in koroške Slovence) in 3.) še Notranjo Avstrijo (tako obseže štajersko).

Ni registriran avstrijsko-italijanski mir 3. X. 1866 (Dunaj), ki je zaradi pruskih zmag in po posredovanju Napoleona III. izvzel iz Avstrije Ben. Slovenijo. Pove le, da je med mariborskim in ljubljanskim programom bil prvi kos slovenske zemlje izločen iz skupnosti v Avstriji. Ne pa kako: "beneški plebiscit" konec oktobra 1866. In vendar je ta dogodek nad vse pomemben: Slovenci postanejo neposredni mejaši z Italijo, ki se prav tedaj nahaja v procesu najbolj dinamičnega nacionalnega zedinjenja. Tega so se tedanji slovenski politični ljudje živo zavedali. Vprav v letu 1866 je bila slovenska politična misel zelo razgibana. Po Prijatelju naj bi to leto Luka Svetec kot prvi slovenski politik zamislil rešitev slovenskega vprašanja izven Avstrije.

Ukoriščujoč Kannovo mnenje Arnež zelo zagovarja politiko staroslovencev. Razločevati bo treba po časih in realnih možnostih. Tudi Ivan Prijatelj —klasični zgodovinar mladoslovencev (Arnež ga ne pozna)— je za konservativno obdobje razločeval med tvornic in okorelim konservativizmom. Tudi je res, da je nekaj pisati o politiki in drugo odločati se v danih okoliščinah. Vendar staroslovensko glasovanje za dualistično ustavo terja obsodbo, kot jo je izrekel že Levstik. Beust je tedaj potreboval glasove zaradi češke obstrukcije. Kot kdaj pozneje, se je tudi takrat pokazalo, da manj tvegana politika ni manj nevarna politika.

Tabori, ki so jih organizirali mladoslovinci (prvi: Ljutomer 9. avgusta 1868), so prva mobilizacija ljudskih množic za slovenske politične cilje. Tedaj so morali tudi staroslovinci menjati taktiko. Tako terja adresa kranjskega

deželnega zbora 30. avgusta 1870 Zedinjeno Slovenijo. Šli so tudi na sestanek srbskih, hrvaških in slovenskih politikov 1. decembra 1870 v Ljubljani.

Zgodovinar mednarodne politike še posebej mora imeti oster čut za odmeve prelomnih svetovnopoličnih dogodkov. Pa se po nemški zmagi 1870 naravnost da otipati strah pred nemštvom in vedno večja orientacija politike v jugoslovansko smer. Toda, ko je v času balkanske krize 1875-1878 jugoslovansko gibanje bilo drugje močno, pri nas ni šlo preko časopisnih izjav.

Še pod Lasser-Auerspergovim germanizatoričnim liberalnim ministrstvom je Jos. Vošnjak v parlamentu zaklical, da je Zedinjena Slovenija še vedno slovenska terjatev. Tudi pod Taafejem je ostala priznana vodilo, čeprav je praktično stopila v ozadje. Spomenica Taafegu 1881, dr. Tonkličeva izjava 1882, posvet slovenskih poslancev pod dr. Poklukarjevim predsedstvom v Ljubljani 1882 jo poudarjajo kot jez zoper italijansko iredento. V tem zunanjepoličnem kontekstu so o Sloveniji govorili že 1866 v krogu nadvojvode Alberta, zmagovalca pri Custozzi.

Ob omembi Badenijevih reform bi A. imel lepo priložnost opisati atmosfero jezikovnih bojov v Avstriji, tako bi prave barve dobil sestanek slovenskih politikov 1879 v Ljubljani. Šušteršičevo prizadevanje za raztegnitev njih veljavnosti bi zaslužilo registracijo. V času sestanka 1897 poudarita obe stranki nacionalni princip, leta 1900 pa je Zedinjena Slovenija dobila mesto med resolucijami II. katoliškega shoda.

Pod naslovom Break with Austria poda nekaj zaničljivih nemških izjav o Slovencih iz let (po vrsti): 1909, 1871-78 (v ta leta je mogla pasti nedatirana Lasserjeva izjava), 1895, 1878-81 (tedaj je Paul Legarde —umrl 1891— izdal prvič Deutsche Schriften), 1848, 1849 (1. maja je izšel v Neue Rheinische Zeitung omenjeni Marxov protislovanski članek), 1918. Kakor te izjave razodevajo subjektivne vzmeti nemške politike, bi bilo vendar bolj potrebno najprej na tem mestu obravnavati objektivno nevzdržni položaj Slovencev v Avstriji pod nacionalistično orientiranimi vladami Badenijevih naslednikov do leta 1918.

Najbolj prijemljivo bi ga izrazila demografska statistika: celo nalič nekaterim naklonjenim vladam so Slovenci od srede stoletja nazadovali za —14,61 0/00, to je trikrat hitreje kot Nemci (—5,7 0/00) in 11 krat kot Italijani (—1,35 0/00). Od 1846 do 1910 so padli na Štajerskem od 361 0/00 na 294 0/00, na Koroškem od 300 0/00 na 212 0/00, v krajih, kjer so živeli skupaj z Nemci in Italijani, od močne relativne večine v letu 1846 na 2/5 v letu 1910. Na Koroškem so padli absolutno: 1910. jih je bilo 13.332 manj kot 1848, na štajerskem je prirastek v isti dobi znašal — plus 153.

Za razpoloženje avstrijskih Nemcev je simptomatičen padeč Windischgraetzove vlade 19. junija 1895, ko so se nemški liberalci (proti svojemu šefu von Plennerju, najmočnejši osebnosti v kabinetu), nemški nacionalisti in krščanski socialci združili v glasovanju zoper slovenske paralelke v Celju. V tej zadevi, ki je vzbudila zanimanje vse evropske javnosti, je celo Bismarck svetoval avstrijskim Nemcem zmernost.

Večji pritisk nemštva je silil v jugoslovansko rešitev. Nje avstroslavistična oblika je trializem, ki pa ni tako enoumen kot se podstavlja. Za belvederski krog Franca Ferdinanda je izhod iz krize dualizma. Za Jos. Franka, predsednika Stranke (historičnega) prava, s katerim je 1907 po nadvojvodovem naročilu stopil v stik šef generalnega štaba Conrad von Hoetzendorf,

je uresničitev Velike Hrvatske. Po aneksiji Bosne prevzamejo iniciativo Slovenci iz VLS: 16. grudna 1908 terja Šušteršič v parlamentu zedinjenje avstrijskih južnih Slovanov, 15. prosinca 1909 govori v kranjskem deželnem zboru o ustanovitvi "jugoslovanske države pod žezlom naše habsburške dinastije", Krek pa 16. I. predlaga, naj deželni zbor pozdravi aneksijo kot prvi korak k združenju južnih Slovanov; 25. maleda srpana 1909 predloži Šušteršič (tedaj predsednik Slovanske zajednice — 120 poslancev) nadvojvodi tripartitski načrt; 1912 se je sestel v Ljubljani "prvi hrvatsko-slovenski sabor", četrti katoliški shod istega leta je bil "hrvatsko-slovenski". Oba slovenska voditelja sta si tripartizem zamišljala kot skupno zadevo vseh južnih Slovanov v monarhiji.

K ločevanja od Avstrije spadajo ljubljanske demonstracije 1908: Lunder in Adamič sta prvi krvavi žrtvi slovenskega narodnega boja. Po Preporodu je vlada udarila z vso silo. Ivan Endlicher je umrl v graškem zaporu. Avgust Jenko se je umaknil v Srbijo, kjer je na Ceru padel. (Njegovo mater in sestro je sedanji režim pognal na Dunaj...). 1914-1918 so bila resnična "leta strahote", posebno v obmejni Koroški in štajerski; preganjanje in trpljenje teh let je tudi ukazovalo proč od Avstrije.

IV. Za novejšo dobo obljublja v Introduction (točneje: Preface) bolj sistematično obravnavo, ki je pa žal vidna samo iz predgovora, ker več detajlov še ne pomeni več sistema.

Med osnovna data nastanka "Prve Jugoslavije" (str. 64-78) gre izjava Srbske narodne skupščine in vlade 24. 11. 1914 v Nišu, ki med vojnimi cilji našteva tudi osvoboditev Slovencev. Pobudo za vključitev Slovencev je dal dr. Niko Županič. Prav tako krfska deklaracija z dne 20. 7. 1917 (unitarizem — avtonomije), pri kateri je od Slovencev sodeloval dr. Bogumil Vošnjak. Na ženevsko deklaracijo je Pašić privoлил na pritisk Poincaréja. Za zunanje-politično mišljenje tvorcev Narodnega veća v Ljubljani je značilno, da se je sestanek s češkimi in poljskimi politiki o priliki narodnih svečanosti 16.-18. avgusta vršil pod geslom Gdansk-Trst.

Notranjepolitični razvoj Jugoslavije je podan na način, ki bi komaj zadostoval za kak magazin. Kot sicer manjkajo tudi tu potrebne ustavnopravne opredelbe. Za leta 1921 do junija 1928 se zadovoljuje z desetimi vrsticami. Kako je brez točne določitve terminov v srbsko-hrvatskem sporu potem sploh mogoče govoriti o posredovalni vlogi Slovencev v Jugoslaviji, ki zanjo navaja obilo koristnih tujih pričevanj? Prikaz je prisiljeno grupiran okoli dr. Koroščeve udeležbe v vladah. Omembe vreden bi bil moški odgovor, ki ga je dr. Gregor Žerjav dal kralju Aleksandru, ko se je ta po odstopu Vukičevićeve vlade ubadal z mislijo "amputacije" severnozpadnih pokrajin Jugoslavije.

Kako je bila Zedinjena Slovenija tudi ta čas živo vodilo, je razvidno iz skupnega zasedanja ljubljanske in mariborske "oblasti" v Ljubljani spomladi 1928, ki se je vršila v namenu, da se "simbolno manifestira ideja Združene Slovenije" (dr. Marko Natlačen). Celo pod vidovdanske ustavo so Slovenci v mejah političnih in upravnih možnosti skušali čim bolj uresničiti pokrajinske samouprave.

Anton Korošec (prvi prečanski ministrski predsednik!) je v svoji vladi (28. julija do 30. decembra 1928) predložil načrt tripartitske ureditve SHS, a je moral zaradi Davidovičevih zahtev odstopiti. Tudi šestojanuarska dikta-

tura ni nespremenljiva količina (pri A. slavnega datuma 6. januarja 1929 ni najti) : v prvi Živkovičevi vladi sedi tudi dr. Korožec (čeprav ne kot mandatar stranke), odstopi po septembrski ustavi. Naslednje leto (1932) so Slovenci že v ostri opoziciji (Korožčeva 60letnica, šenčurski dogodki). Z Živkovičevimi volitvami 1931 (8. novembra) se začne doba avtoritarno kontroliranih volitev.

Pojasniti bi moral, kakšen "relief" in komu je prinesel Stojadinovičev kabinet, saj ne piše samo za eno stranko. Iz stilizacije bi mogel kdo misliti, da je po Aleksandrovi smrti (9. oktobra 1934) sledil takoj Stojadinovič. Dejansko je 19. decembra odstopil Uzunović, novo vlado pa nato sestavil Jeftić. Stojadinović je prišel na vlado 23. junija 1935. Zanimivo bi bilo od še živečih članov tega kabineta poizvedeti, iz kakšnih razlogov je ob Anschlusu vlada izjavila, da je priključitev Avstrije zgolj nemška notranja zadeva in glede Koroške ni nič ukrenila.

Ko pripelje vzrlekasto naštevanje dogodkov A. do Cvetković-Mačkovega sporazuma, se iz 1939 povrne na 1918 in se loti vprašanja mej. Kar bi moralo biti eno poglavitnih poglavij knjige Arneževega naslova, je skraćeno tu na pet strani. Vprav pogajanja za mirovne pogodbe pokažejo v najbolj jasnih črtah stališča velesil do slovenskih vprašanj.

Skoro nepregledna literatura o mirovnih pogodbah, ki se imenujejo po pariških obmestjih, predstavlja skoraj nepremagljivo skušnjava za popodrobno obravnavo. Nekaj dejstev izven konteksta, žalostink in etnografskih podatkov (ti bi morali biti znani iz prejšnjih poglavij) ne more nadomestiti najbolj temeljnih danot. O vojaškem in diplomatičnem boju za štajersko ni niti besede, enako nič o "boju za Prekmurje. Vsaj omembo bi zaslužil dr. Ivan Žolger.

Jugoslovanske zunanje politike se razen v primorskem in koroškem vprašanju ne dotakne. In vendar je mladi državi, ki se je šele po pet in pol leta znebila zadnjih demarkacijskih črt, bila dokončna določitev meja eden glavnih problemov njene varnosti. Zunanjepolitične posebno pogodbeno določene situacije Jugoslavije (Mala antanta: junija 1921, julija 1923 popolna naravnava na francoski sistem, 1933 —po zavladu nacizma— stalni zavezniški in gospodarski svet; zavezništvo s Francijo: vojaška pogodba 1927, obnovljena 1932, 1937; balkanski pakt: januar 1934; nastop Britanije na mesto Francije: trgovinska pogodba 1937; nastop Rusije: trgovinska pogodba z ZSSR 25. junija 1940) in okoli Jugoslavije (Mussolinijevo obkroževanje po umaknitvi nettunskih konvencij v beograjskem parlamentu 21. junija 1926: 27. novembra 1926 prvi tiranski pakt, 5. aprila 1927 prijateljska pogodba z Bethlenovo Madžarsko itd.; sunek Hitlerjeve Nemčije: trgovinska pogodba maja 1934, čez štiri leta gre v Nemčijo več ko polovica jugoslovanskega izvoza) so jamčile ali ogražale tudi slovensko varnost.

V. Veliko tragedijo slovenske državljanske vojne pod sovražno okupacijo obravnava v dveh poglavjih: The Nazi and Fascist occupations (78-94) in Communist revolution (95-118). Dogajanje se tako prepleta, da bi bolj kazalo uporabiti kronološko razdelitev n. pr. po italijanskem armisticiu 1943.

Med zadnjim v knjigi datiranim dogodkom, t. j. sporazumom 26. avgusta 1939, in Kalafatovičevu predajo 17. aprila 1941 (Simović je kot šef generat-

nega, štaba odstopil 14. IV.) je preteklo dokaj Save. O zunanjepolitično tako napetem času pred pristopom k Trojnemu paktu (25. III, 1941) ni najti najbolj skromne vrstice. Nevtralnostno politiko kneza Pavla je podpirala slovenska večinska stranka (prim. stališče dr. Kulovca na kronskem svetu 18. III.). Nemška literatura je to politiko označevala kot neiskreno. Partijska historiografija jo obsoja kot izdajalsko. Kaj je s tezo, da je knez Pavle vedel za nameravani nemški napad na Rusijo in zamišljal odprtje tretje fronte na Balkanu, ko bi Nemce zajela ruska zima? Že zgolj s tem, da bi skiciral historiografske probleme, bi pripomogel k bolj objektivni in bolj pravični oceni tudi v tuji literaturi. Tudi puč 27. marca ne dobi pojasnil.

V situaciji, ki jo je povzročil napad Osi in oklicanje "nezavisne" Hrvatske, je skušal politično delovati Natlačenov Narodni svet. Zato podatki o njem spadajo pod to in ne v naslednje poglavje. Kakor so bila ta prizadevanja neobjavljena in obsojena na neuspeh, posebno še, ko so generali po umiku z obrambne črte (7.-8. april) odklonili priznavanje, vendar ni zgodovini zadosteno zgolj z informacijo o politični sestavi ter prvi in zadnji seji. Bolj važno je vedeti, da je 10. aprila prevzel izvrševanje oblasti in v tej funkciji ostal da 18. aprila. Neomenjeni so razgovori z Nemci v Celju 12. aprila. V korist zgodovini in politiki bi bilo, če bi še živeči udeleženci teh razgovorov spregovorili.

Pri aneksiji Ljubljanske pokrajine Italiji se ne sme izogniti podatku, da so prošnje zanj podpisali slovenski predstavniki. Omeniti je tudi konzulto; po streljanju prvih talcev v Radohovl vasi 27. aprila 1942 je dr. Natlačen odstopil. Za 25. april 1941 moremo v Cianovem Diariju brati o Natlačenovi potrnosti zaradi nemške nepopustljivosti v pogajanjih na Dunaju 20.-22. IV. Vsi ti koraki so bili storjeni pod pretresujočim in lomečim vtisom nemških grozot. Pravičen zgodovinar more ugotoviti, da so vsaj prva prizadevanja ustvariti vsaj relativno znosne pogoje za slovenski obstoj, odobraval tudi krogi, ki so pozneje kolaboracijo ostro obsojali. Seveda ta politika na daljši rok ni mogla biti mogoča. Sicer pa, ali ni verjetno tudi njen odgovornostnik skušal le začasno reševati konkretne situacije? Za nemško-italijanska pogajanja o delitvi Slovenije da A. —izjemoma— dosti materiala. Ne zasleduje pa razvoja odnošajev med obema osnima silama na balkanskem bojišču tudi v naslednjih letih, pa je važno za razmerje Italijanov do partizanov in četnikov.

Zadnji datirani podatek o italijanski coni je iz oktobra 1942. O ofenzivi zoper partizane 1943 da le medlo beležko. Za čas po 24. juniju je treba počle podatke o Italijanih iskati pod nemškim poglavjem na str. 92-93 (en odstavek). Tudi za nemško okupacijsko cono je zadnji datum iz oktobra 1942. Dovolj piše o preseljevanju, nič pa o drugih ukrepih proti mednarodnemu pravu (n.pr. mobilizacija). V znanstvenem delu bi moral citirati nemške uradne vire. Ko bi na svojem mestu preje obdelal etnografske razmere na štajerskem, bi bil sedaj nepotreben moteči polemični diskurz o vindišarski teoriji, ki bi zoper njo mogel navajati avstrijske statistike in nemško slavitiko.

O madžarski okupaciji Prekmurja mu očitno manjka virov. Slovenska Krajina (angl. March ne Territory) ni bila upravno vključena v Délvidék t.j. južno pokrajino, kar sta Bačka in Baranja, temveč vrnjena v nekdanji zalski (Zala—Egenseg) in vaski (Szombathely) komitat. Madžari so slovenske duhovnike premeščali v notranjost države. Prekmurci so pokazali visoko na-

cionalno zavest; takoj so okupatorjem dali čutiti, da jih nimajo za osvoboditelje.

VI. Kot preje ni razložil zunanjepolitične situacije, ki je izbruhnila v napad Osi, tako sedaj (95-118) ne nakaže niti notranjepolitičnih (kaj še socialnih in gospodarskih) razmer, ki jih je mogla partija izrabiti za revolucijo. Danes partijci sami priznavajo, da jim je prvi cilj bila komunistična revolucija. Pod tem poglavjem obravnava tudi "Nationalist front", "sredince" je pa spravil pod krov "Komunističnega terorja" (108-109, tudi op.41). Stavek, da so sredinci želeli ostati "neutral in regard to the problem of anticommunism and communism" (str. 108), more biti zgodovinsko resničen le, če upošteva njihovo interpretacijo terminov. Ukoristiti bi moral dejstvo, da je KPS odbila zahtevo prof. Gosarja po avtonomiji resistenčnih gibanj, med tem ko so partije na zapadu v tak način odnosov privoljevale.

K datumu 27. aprila, ki je bil že med vojsko proglašen za ustanovni dan OF, bi ne bila nekoristna zgodovinskokritična opomba. O sestanku na ta dan ni nobenega sočasnega poročila ali ostanka. Po spominu sta prva o njem dosti pozneje pisala dvakrat Kidrič in enkrat Fajfar. Marinkovo pričevanje je brez vrednosti, ker ni bil med navzočimi. Zato tudi domače kontrolirana historiografija, ki hoče biti znanstvena, trdi le, da se je "okoli 27. aprila" na povabilo CK—KPS vršil na Vidmarjevem stanovanju sestanek, kjer je razgovor tekkel o mislih, ki so tvorile osnovo "Protiimperialistične fronte". Prvi ohranjeni dokument — oklic OF — nosi datum 22. junija. Vmes so bili tile dogodki: konec maja se je vrnil Kardelj iz Zagreba, "najbrže 1. junija" se je vršila partijska konferenca, prvi plenum Osvobodilne fronte se je sestel "najbrže v nedeljo 15. junija" pri Mirku Jeršiču, toda tudi 22. junija je bila 1941 nedelja (Capelli, Cronologia, p. 81). To pa je dan napada na ZSSR.

S skeptično rezervo bi bilo opremiti tudi trditve, ki jo A. razbere iz Kidričevega govora 1945 o nekoalicijskem značaju OF od vsega začetka. Na Dolenjskem je bila dolgo med krščanskimi socialisti močna težnja po avtonomiji. Dolenjske izjave in pudobskih sklepov nekateri krščanski socialisti v Ljubljani niso priznali. Gotovo je razvoj v monolitizem olajšala smrt Aleša Stanovnika, ki so ga ubili Italijani (in ne Nemci) kot talca.

Prava pohaba knjige, da namreč ne oriše nikdar svetovnega in jugoslovskega okvira, se kaže tudi v tem poglavju. Niti razmerje Mihajlović — Tito ni nakazano: večtedenska pogajanja so se 26. oktobra 1941 brezuspešno končala, 2. novembra je iz medsebojne nezaupnosti prišlo do spopada v gornjem Poibarju — to je začetek državljanske vojske v Jugoslaviji. Vojaški preobrat v boju pomeni Badoglijev armistic, ko je Tito dobil premoč v orožju.

Po prelomu s Kominformo se je večkrat bralo, da Stalin ni odobral preradikalnih sklepov v Jajcu. Njegova taktika je stremela k zbiranju vseh protiokupatorskih sil. Še 2. septembra 1942 je bilo kralj. jugoslov. poslaništvo v Moskvi povišano v ambasado, na kar je Tito ostro protestiral. Rusija je odnos spremenila po Teheranu (o tej tako važni konferenci pri A. ni brati ničesar).

Prvi korak k političnemu priznanju Tita je bil storjen, ko je bil ob obisku partizanske delegacije v Kairu Tito priznan kot "samostojen zavezniški poveljnik" 15. decembra 1943. To je bil že sad poročil britanskih zveznih ofi-

cirjev, ki o njih Arnež daje, posebno za Slovence, mnogo zajemljivega gradiva (štiri strani). Vendar je to pripovedovanje in podatki o partizanskih razgovorih z italijanskimi vojnimi oblastmi, po strmoglavljenju Mussolinija, o pogodbi med partizani in Nemci na Goriškem v juliju 1944, pa spet o kočevskem zboru 1. marca 1943, o črnomaljskem zasedanju SNOSa 19.-20. februarja 1944 le težko nasloviti z "Efforts for international recognition". Podatek iz Leverkuena o Titovi ponudbi Nemcem je treba vezati s stranjo 2.

Pri obravnavanju "nacionalistične fronte" je čutiti, kako manjka monografija. Tudi spis Janeza Martinea bi bil koristen, pa še ni v celoti izšel. Arnež je mnogo boljše informiran o komunistični akciji, iz preprostega razloga, ker partija skrbno goji svoje zgodovinopisje.

Za resnično zgodovinsko podobo protikomunističnega tabora bo moral zgodovinar ugotoviti zatrjevane in dejanske organizacijske vezi njegovih vojaških formacij z okupatorjevimi silami, obseg okupatorjeve kontrole nad njimi. Važno je vedeti, kako so na te vojaške formacije gledali okupatorji sami, kako jugoslovanska vlada in Mihajlović, za kaj so se imele same: poveljstvo, oficirski kader, moštvo. Dotakniti se bo moral pojmov legale in ilegale, ki so igrali tako važno vlogo v organizaciji protikomunističnih sil, in pravnih obrazložitev, ki so jih navajale za svoje čete. Gotovo z domobranstvom nista imela istih misli general Rupnik in dr. Albin Šmajd (ta tudi ni omenjen, čeprav navaja A. manj pomembne voditelje v opombi 58, stran 114), ki ga poznavalci razner smatrajo za tvorca 3. maja.

Kako je sodil domobrance nasprotni tabor, je znano. Če bi povedal, da so glavne vojaške osebnosti domobranstva, podpolkovnika Peterlina, majorja Križa, stotnika Ilvarja, Nemci odgnali v Dachau, bi vsaj zbudil sum o resničnosti izdajalstva.

Ugotoviti je dalje treba, kakšen politični koncept dogajanja je imelo vodstvo protikomunističnega tabora. Na kakšne osnove je opiralo svoja predvidevanja? V emigracijski publicistiki se je že pisalo o pričakovanju britanskega izkrcanja po informacijah polkovnika Vauhnika.

Zbrati je treba pričevanja o poizkusih Zaveze, priti do sporazuma z OF, o čemer ve Britanski priročnik (str. 116). Nekaj prič je dosegljivih v zamejstvu.

Iz Britanskega priročnika citira Arnež mesto o vlogi Vatikana. Pričakovali bi k abotni trditvi skromen komentar, ki bi stvari postavil na pravo mesto. O zadržanju klera se je že toliko pisalo v inozemstvu, da bi bil vsaj kratek odstavek nujno potreben.

Po srbski literaturi naj bi Ljotić zamislil Slovenijo kot oporišče splošnemu jugoslovanskemu odporu zoper Tita, iz nemške se ve za hrvaške načrte, ustaviti Tita ob nekdanji meji. Vsaj prvi je verjetno vplival na tretji maj.

Podoba, ki jo tujec iz Arneža dobi o slovenskem zadržanju med drugo svetovno vojno, ni častna niti za narod v strasteh državljsanske vojske. Govori o nacionalni fronti, ki ji ne pripiše niti ene protiokupatorske akcije, niti v načrtu. O bojih zoper okupatorja tudi pri OF ni omembe. Ko bi očrtal vojaške operacije v državljsanski vojski, bi mogel poudariti vsaj vojaške kvalitete obeh formacij. Tako pa partizani pobijajo nasprotnike, ti se hranijo, izigravani od okupatorja, ta pa se smeje... (to zadnje si bo razbral količkaj

inteligenten bralec sam). Obe stranki radi izjavljata in parlamentoidno zasadata. Sicer res mnogo Slovencev v tem gleda politiko; ali je pa tako ravnanje in pojmovanje tudi znak politično zrelega naroda?

VII. Tudi poglavje o Vzpostavitvi Jugoslavije (119-138) ni nič drugače sistematično kot prejšnji dve. Združitev eksilske vlade in osvobodilnega odbora je priporočila že konferenca zunanjih ministrov oktobra 1943 v Moskvi, priporočilo je ponovila Jalta 11. februarja 1945. O slovitem fifty-fifty se je govorilo že na konferenci 9. - 20. oktobra 1944 v Moskvi. Vsaj Britanci so ga nekaj časa hoteli pojmovati teritorialno. Rezultati prvih volitev pod Titom so bili predmet mednarodnih priznanj.

Kdo so bili slovenski predstavniki v vladah Slobodana Jovanovića (od 13. januarja 1942), Trifunovića (od 27. junija 1943), Purića (od 11. avgusta 1943), Šubašića (od 17. maja 1945)? Pod črto na strani 120, op. 5 so v zvezi z napadi Slovenskega poročevalca omenjeni "Slovenian representatives with the Royal Government in London (Miha Krek, Alojzij Kuhar and Francis Gabrovšek) ..." (tega mesta ni v osebnem kazalu str. 193 ss.). Razhod med slovenskimi politikami ob Šubašićevem poizkusu kompromisa ni dovolj pojasnjen; na Snojevo (minister v Simovićevi vladi!) odločitev je vplivalo mnenje dr. Kuharja. O *delovanju* "londonske" vlade in slovenskih politikov tudi ni besede. Ni označena težka situacija Slovencev med velesrbsko, protikomunistično in med federalistično Titu naklonjeno strujo. Glavna slovenska še živeča priča teh dni, minister Krek, še ni zadolžil slovenskega zgodovinopisja s svojimi spomini. Glede zapuščine mons. Gabrovška in dr. Kuharja pa je treba storiti primerne ukrepe, da je ne zadene usoda ostaline dr. Janka Kralja.

Vprašanj o unitaristični, oziroma federalistični ureditvi Jugoslavije se menda ne da nasloviti z "Nationalities Question". Slovenci in tudi Hrvatje so se v Jugoslaviji smatrali za državni narod. Z manjšinami so jih enačili le zelo sumljivi prijatelji. Dobro polovico poglavja posveti A. notranji diskusiji o vprašanju ustavno pravne ureditve Jugoslavije v KPJ. O sedanji ureditvi navaja izjave komunističnih velmož, ne pa zadevnih paragrafov ustave. Izogiba se vsem tehničnim ustavnopravnim in ustavnozgodovinskim obtežitvam. Podstavlja veljavnost ustave z 31. januarja 1946, ker mu ni znana ustavna reforma s 13. januarja 1953. Za to je Kardelj izjavil: "Naša federacija ni več federacija starega tipa." Razvidna je iz nje težnja, vzeti narodni biti politični pomen, reducirati jo na kulturnogeografsko in folkloristično kategorijo. Vračanje k unitarizmu najslabše sorte!

Položaju Slovenije v drugi Jugoslaviji je posebej omdenjenih šest strani. Skuša razložiti ekstremni radikalizem slovenskih komunistov: iz ideološkega značaja politične borbe na Slovenskem, iz moči Cerkve, iz geografske lege — pri tem omenja komunistične strahove o srednjeevropski katoliški državi. Potem poudarja gospodarsko izkoriščanje Slovenije, žal brez števil. Končuje z verjetnim sklepom, da taka politika Slovence Jugoslaviji odtuja. O drugih aspektih položaja molči; težko bi govoril, saj bi mu spet popolnoma manjkal jugoslovanski socialni in kulturni okvir. Preko prvih dveh let nove Jugoslavije sploh ne seže. Tako ni mogel opozoriti na dve tako zgovorni dejstvi slovenskega odpora: v štetju 1953 je 84,4 % Slovencev izjavilo vero v Boga (kar je najvišji odstotek med vodilnimi republikami); novembra 1957 so stavkali rudarji v Trbovljah in okolici.

Še bolj preseneča, da gre Arnež s tako lahkoto mimo zunanjepolitičnih vprašanj obnovljene Jugoslavije. Vse strani oddelka Boundary Question so posvečene tržaškemu problemu. Reči posvečene je pravzaprav netočno, ker izraz sponira neko skrbnost, ki je te vrstice prav nič ne razodevajo. Manjka zlasti osnov za razumevanje tržaške krize. Najprej vojaških: Befehlshaber—Sued sklene že 2. maja premirje — prej kot drugi nemški zapovedniki v zgornji Italiji, vendar v tekmi z britanskimi četami jugoslovanske pridejo prej v Trst in ga osvobodijo pred Novozelandci že 1. - 2. maja.

Še slabše ravna s Koroško. En cel celešnji, sam samcati odstavek na straneh 137-138. Vkljub temu, da so trije veliki v Moskvi (oktobra 1942) Avstrijo oklicali za prvo žrtev nacizma, je jugoslovanska vlada načela vprašanje slovenske Koroške. O umiku jugoslovanskih čet iz dežele so bila pogajanja, kdaj, kako? Diplomatski boj je bil dosti živ, kako? Ni besede o obstoju odporniškega gibanja na Koroškem; slovenski del Koroške je bil edini predel rajha v mejah pred sudetsko krizo, ki je dal partizansko resistenco. Za opravljene sabotaže je Koroški bataljon dobil pohvalo maršala Aleksandra.

VIII. V knjigi, namenjeni predvsem mednarodnim odnosom Slovencev, je najobširnejše poglavje o slovenskih strankah (139-171). V uvodu o predstavniški moči strank bi moral povedati, koliko poslancev je šlo Slovincem v dunajskem parlamentu. Glavni vir znanja mu je razprava Pivec-Steletove iz 1929; tako za nekomunistične stranke po 1929 ne pove dosti. Tudi volitve pod diktaturo bi ob metodični analizi postale politično zgovorne.

Brez potrebnih kronoloških razdelitev podaja skoro sto let slovenskega političnega življenja v nerazčlenjenih člankih, ki so najbolj blizu poročilu političnega referenta. Naravno mesto za razpravo o nosilcih slovenske politike bi bilo v pregledu politične zgodovine.

Slovensko politično življenje ima neke poteze, ki ne dopuščajo izoliranega obravnavanja posameznih strank pred devetdesetimi leti prejšnjega stoletja.

Prvi pojav slovenske politične dejave je iz leta 1848. V dobi absolutizma ni ne političnega življenja ne političnih strank med Slovenci. V ustavni dobi do dualistične ustave (1867) "slovenska stranka" — izraz poznajo policijski viri — ni močnejše diferencirana. Najprej pride do razločitve v časopisju: Slovenski narod 1868 (dnevnik 1873) — Slovenec 1873 (dnevnik 1883). Poudariti bi bilo, da so mladoslovence v opozicijo gnali ne samo svetovnonazorni motivi, temveč tudi pravi politični razlogi. Ločeni nastopi v volitvah 1873 so koristili samo Nemcem, zategadelj in zaradi povečanega germanizatoričnega pritiska se je spet poudarjala "sloga", tako so vsi slovenski poslanci vstopili v Hohenwartov federalistični klub. Slovenski uspehi pod Taafem so sad njihovega složnega nastopanja.

Nastop radikalov (Slovan 1884-1887) in Mahničeva (1888-1897) pa pripelje do razkola v domovini. Skupni nastopi v devetdesetih letih so le epizode (vseslovanski shod 1897, "sprava" 1898). Tedaj pride tudi do organizacijske diferenciacije: Katoliško politično društvo 1890, lastni klub Katoliške narodne stranke v kranjskem deželnem zboru 1892, Slovensko društvo 1891, ki vodi v Narodno napredno stranko 1894.

Od razvoja v osrednji pokrajini je treba ločiti razvoj drugod: na Štajerskem — Kukovčeva NNS 1906, Koroščevo Slovenska kmečka zveza 1907; na Goriškem — Tuma-Gabrščkova NNS 1900, A. Gregorčičeva SLS 1906; na

Tržaškem (Politično društvo Edinost 1876, dnevnik 1895) in na Koroškem (Politično društvo za koroške Slovence 1890, Mir 1882, od 1902 tednik) do diferenciacije ni prišlo. Na Dunaju so slovenski poslanci imeli skupen parlamentarni klub do 1907.

V času Jugoslavije bi posebno analizo zaslužili poizkusi presaditve srbskih in hrvaških strank, končno vsi neuspešni; najbolj brez domačih korenin je bilo velesrbsko ljotičevstvo. Diktatura prinese vsedržavne stranke, ki jih tudi označuje neorganična rast.

Arnežev prikaz se vzdrži vsake sociološke analize — edino izjemo naredi pri sedanjem sestavu KPJ. V strankah ne opazi nobenega idejnega razvoja, in vendar je razlika med Klunovim ljudskim konservativizmom in Krekovo krščansko demokracijo.

Označiti bi moral notranjo krizo v Slovenski ljudski stranki ter *tu* razložiti razvoj Jugoslovanske strokovne zveze na levo in pojav Slovenskega državnega gibanja. Levo krilo v JSZ je dokončno zmagalo 1940, ko se je zveza na sestanku v Laškem v pozni pomladi odločila za revolucionarno razredno stališče. Tu bi moral pojasniti politične nastopke mladinskega gibanja. Vsebinska "križarstva" se še daleč ne more zenačiti z nekakšnim filosocializmom. Je preveč komplicirano gibanje, da bi mu bile simplifikacije pravične. Etape poti krščanskih socialistov v ljudsko fronto bi bile označene kvečjemu z revijami Socialna misel 1922-1927, Beseda 1932-1935, Dejanje 1938-1941, ne pa s Križem na gori in Križem. Sicer je vprav sedanja izkušnja razodela, pri kom je bilo "križarstvo" zgolj modna drža in pri kom resnično religiozno doživetje.

V mnogih ozirih je bilo kritično leto 1934, to je leto "krize Doma in sveta" (ob svetovnopoličnem vprašanju!), leto občinskih volitev, pri katerih se je prvič močneje pokazalo nezadovoljstvo.

Jugoslovanska demokratska stranka je nastala pod Tavčarjevim predstvom leta 1918 iz združitve slovenskih pokrajinskih NNS, v maju 1919 se je s srbsko Demokratsko zajednico in zagrebško Srbsko-hrvatsko koalicijo združila v Demokratsko stranko. Zaradi razlik v gledanju na narodno edinstvo se je od nje 1924 ločil Svetozar Pribičević, ki so mu sledili vsi Slovenci v stranki. Že 1922 pa je Tavčar z Vladimirom Ravnikarjem obnovil staro NNS, ki je 1924 šla v Narodno radikalno stranko. S Pribičevićem so se slovenski samostojni demokrati pridružili Kmečko-demokratski koaliciji in se udeležili njenega zasedanja v saboru 1. avgusta 1928, na dan, ko je Korošec predstavil svojo vladno beograjskemu parlamentu. V času kraljeve diktature so šli v JRKD in potem v JNS (pohorski program). Na str. 95 imenuje Arnež SDS "a predominantly Serbian party"; če "Serbian" pomeni "srbijski", ni točno, ker je imela svoja klientelo med prečanskimi Srbi.

Slovenske socialistične frakcije imajo silno pestro zgodovino, ki je po vsej pravici A. ne obdeluje podrobno. Ljubljanski župan dr. Perič ni bil "right-wing communist". Vodil je ljubljansko socialistično skupino okoli "Zarje". Res pa je, da so v njegovi Zvezi delovnega ljudstva bili poleg krščanskih socialistov tudi komunisti (skupina okoli Delavskih novic). Verjetno bi slovensko politično življenje šlo v bolj zdravo smer, če bi prišlo do močne delavske stranke, oprte na avtentično sindikalno gibanje, tako pa je slovenski socializem padel iz avstromarksizma v balkanski radikalizem industrijsko nerazvite države.

Dovolj gradiva da za kulturno penetracijo partije. Izpregledal pa je politična prizadevanja KPS za ustanovitev ljudske fronte. V času volitev 1935 jo je trdoživo skušala uresničiti okoli Združene opozicije, manj uspeha je imela leta 1938, ko je hotela izrabiti Blok narodnega sporazuma. Po sporazumu Maček-Cvetković je smatrala za jedro ljudske fronte Društvo prijateljev Sovjetske zveze.

IX. Za sklep se Arnež pobavi s sedanjim položajem "slovenske manjšine v Italiji in Avstriji" (172-192). Ker ni preje utrdil etnografskih, politično-in kulturno zgodovinskih, gospodarskih in socialnih premis, nima vse primerjalno sklicevanje na prejšnje stanje prave podlage.

Kot v prejšnjih straneh ni opisal poteka in okoliščin političnega in diplomatskega boja za novo razmejitev med Jugoslavijo in Italijo (od beograjskega sporazuma o demarkacijski črti med zavezniško in jugoslovansko okupacijo z dne 9. junija 1945 do mirovne pogodbe z Italijo z 10. februarja 1947 [člen 21. ustanavlja STO]), tako ne opiše sedaj poti, ki je za Trst odtod preko tristranske izjave 20. marca 1948 in londonskega sporazuma med Vel. Britanijo, ZDA in Italijo o udeležbi Italije v upravi cone A STOja v začetku maja 1952 vodila do londonskega sporazuma med Italijo in Jugoslavijo o razdelitvi cone A s 5. oktobra 1954. In vendar je v nekaterih momentih vsa svetovna javnost z največjo napetostjo čakala na razplet kritičnega položaja.

Preseneča, da A. ne zamika pravna in politična analiza vsaj tržaškega permanentnega statuta in oktobrskoga dogovora. Očitno ga pravni problemi ne zajemajo dosti (veljava diskriminatorične fašistične zakonodaje, teza prof. Caramate). Moderna volilna sociologija in geografija nudita obilo prijemov, ki bi mu omogočili analizo volilnih rezultatov (tudi okoliških občin).

Nadrobno se razpiše o sporih med slovenskimi katoličani (celo stran), bolj pomembno bi bilo spregovoriti o sporu Tito—Vidali in o avtonomistih.

Edini poseg v zgodovino naredi pri opisu demografskih premikov (dve strani). Ne pojasni smisla novih naselij med mestom Trstom in Devinom. K številki, ki jo podaja Trieste Handbook o Slovencih bi bilo pripomniti, da je cenitev na osnovi štetja iz 1936 in volilnih rezultatov 1949.

Tudi v vrstah o Gorici manjkajo pravni podatki; zaznamki o pravni zaščiti po mirovni pogodbi (čl. 15, 16) in italijanski ustavi iz 1947 (čl. 3., čl. 13. /avtonomna pokrajina Furlanija—Julijska Benečija/, čl. 116.). Kot za Trst dá podatke o slovenskem šolstvu, ne pa o volitvah. Več bi mogel povedati o društvenem življenju.

Če je pri Trstu in Gorici slovenske občine vsaj minimalno geografsko označil s krsjevnimi imeni, opusti glede Kanalske doline še to. Ne bi smel tako brez premisleka mimo italijanskega zakona z 21. avgusta 1939 o izgubitvi italijanskega državljanstva in izselitvi v Nemčijo, ki so ga navedila za izvršitev raztegni'a tudi na Kanalsko dolino. Baje so optirale 5603 osebe, polovica pa se je dejansko izselila. Italijansko štetje 1951 po narodnosti in jeziku ni izpraševalo, zato ima pomen publikacija tržaškega dekana "Tarvisium" iz 1951. Ne navaja slovenskih imen Trbiž in Rabelj.

Trije uvodni odstavki o zgodovini Beneške Slovenije spominjajo na špekonzovo poljudno knjižico. Tudi za čas po 1866 bi našel v njej dovolj gradiva; toda morda je navedba naslova le bibliografski zaznamek. Ve za Trinkove koledarje; bolje bi mu znanstveno koristil Trinkov zbornik (1946). Verjetno

pa tudi Koledarjev ne pozna, ker bi sicer uporabil podatke o jeziku v cerkvi, kar je bolj pomembno kot zadeva kongruje. Da simbolični lik očaka Trinka ne dobi niti stavka, že samo priča za površnost pisanja. Za vir o stari pravni avtonomiji bi pač moral rabiti klasično Podrekovo delo.

Tudi zapiski o Koroški so nezadovoljivi, niti začasna skica, kaj še sistematičen povzetek.

Podoba je, da so Arneža zmedle avstrijske statistike o Slovencih na Koroškem. Rezultate skuša pojasniti z dvoumnostjo števnega kriterija. Moral bi razločevati med štetji pod monarhijo in štetji po prvi svetovni vojski. Dočim so rezultati prvih po ugotovitvah statistične kritike uporabljivi le z rezervami in korekturami, so drugi za določanje števila Slovencev na Koroškem sploh neuporabni. Resni Nemci sami so podatke štetij iz prve republike odklanjali. Po teh naj bi namreč Slovenci od štetja 1910 do štetja 1923 padli za 44 %, od 1923 do 1934 pa za 29 %, potem pa se pod nacisti (!) pomnožili za 19.000 duš. Nasprotno daje Nemeec dr. Theodor Veider (Slovenen in Kaernten, 1936) vero slovenskemu privatnemu štetju iz 1934, ki je naštelo 81.105 Slovencev, cenil ga celo za prejele prenizko. Ker pa to štetje ni zajelo vsega slovenskega ozemlja, mirno lahko sodimo, da je tedaj bilo na Koroškem blizu 90.000 Slovencev. Številko 80.000 so priznali celo koroški člani avstrijske delegacije v času londonskih pogajanj za državno pogodbo. Število Slovencev gotovo pada, toda ne v taki meri in takem umeru, da bi njih obstoj sam postal problematičen, kot bi radi pangermanski šoveni tudi pod konjunktorno obrazino posebne avstrijske narodnosti.

Navedek Milčinskega v op. 29 na str. 186 ne priča za germanizatorično voljo avstrijskih vlad in njih števne mahinacije, kot bere Arnež, temveč nasprotno govori o germanizaciji kot stoletja trajajočem naravnem procesu. Nevarnost je, da bodo Amerikanci raje verjeli tej kot pa Arneževi neizdelani tezi.

Poudariti bi moral, da je v času slovenskega političnega narodnega prebujenja obstajala na Koroškem že stoletja stara prava meja med sklenjenim slovenskim in nemškim *ozemljem* v deželi. Umikanje te meje (in ustvarjanje nemških presek) je rezultat sistematične *nasilne* germanizacije celega stoletja, ki so jo brez razlik izvajale cesarska, demokratična, korporativna in nacistična Avstrija. Pod vsemi temi režimi so zadeve slovenskega prebivalstva imeli v rokah isti ljudje, ki so se sami razglašali za predhodnike nacionalnega socializma in so pod Hitlerjem upravljali prve urade v deželi. Germanizirali so predvsem šolski sistem, ki se je zoper njega večina Slovencev vtrajno borila. (Pod ponemčevalno šolo je v času taborov v Žopračah pri Vrbskem jezeru 10.000 ljudi manifestiralo za Zedinjeno Slovenijo.) Nemci se niso ustavljali pred pravim terorjem, že 1848 so z žandarji razganjali profifrankfurtske shode. Bolj usodna kot načrtna kolonizacija (omenjena za 1930, v resnici se je začela že pred 1910 — Podklošter), je bila uradniška, nameščenska in socialna (čas industrializacije) politika.

Tudi saint-germainski člani 62-69 niso zaščitili slovenske narodnosti. A. o položaju po prvi veliki vojski do nacizma sploh ne poroča. 1942 so celo banaški Nemci pritiskali na Dunaj, naj uredi koroške razmere. Sledila so pogajanja, ki so važna tudi za razumevanje dr. Tišlerjevega zakona o šolstvu s 3. novembra oziroma 31. novembra 1945.

Nekaj pičlih podatkov da za nacistično dobo. Toda moral bi poudariti, da so v hitlerjevskem plebiscitu za Anschluss najnižje procente v vsej Avstriji dale vprav koroške slovenske občine. Ni ukoriščen tudi obstoj "Bandidengebiete" v času druge vojske; tako je bil vsaj posredno priznan obstoj slovenskega narodnostnega ozemlja.

Koristna so pričevanja J. Canna in R. Lee Wolfa o zastrašenosti koroških Slovencev. Zopet pa, oz. izjemo dr. Tišlerjeve brošure A. ne pozna del slovenskih avtorjev, tudi v nemščini pisanih ne; Aus dem Vilajet Kaernten (ur. dr. Janko Brejc), Celovec 1913; Die Kaerntner Slowenen in Vergangenheit und Gegenwart (Valentin Podgore), Celovec 1939; uporablja le nekaj slovenskih koledarskih prispevkov. Dr. Lambert Ehrlich je napisal monografijo o "Koroškem plebiscitu", ki jo je že napovedala Slovenska Matica, pa je diktatura izid prepovedala. Rokopis, ali vsaj prepis tega dela, se nahaja baje v Združenih državah. Ker so taki spisi narodna last, imajo hranitelji dolžnost, da poskrbe za dostojno izdaje. Arhivistika ve za preveč izgub, da bi mogla imeti družinske arhive za varna hranišča.

Slovenska Koroška je stalno pomembna za mednarodne odnose. Je namreč najbolj zanesljiv in hitro delujoč indikator za mero pangermanske koncentracije v nemški politični kemiji. Najprej so v vsej Avstriji nacisti leta 1930 na Koroškem dobili poslanca. Še predno je šušnik ukazal predajo orožja, so se v Celovcu hitlerjevci že polastili oblasti. Kaj naj pomeni sedanja besna gonja proti dvojezični šoli? Preizkus je še toliko bolj pomenljiv, ker so koroški Slovenci edino strnjeno slovensko prebivalstvo, ki je ostalo pod jurisdikcijo Nemcev.

Tudi v najbolj rudimentarni skici diplomatične zgodovine slovenskega vprašanja, ki objektivno povzema danote gradiva, ni mogoče molče iti mimo dejstva, da je ena izmed "nadvelesil" sedanjosti skoro do črte sprejela slovenske terjatve v svojo diplomatično doktrino. V današnjem ideološko razdvojenem svetu more seveda to stališče na drugem bregu povzročiti Slovincem neugodne nastopke. Posebno maloštevilni narodi so izpostavljeni nevarnosti tragičnih odločitev; edino z veliko mero intelektualnega poguma in politične pametnosti morejo najti rešilno pot med zasedami zgodovine.

Celo najbolj atlantistični opazovalci ugotavljajo, da vekovna ura kaže čas slovanskega vstopa v svetovno zgodovino. Že iz razloga zadovoljive inštruktivnosti je potreben odgovor na vprašanje, ki si ga bo ob branju dela o zunanji politiki slovanskega naroda zastavil vsak umujoč tuji bralec, namreč, kakšen je odnos Slovencev do panslavizma in gibanja za slovansko vzajemnost (dva raznourma pojma). Še bolj kot Hribarjev delež pri neoslavizmu, bi bilo omeniti tako pozitivno koncepcijo slovanske vzajemnosti, kot jo je gojil krog "Slavia Catholica" pod neodmisljivim idejnim vplivom ravno Slovencev: prelat Grivec, profesor France Stele, Fran Terseglav.

Ni edini dialog, ki označuje današnjo svetovno politiko, boj med "socializmom" in "demokracijo". Napetost med bogatimi narodi, ki vdilj bogatě, in med gospodarsko "nerazvitiimi" narodi, ni nič manj globalna. Zlasti se ne bi smel ekonomist odtegniti temu vidiku in v tej zvezi odgovoriti na vprašanje: Kje danes s stališča gospodarskega napredka stojimo, posebno v primerjavi s sosednjimi pokrajinami, ki jih je proces industrializacije zajel skoro v istem času kot nas?

Skoro vedno je vlada Združenih držav na mednarodnih konferencah podpirala stališča, ki so bila nasprotna težnjam Slovencev. Knjiga, namenjena ameriški javnosti, bi zato tembolj morala v vsej plastičnosti izobličiti demokratične paradokse na ozemlju, kjer mejita vzhodni in zapadni svet. Problem slovenske narodne svobode more dobiti večjo težo in bolj jarko osvetlitev, ako se naravno situira v problematiko, skupno vsej Vmesni Evropi, kjer pritisk sosedskih imperializmov vedno znova žene narode v napast, odreči se osebni prostosti zato, da rešijo narodno svobodo. Ker je svoboda ena, mora politika sveta, ki se hoče po njenem imenu razpoznavati, varovati ne le svobodo osebe, temveč enako tudi svobodo narodnih skupnosti.

Tudi nekateri Slovenci gledajo v evropski integraciji vselék za ozdravitev napetosti med evropskimi narodi. Tudi če bi do konfederativne povezave evropskih držav prišlo, se vendar zdi, da bi spori med narodi bili le prestavljeni na državnopravno nižjo raven. Sicer more koristiti kot točka premišljevanja dejstvo, da Mala Evropa navezuje na tradicijo Karla Velikega, saj v njegovem imenu podeljuje nagrade prvoboriteljem evropeistične zamisli. Kako si slovensko stališče zamišlja avtor knjige, posvečene temu stališču?

V emigraciji objavljeno delo, ki bo verjetno prišlo v roke emigracijskim politikom, bi moralo "reči katero" o raznih — sicer malo realističnih — načrtih za najbolj različno sestavljene federacije v podonavski in vzhodni Srednji Evropi. V letu 1958 je neka nemška monografija naštel kar sedemnajst takih zamislitev.

V celoti Arneževa knjiga ni uspela. Znanstveni prispevek je minimalen, zgolj nekaj, čeprav koristnih, bibliografskih opozoril. Verjetno bo še najbolj koristila kot poljudni memento takoimenovanim Amerikancem slovenskega pokolenja. Ko je med prvo svetovno vojsko Bogumil Vošnjak pisal za Amerikance o slovenskem vprašanju, je predložil po zamisli bolj enotno in tedanja slovensko znanost bolj razodevajoče delo.

Komur je za dober glas in dobre šege slovenskega znanstvenega dela, se mora urazdaljiti od Arneževega spisa, že zato, da ne bodo nepoučeni mislili, da ta "slovenska studija" ponazarja metode slovenske znanosti. Če predstavlja kakorkoli slovensko politiko, je beseda na politikih.

Iz romantične organične miselnosti je v evropsko metodiko znanstvenega dela prišel pojem zorenja in zrelosti. Kot v biološkem vršenju tudi tu prenačlica ni prida. Zato predal v pisalni mizi še vedno spada v instrumentarij znanstvenega dela.

FRANCE DOLINAR

THIS IS SLOVENIA. A Glance at the Land and the People. Edited by Rudolf Čuješ, Dr. Rer. Pol., and Vladimir V. B. Mauko. Publication No. 1 of the Research Center for Slovenian Culture. Toronto 1958. Str. 222.

Kdor hoče predstaviti velikemu tujemu svetu svoj narod, si naloži pred celin narodnim občestvom odgovornost za dejanje, ki ga more legitimirati le resnično poznanje narodne preteklosti in sedanjosti. Celo v zgodovinskih, geografskih in socioloških vedah o svojem narodu izvedeni strokovnjaki se le stežka odločijo za takšno sintetično nalogo. Vedo namreč, da morejo duha naroda, smisel njegove biti, njegovo poslanstvo v zboru narodov pojmiti le

zreli vedci, ki so se kongenialno poglobljali v zgodovino svoje domovine. Potrebna je dalje možnost prikazati svojo domovino tujemu miselnemu svetu tako, da so podčrtani tisti momenti, ki so bližji namembnikovi miselnosti, vendar tako, da resničnost podobe ni izkrivljena. Menda ni potrebno poudarjati tudi moralne pogoje takega pisanja, ki mu mora biti vodilo znanstvena resnica.

Znanstveno najbolj popoln očrt Slovenije načelno nudi Slovenski priručnik. Pa žal v svojem jeziku niti v domovini nimamo takega dela, ki je osnova vsaki publicistični popularizaciji. Bo že pet let, odkar se je med delavci Kulturne akcije o takem predlogu razpravljalo. Pa ga bo treba vsaj delno uresničiti, že zaradi mladega v diaspori doraščajočega rodu, sicer bodo Slovenci v zdomstvu res kmalu postali tujinci slovenskega porekla (kar še daleč ni isto kot tuji državljani).

Znanstveno manj izčrpna, pa gotovo literarno bolj zahtevna oblika očrta bi bil uvod v Slovenijo. Ker gre za bistvene in značilne črte, je tudi tej nalogi kos le človek osebne znanstvene sinteze. Samo izvedenec ima znanje in sodila, da more po pomembnosti izbirati osebe, dela in dogodke. Tuji bralec, ki uvod predela, mora v njem dobiti zadostno orientiranost v slovenskih vprašanjih in navodila, da si nadrobnosti in drugotnosti more poiskati sam. Neka strokovna formacija je nujna celo za metodično vredne izvlečke, posnetke in povzetke iz priručnikov, učbenikov in enciklopedij.

Kadar se uvodu pridruži slikovno gradivo, naloga piscev ni olajšana, saj je v takem primeru, zaradi razpoložljivejšega tiskarskega prostora, nujna še večja osreditev na bistveno in nepogrešljivo.

Še vedno nedoseženi zgled za Album Slovenije je pred drugo svetovno vojno ustvaril France Stele s svojim albumom Ljubljane, kjer je res predočen *genius loci*. Po vojni je album (Slovenije v Trstu izdal prizadevni dr. Metod Turnšek, ki pa zlasti tipografsko ne ustreza, pa tudi v besedilu ni brez neatočnosti. Svojo značilno zgodovino ima regionalni album Slovenske Koroške, ki ga je izdal 1948 Anglež Gerard Sharp, ki pa je bil na zahtevo avstrijske vlade vzet v prvi izdaji iz prometa.

Slovenci smo v anglosaškem svetu tako malo poznani, da je vsak poizkus seznaniti ga s celotno slovensko stvarnostjo sam po sebi pozitivno dejanje v službi slovenstva in prijateljstva med narodi. Anthony J. Klančarja *Slovenia and the Slovenes*, New York 1946, je menda doslej edini primer takega poizkusa. Zato album *This is Slovenia*, ki ga izdajatelja sama imenujeta "Introduction to the English speaking world" (str. 210), naleti le na naklonjen sprejem. Slabo bi pa bilo s slovensko kulturnostjo, če bi patriotska motivika dela hotela izključiti merila kritike.

V zahvali in dodatku povesta izdajatelja, da je knjiga delo več avtorjev. Imenoma sta navedena "Giles Edward Gobec, M. A. of Ohio University", sicer "engaged in extensive research on Slovenian culture and on the Slovenian immigrants", pa "historian Branimir Pistivšek, now engaged in historical research, Muenchen, Germany" (210). Prvoimenovani je dal v uporabo "his manuscript of a larger unpublished sociological study on the Slovene culture". Tako je večji del tega "očrta", kot ga imenujeta editorja, "a short adaptation of writings by Gobec". Drugi pa je prispeval "a substantial part of material of the Chapter Individual Slovenes in the Big World". Odgovornost za krajšanje prevzemata podpisnika zahvale.

Knjigo uvaja Slapernikova upodobitev znanega dogodka z "gralvo Venus". Za delo, ki hoče poudarjati slovensko državno misel, bi bilo le bolj pricerno namesto te igre nemških koroških fevdalcev reproducirati Kosovo Ustoličenje na Knežjem kamnu ali kak Goršetov relief iz stare slovenske zgodovine.

Uvodno besedilo navezuje na trboveljsko stavko 1957. Zanimanje ameriških bralcev skuša zajeti s temle zagotovilom: "In this age of protruding bigness, to be curious about things that still are small in size and appearance is not only relaxing and refreshing; it may even be instructive and promising". Čeprav je predobro znano, da USA v svoji "protiimperialistični" "križarski vojski" računa predvsem s točno merljivimi količinami, bi vendar bilo bolj v skladu s slovenskim narodnim ponosom, pa tudi z velikimi tradicijami ameriške politične pravičnosti in svobode, sklicevati se na odgovornost, ki jo ima država-voditeljica takoimenovanega svobodnega sveta nasproti tudi maloštevilnim narodom. Iz te sledi dolžnost, da se javno mnenje pouči o problemih tudi malih narodov. Samo tako bo ameriška aktivnost "in the shaping of a free and happier world of tomorrow" mogla zajeti vsa narodna občestva. Uvodno besedo je podpisal: Cyril A. Zebot, Professor of Economics, Georgetown University, Washington. Ker ima tiskarna na roko znake za šumevce, se je pri tem podpisu gotovo zgodila tiskovna napaka.

V prvem delu ponatiskuje (13-56) knjiga poleg podob slovenske pokrajine izjave in pričevanja tujcev, izključno Amerikancev in Britancev, posebno o kulturni stopnji Slovencev. Večina pričevanj je važna, manj značilni so navedki iz potopisne literature. Seveda izbor ni mogel biti izčrpen; kot močne priče bi mogli navesti n. p. še slavnega jezuita p. La Farge, britanskega poslanika pri jugoslovanski eksilski vladi Sira Georg Rendela, pisatelja Bruce Lockharta.

Drugi del sestavljajo reprodukcije narodnih noš in plesov (57-77). Področje bele noše je dobilo le tri strani (en list Bela krajina, eno sliko Prekmurje), ves ostali prostor zavzema gorenjska noša, z osmimi podobami je zastopana ziljska, s štirimi zapadnoslovenska noša. Tudi sicer knjiga zelo podčrtuje alpstvo. Že Stanko Vurnik pa je klical v spomin, da so prav tako slovenske panonska, mediteranska in dinarska komponenta naše narodne biti.

Opis slovenskega ozemlja (79-89) ne more tekmovati niti s količkaj solidnim tujsko-prometnim prospektom. "Karta" na str. 78 je popolnoma nejasna, nerodno posnemanje Liozujeve v Ogrizkovi Jugoslaviji. Enako kartografsko vrednost ima majcen črtež sedanjega etničnega ozemlja na str. 81. Nujna bi bila kartografska predočitev nekdanjega slovenskega ozemlja in opis mejne črte sedanjega in prvotno naseljenega slovenskega teritorija. Piscu ni znano, da Slovenija južno od črte Tolmin—Cerkno—Žiri—Vrhnika—Borovnica—Višnja gora—Gorjanci pripada Dinarskemu pogorju ali Krasu. Čisto je v tem očrtu pozabljena slovenska obala.

Še najbolj zadovoljiv prispevek v knjigi sta dve strani pregleda o slovenskemu gospodarstvu (vštevši podobe str. 93-100). Podatki so povzeti iz uradne statistike Republike Slovenije za leto 1954, pa brez kritičnega tolmača. Nekaj je prispevala tudi avtorjeva domišljija: "... and oranges were also produced in considerable quantities" (str. 93). Sicer se doma v srednjih šolah uče, da agrumi uspevajo najbolj severno od 44°32' geografske širine (Lošinj), v večjih množinah pa jih goje le južno od 43°31'.

Pod naslovom "Slovenian History" (107-120) se more bralec srečati z utrinki zgodovinskega znanja, kot se usedlini v stalnih bralcih tedenskega časopisja. Čudno poznanje socialne zgodovine kaže odstavek o karantanski državi, ki naj bi bila "a unique example of popular democracy". Slovenci so bili "the first nation to develop a truly popular democracy", pred katero je grška komaj senca, saj ni poznala splošne volilne pravice, med tem ko: "There was, indeed a 'presidential' election by universal ballot in Slovenia as early as the seventh century". O poteku naseljevanja, o obrsko-slovenskih odnosih, o obsegu karantanske države manjkajo "avtorju" najbolj osnovni pojmi. Samo zato more tako pisati: "In 658 Slovenia was invaded by a warlike Asiatic tribe called Obri or Avari (sic!, v angleščini menda Avars: Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, 1889). The invaders destroyed the city of Ptuj, raided the Slovenian farms, killed farmers... The Slovenians proposed a military alliance with (...) the Bavarians, in 743." Prva letnica označuje leto Samove smrti; kolikor vemo, je prvi naval Obrov čez slovensko zemljo v Italijo iz 664. Med 658 in 745 je skoraj sto let karantanske neodvisnosti. Sredi 8. stoletja začno Obri napadati Karantanijo, dotlej je niso resneje ogražali. Res je, da tedaj skupno z Bavarci odbijejo Obre, že naslednji stavek pa spet ni resničen: "But the Bavarians /.../ seized many Slovenian possessions", kd v resnici dobe Nemci prva posestva šele po karantanskih porazih v Ljudevitovem uporu.

Ta znanstveni stil ne popusti: "In 791, Charlemagne invaded Slovenian Carinthia (sic!) and Pannonia...", ko Slovenci v pohodih zoper Obre od 791 zvesto pomagajo Frankom. Nič boljše ne informira o Kocelju z uvodnim nesmisлом: "In Slovenian Pannonia, more removed from Frankish and Bavarian pressure than Carinthia, Prince Pribina founded a new state. He was succeeded by Kocelj, who in 854 rebuilt the city of Ptuj (...)". Pribina je umrl 860. Šele 869 se je Kocljeva Panonija osamosvojila. Tudi nista Ciril in Metod tedaj izpreobrnila panonskih Slovencev, saj je bila tam že pred prihodom svetih bratov uvedena salzburška cerkvena organizacija. Konec samostojni Panoniji narede Nemci 874 in ne Madžari 896. Itd.

Iz zgodovine Celjskih navaja kot najbolj vtisovito dejstvo: "Catharina of Celje became the wife of Emperor Sigismund of Luxemburg and in 1437 was crowned queen of Chechs and Hungarians", pa še to krivo, kajti Barbara, hči Hermana II., od 1406 žena Žigmunda (od 1387 kralja ogrskega, od 1410 kralja nemškega, od 1419 kralja češkega, ki je bil 1433 kronan za rimskega cesarja in je 1437 umrl), ima v listinah od 1406 naslov 'kraljice Ogrske', 1414 je bila kronana za nemško kraljico, od 1420 nosi naslov češke kraljice, od 1433 pa cesarice.

Sledi pripoved o turških navalih v večerniškem slogu pred Finžgarjevim urejevanjem mohorskih knjig. Skoro cela stran je odmerjena za Stories from Turkish Times, kjer dva odstavka dobi Jurčičev Jurij Kozjak, enega pa Miklova Zala... V zvezi s prvim je v tem zgodovinskem pregledu kot edina slovenska oseba novejšje dobe omenjen dr. Ferdinand Kolednik. Stavki o kmečkih uporih so kot prepisani iz Fleretovih čitank, odstavek o reformaciji in Iliriji kot vzeta iz šolskih nalog. Boju slovenskega naroda za obstoj v avstrijskem cesarstvu ni posvečena niti ena vrstica.

Točno polovica besedila v tem "pregledu" slovenske zgodovine od 6. stoletja do danes obravnava položaj Slovencev po zedinjenju v skupno državo

Južnih Slovanov. Čeprav vse pisanje dokazuje, da je ta publikacija raziskovalnega središča namenjena naslo izobraženim bračcem, bi vendar smeli tudi ti, celo v amerikaniziranih okoljih, pričakovati malo več podatkov, ne pa dobiti pred oči načrt za volilni govor.

Negativne čustvene drže ne škodujejo samo politikim, temveč tudi politični polemiki, ker objektivno zgodovinopisje tega pisanja pač nihče ne bo imenoval. Že ob koroškem plebiscitu nastopijo krivci poraza... Srbi: "The Slovenes of Carinthia brought up in a typically Western culture, then saw for the first time Serbian soldiers who were not reared in this culture but had just emerged from the long Turkish night. Many thus felt that, though they were South Slavs by race, they had more in common culturally with the Austrians than the Serbs." (115). Tudi ne bo držalo, da je avstrijska propaganda dopovedovala Korošcem, da morajo voliti med vojaško službo "in a picturesque Austrian city or somewhere in Macedonia or in Moslem Bosnia", ker so Avstrijci agitirali z obljubami, da v novi avstrijski republiki sploh ne bo vojaške obveznosti. Kako je bilo potem dejansko z vojaško službo pod nemško vlado, zgovorno pričajo nenavadno visoki odstotki padlih Korošcev v drugi svetovni vojski. Ni bratska "nekultura" kriva koroške tragedije, temveč slovenska nezavednost, ki jo je pristrahoval stoletni germanizatorični pritisk. Prof. Lambert Ehrlich, ki je bil zastopnik slovenskih Korošcev v Parizu, je večkrat beograjski centralni vladi očital premajhno zanimanje za koroški problem. Z njim so vsi zavedni Slovenci vedeli, da se odločajo za svobodo ali za jarem, ne pa kot piše "that they were not voting for Austria or Slovenia but rather for Austria or Serbia". Na mestu bi bila stvarna analiza plebiscita, iz katere bi bilo razvidno, da je pod Dravo dobila večino Jugoslavija. To bi raje poudarili, pa še usodno vlogo ameriške delegacije, ko ravno seznanjamo ameriško javnost z našimi vprašanji.

O okupaciji bi nekaj konkretnih dejstev neprimerno bolje moglo izraziti strahotnost tega časa kot pa dolgovejše novičarskih obšnic. Presenetljivo sodijo izdajateljji o kritičnih možnostih bralcev, če resno menijo, da zgodbica o partizanu Janezu in domobrancu Frančku (doma z Dolenjskega) more razložiti slovensko državljansko vojsko. Najbolj kruto dejanje naše domače vojske, pomor vetrinjskega desetisoča, zasluži malo boljše literaturo.

Prav gotovo ni tujcem namenjeni album pravo mesto za notranjo politično polemiko. Zgodovina danes prav lahko ugotovi, da eksilska vlada ni bila kos svoji nalogi. Prav tako pa mora pošteno priznati, da je vrsta domačih dejavnosti šla mimo in proti volji vlade. Kriterij za določanje politične odgovornosti pa ni starost ali politična dejavnost pred vojsko, temveč dejanskost političnega delovanja med vojsko.

Tita kot komunističnega diktatorja knjiga odklanja. Hvali pa njegovo kulturno in delavsko politiko. Tu je neskladje s predgovorom, ki izrecno govori o izkoriščanju po novem razredu. Za poseben slovenski kulturni uspeh šteje gostovanje slovenskega okteta v Kini in pa slovenski film v kitajščini; zadnji uspeh naj podkrepi še klicaj.

Zaključek je alpsko korajžen: "Certainly the Slovenes are not afraid of Tito. They can look back on a long line of dictators, such as Kaiser Franz Joseph (!), King Alexander, Prince Paul (?), Mussolini and Hitler, and tell themselves that they have survived them all."

Oddelek o kulturi uvaja "Ekološki pogled na slovensko kulturo" (127-138), kjer naj bi bila očrtana socialna okolja, v katerih slovenska kultura živi, najprvo mesta, posebej Ljubljana in Maribor, potem vasi in industrijska središča. Kadar so sodbe vzete iz drugih avtorjev, n.pr. Schneiderja in Adamiča, drže, sicer šepajo. Kdor je kdaj bil na Dunaju, ne bo trdil: Ljubljana's coffehouses are unique. Posebno podoba slovenske vasi je idealizirana, ujeta v folkloristično in prosvetno idiliko, daleč od pekočih problemov. Spomnimo se na revščino Suhe krajine in Haloz, ki je tudi najbolj razvita prosvetnost in kulturnost ne more rešiti. Še danes ni kmečkega zavarovanja. Tudi mali industrijski trg Ravne je iskati v Utopiji in ne v Sloveniji.

Najbolj pomembni doprinos Slovencev k svetovni kulturi je: "universal presidential election as early as the seventh century". (...) Slovenian universal voting as early as the seventh century deserves to be considered with the Greek democracy (...), the English Magna Charta, and the French and American revolutions, as one of the important milestones in the historical development of democracy". (Sapienti sat. (139)

Med "Individual Slovenes in the big world" je kot prvi naveden "philosopher" Radovin, sodelavec Otona iz Freisinga in nadaljevalec njegovega dela Gesta Friderici za leta 1156-1160, umrl kot prošt pri sv. Vidu v Freisingu blizu 1177. Sam imenuje Freising za svojo domovino, vprašanje pa je če je res tam rojen. Ime je v rokopisih različno zapisano: Rahevin, Ragevin, Radevin itd. Že Wattenbach je opozoril, da pisava Radevicus sloni na napačni lekciji. Bo čisto pristni germanski Rahwin ali Rachwin. Slede Berlogar (?Prilokar, umrl 1496 kot škof v Konstanz), Hvala, "Krištof (pr. Kreeshtof, Latin Christophorus) pl. Ravbar, a leading theologist" (!), Žiga Herberstein, "Pavle (Latin Paulus) of Karnek", Kuripečič, Gallus, Jurij Brežičan (Georgius de Sclavonia), "Tiffernus (the Latin name of Michael Laščan)", "Fran Dominik Kalin", Marko Grbec, Faber-Kovač, Ivan Mesar (SJ), Jurij Bohinjec, Žiga Popovič, Jakob Šterlin, dr. Ogljar, Anton Janša, Vega, Kopitar (kot znalec jezikov), Tomaž Dolinar, Knoblehar, Janez Klančnik (njegov sodelavec), Alojz Dobrave, Janez Puhar, Lovrenc Košir, Edvard Rusjan, Baraga, Pirc, ing. Lupše, Alma Karlin (Nemka!), šolska sestra Serafina, Stane Snoj, Bezenšek, železniški stavbenik, Vinko Polak, prof. Žolger (krstno ime Ivan) ni bil "the last minister of jurisprudence in Austria", temveč prvi in zadnji slovenski minister-krajan, Plečnik, (Čelo) Pertot, emigrantski likovniki, anonimni "the head surgeon in Formosa" bo pač dr. Janež, Drago Šijanec, kongresnik Blatnik, neimenovani "the present mayor of Indianapolis", senator Laushe, "American King of Polkas, Yankovich".

Ko je Fridolin Kavčič v letih 1895-1899 pisal 133 življenjepisov Znamenitih Slovencev, je pokazal dosti boljšo metodo. Edini nesporni kolektivni prispevek Slovencev k svetovni kulturi, soustanoviteljstvo slavistične znanosti, od Kopitarja preko Miklošiča do Murka in ljubljanske šole, "avtorju" ni poznan. Pa smo zaradi njega dobili pridevek gens philologica. To bodi edina opomba z materialnega vidika. Sicer se za tak tema zahteva dobro poznanje zgodovine posameznih kulturnih področij in razvit čut za proporcije.

Kar na dveh mestih je Plečnikovo ime pripisano tudi v nemški grafiji: 127 in 145: "at times written Joseph (Pletschnigg)". Jože Plečnik je bil na Dunaju tako zaveden Slovenec, da samo zaradi svoje narodnosti ni mogel

postati profesor v avstrijski prestolnici. [Morda je to podrobnost prispeval kak medokupacijski docent an der Deutschen Akademie in Laibach?]

V emigraciji je več slavistov, ki bi mogli kvalitetno očrtati zgodovino slovenskega slovstva. Trije so celo spisali tržaški učbenik. Tako bi strokovnjak omenil za Trubarja tako važni študij v Trstu (Bonomo), če bi že govoril o mestih njegovega šolanja, kar pa Ljubljana ni. Ob Čandku SJ (ne Čadniku) bi ne pozabil na Hrena. Ne bi opustil Schönlebna, Rogerija in Jerneja Basarja SJ, prav gotovo pa ne bi zapisal Ehrtala Eberharda in Mulleja, ker pač nista napisala ničesar v slovenščini. Za Hipolita ne bi pisal, da je izdal slovar, ko je ta ostal v rokopisu. Za Valvasorjevo Slavo more le nekdo, ki je ni niti zalistal, trditi, da "written mainly in German, included poems in the Slovenian language", ker bi sicer videl, da je mimo Zizenčelijevega Vošenja edina slovenščina v njej nekaj krajših raztresenih stavkov. Veliki topograf ni bil član Operozov, pač pa zaradi razprave o Cerkniskem jezeru ud angleške Royal Society.

Predno se kdo loti prikazati tujcem slovensko literaturo, mora biti na jasnem o razlikah med literarno-znanstveno terminologijo v slovenščini in tujem jeziku. Tako naša novela (in nemška Novelle) ne pomeni tega, kar angleški termin novel. Če bo Anglež bral, da je Jurij Kozjak 'great historical novel', pa še v zvezi s Scottom, bo mislil na zajeten roman, ne pa na mladinsko povest, kar Jurčičev prvenec za tujce je. Vprašanje je tudi, kakšne pojme vzbudj Angležu ime "romantični realizem", ki je narejen po zgledih iz nemške literarne teorije.

Na šalo meji trditev: "One of the first leaders of romantic realism in Slovenia was Dr. Janez Bleiweiss" (str. 152). Čas od 1880 do 1899 naj bi označeval "Realism and Naturalism". Le nekaj opomb: Kersnikov Znojilčev Marko naj bi bil "his most popular novel" — verjetno, ker je izšel pri Mohorjevi 1890. Pri Tavčarju ne loči obeh poslednjih mojstrov in od šibke povesti Janez Sonce (1885-1886): "Tavčar's most important novels" (156). Pri Mencingerju omenja Jerico in Vetrogončiča, ne pa Abadona in Hoje. Za Trinka nudi nove podatke: "He prepared innumerals studies, among them a scholarly work on the factors in the development of Slovenian culture, as well as several studies of various Slavic and Italian dialects." Doslej je bilo iz Trinkovega razgovora z dr. Turnškom znano le, da bi rad k Paglavcem dodal knjigo o beneških starčkih. Verjetno gre temu podatku ista vera kot uvodni trditvi o Trinku: "As different from Govekar as he could be, yet belonging to the same literary trend..." K Mahničju dostavlja, da so Slovenci "in harmony to his wishes" ustanovili Dom in svet. Gotovo je treba omeniti Aškerca in Medveda, bil bi pa že čas, da bi se v pregledih slovenskega leposlovja za tujce opustila imena kot Detela, Govekar, Mahnič, Krek, Jaklič. Od "dozens of minor writers and poets who wrote in the tradition of Dom in svet", je kot "a capable representative of this group" naveden dr. Tine Debeljak.

Moderna traja od 1899 do 1920. Odstavek o Cankarju je bibliografsko desti popoln, manjkajo pa tako značilne Podobe iz sanj. Zapisek o Župančiču pa je treba ponatisniti: "Oton Župančič (1878-1819[!]) published many books of the poems for both adults and children, wrote many (?) dramas and innumerable articles (v 4. zvezku Dela, str. 196 male osmerke, 39 člankov, govorov, ocen in esejev). He was also an excellent translator from English,

French (Molière, Rostand), Spanish (Calderón), Italian, German (Hoffmansthal) and Russian. He translated more than a half of Shakespeare and his translations are superior to other similar attempts. He was a very competent critic of Slovenian and foreign literature, especially of poetry and drama. He also was active with the Slovenian National Theatre and several other cultural institutions". Pika. Za Kettejem in Murnom sledi Finžgar, dovolj naslovov iz mladosti, pa brez proze po Dekli Ančki (1913), brez viška, ki je "Prerokovana", brez klasičnih Stricev. Natanko je naštet cel opus Milčinskega. Med Meškovimi spisi ni "Tihih večerov", ki jih F. Koblar ima za vrh njegovega ustvarjanja, in ne tako značilne "Na Poljani". Poglavitna dela spet manjkajo pri Preglju: Tolminci, Plebanus Joannes, Bogovec, omenjeni so le Mlada Breda, Matkova Tina in Umreti nočejo... Zapiše še Vladimirja Levstika, Novačana, Lovrenčiča, Velikonjo, ne pa tako plodovitega Bevka, ki bo ostal vsaj s Čedermacom, in Stanka Majcena (Bogar Meho). Od pesnikov po moderni omenja le Gradnika ("too a judge interested in literature"). Vse druge leposlovce subsumira pod stavek: "There were innumerable other Slovenian writers and poets." Kot da bi šlo za statistiko in ne za literarno vrednost. Za sodobno slovstvo se knjiga o sodobni Sloveniji očitno ne zanima.

Večkrat se pritožujemo, da srbski in hrvaški dopisniki v tujih publikacijah napak prikazujejo naše literarno ustvarjanje. Po "očrtu" v tej knjigi bomo manj upravičeni do pritožb. Pisec očitno ni delal zrelošne izkušnje na domači gimnaziji. Toda med izdajatelji so nekateri, ki so to srečo imeli. Tudi na tujih šolah pa more vsakdo spoznati, da vsako resno pisanje podstavlja strokovno izobrazbo. Ta terjatev gre med prvotne ukaze kulturnosti.

Besedovanje pod naslovom "Music in Slovenia" (163-173) se vredno približuje prejšnjim poglavjem. Pisati nadrobno kritiko, kakor za prejšnja poglavja, bi pomenilo pisati nov tekst.

Že kronologija je neopravičljiva: od 6. do 15. stoletja, od 16. do 1848, od 1848 do 1918, od 1918 do 1958... Ko bi sestavljač izbral vidik slogovnega razvoja, bi v jeziku glasbene zgodovine nujno moral tudi označiti ustvarjalce. Ko bi vzel mejnike pomembne dogodke v organizaciji glasbenega dela pri nas, bi ne mogel opustiti tako važnih datumov v slovenski glasbi kot so ustanovitev Glasbene matice 1872 in začetek Gojmir Krekovih Novih akordov 1901. Josip Mantuani je zelo velik pomen pripisal prihodu Gregorja Maška v Ljubljano 1819. Mantuani, ki je prvi uredil gradivo naše glasbene zgodovine, govori tudi o kontinuiteti od Sladkonje dalje; na vsak način je s Sladkonjo začetni novo dobo in ne zaključiti staro.

Vsebuje prava odkritja: "Among the most important Slovenian minstrel songs which have been preserved, we may mention the Stična Spevnik (The Song Book of Stična) 1440 and the Kranj (Crain) Manuscript (1491)." Ta rokopis je dejansko Antifonar. "The most important schools of music in Slovenia were in Maribor, established in 1224, Ljubljana, 1228, and Gorica, 1394." "Ljubljana developed an early tradition of annual music festivals. Besides foreign composers, works by following Slovenes were usually selected at these festivals: Gregor Vidmar, 1610; Janez Kočever, 1656 /.../."

"During the Crusades" naj bi Chronologist (pač bolje chronicler) Puklave omenjal "frequent processions of flagellants in Slovenia who song penitent songs secundum distinctionem linguarum". V srednjeveški kroniki je

znan en kronist, ki ima temu Puklaveju podobno ime: Čeh Pribih Puklava s Tradenina (+1380), ki je napisal *Chronica Boemorum* (700-1330). Bičarji so se preko Alp pojavili prvič 1261 (kar je bilo med 6. in 7. križarsko vojsko). O teh je pisano, da so peli vsak v svojem jeziku, iz česar so skleпали, da tudi po slovensko v slovenskih deželah. Gibanje se je začelo leto preje v Italiji, kjer je med voditelji franciškan Salinbene, pisec znane kronike za leta 1221-1287. O flagelantih na naši strani Alp najboljše poročila Hermannus Altaheims (+1275 kot opat v Nieder-Altaihu na Bavarskem). Znova so bičarji nastopili v času "črne smrti" 1348-1349.

V drugi dobi pozna tele "the best known composers" v Sloveniji: Luka Jamnik (1680-1722) /.../; Plehan, born in 1601; Gregor Smale, 1653; Ivan Mravle, 1659; Nikolaj Dolar, 1650; Adam Klapše, 1661; Martin Caprarius, 1617; Valentin Pistorius, 1628; Simon Irmel, 1657; Josip Vehovic, 1754; Jurij Skorja, 1691; Izak Poš, 1618; Gabriel Plavec, 1625; Jurij Lukančič, 1772. O Jamniku njegov biograf Glonar nič ne ve, da bi kaj skladal. Prava zgodovina pozna kot komponiste p. Janeza Krstnika Dolarja SJ (tiskana dela: "Musicalia varia" 1665 in "Drammata seu Miserere Deus" 1666), od njega starejšega Gabriela Plavca (*Flosculus vernalis, sacras cantiones, missas aliasque laudes Mariae continens* iz 1621, trije moteti iz 1627) in Izaka Poša, ki mu njegovo narodnostno poreklo ni popolnoma pojasnjeno, je pa deloval na Slovenskem. Gregor Smole je bil učitelj in organist v Ljubljani, tovariši so mu očitali, da je le "navaden oštir". Tudi za Janeza Mravljeta vemo le, da je učiteljeval v Ljubljani. Martin Caprarius je bil "cantor et scholae moderator" v Gornjem gradu, 1616 je postal diakon. Valentin Pistorius je bil v ljubljanski stolnici pevovodja okoli 1628-53. Jožef Vehovar je 1757 cmenjen kot pomočnik organista v ljubljanski stolnici. Jurij Lukančič je 1772 postal organist v Idriji.

Med redke slovenske glasbene ustvarjalce morda šteje renesančni komponist Daniel Lagkhner iz Maribora, ki je omenjen v začetku 17. stoletja samo kot organist v Loosdorfu (na Nižjem Avstrijskem). Janez Jurij Hočevar (rojen 1656 v Novem mestu) je pisal glasbo k igram v ljubljanskem jezuitskem kolegiju. Za te je skladal tudi (neomenjeni) baročni komponist Marijan Čadež (posvečen 1695), verjetno še Ljubljančan Janez Jakob Labassar (+1703), morda tudi Kranjčan Mihael Arh (rojen 1678). V slovenski glasbeni barok spadajo neomenjeni ustanovitelj Akademije filharmonikov, Ljubljančan Janez Bertold pl. Höffer, avtor treh oratorijev v letih 1715 in 1717; Franc Ksaver Rode (rojen 1695, najprej SOCis v Kostanjevici) in Jurij Blatnik (rojen v Kranju 1693). Pri registriranem Janezu Gašperju Gošlu kaže navesti dela: *Missa cum instrumentis necessariis*, *Psalmi vespertini*, *Compositionum musicalium fasciculus*, prav tako pri Janezu Krstniku Polcu *Concertus a 4 Violinis et 5 Instrumentis*.

Zgodovinski pregled glasbe na Slovenskem ne more mimo dela protestantov (Eni psalmi 1567 — prva slovenska pesmarica v pravem pomenu besede); mimo Tomaža Hrena, osrednje osebnosti v naši renesančni glasbeni dejavnosti; mimo vloge ljubljanskih jezuitov v njenem razvoju. Višino glasbenega dela pri nas izpričuje novo odkriti *Inventarium Librorum Ecclesiae Cathedralis Labacensis* iz 1620.

Novejše dobe glasbene zgodovine niso bolj obdelane. Iz klasike je avtorju nepoznan F. K. Novak, ki je pisal glasbo za Linhartovega Matička.

Narodna zagretost ne opravičuje neresnice. Tako pri Mašku trdi: "prepared two operas in Slovenian tongue: Neznanci (also given in German as Die Unbekannten, i. e. The Unknown Ones) and Emina." Obe sta nemški. Tudi Mihevc ni pisal slovenskih oper.

Če za 17. stoletje imenuje reprodukcijske umetnike, za novejši čas pevecv in instrumentalistov ne omenja. Pač pa nudi o ustvarjalcih po letu 1848 toliko imen in del, da bi jih bilo še za članek o slovenski glasbi v slovenskem splošnem leksikonu preveč.

Nepregledna zmeta podatkov brez potrebnih poudarkov in privzdigov. Zaznamovana so celo manjša dela; ker naslovov od Benjamina Ipavca dalje, z izjemo pri Kogoju in Arničju sploh ne poangleži, je vprašanje, čemu služi ta repertorij.

Tudi poglavje Art in Slovenia (175-185) razodeva subjektiven nestrokovni izbor podatkov, odsotnost kulturno-razvojnega kriterija, nagnjenje k presiljevanju v poudarkih. Slovenski umetnosti po rokokoju odmeri vsega šestindvajset vrstic, to je ravno tri več kot pomnikom rimske civilizacije na našem ozemlju. Če je res primanjkovalo prostora, bi kazalo opustiti uvodno razmišljanje in arheološko črtico.

Vprav v likovnem gradivu more kulturni zgodovinar najbolj nazorno razbrati odnose med ljudsko in visoko kulturo in stopnje zakoreninjevanja visoke kulture: visoka kultura kot kolonizacijski import, od tujih središč odvisna domača tvornost, domača središča provincialne kulture, narodna visoka kultura. Problemi iz evropeizacije slovenskega kulturnega prostora bi verjetno tudi tujce bolj zanimali kot naštevanje spomenikov. Obenem bi ti dobili točno kulturnozgodovinsko oceno.

Ker današnja umetnostna zgodovina posebej obravnava predromansko dobo, kaže omeniti iz karolinške dobe ostanke cerkvice na Krnskem gradu in obe cerkvi na Svetih gorah, pa tudi številne ostanke italsko-karolinške tri-trračno pleteninate ornamentike (Slivnica, Batuje itd.).

Težko je trditi, da je stiška cerkev "better preserved" kot stolnica na Krki. Iz ohranjenih spomenikov romanike na Slovenskem je k tema izbral še kapelo na kamniškem Malem gradu, "three-aisled basilica" v Starem trgu pri Ložu in cerkev v Vuzenici. Potem pa dostavlja: "Characteristic of this latter group, in contrast with the former, is a rectangular presbytery". Skromne cerkvene stavbe na deželi, zidane po vtisu mestnih in samostanskih cerkva, so toliko številne, da jih je mogoče po tipih in geografsko grupirati. Tu je omenjena Vuzenica, ki pripada tipu cerkve s "kornim stolpom", ki iz štajerske seže čez Savo le vzhodno od Zidanega mosta. V skladu z dognanji slovenske umetnostno-zgodovinske vede bi pa mogel pri velesovski Mariji poudariti, da spada med pomembna dela te vrste v Evropi.

Za prehod iz romanskega v gotski slog najpomembnejši primerek, cerkev v Kostanjevici, šteje med srednjeevropske imenitnosti. Mimo te cistercijanske stavbe so naštetih še: "the parish church in Špitalič, Prekmurje; a very interesting circular church in Selo, Totlak," Turnišče in Crngrob.

Gotika je dala že nekaj iz domačega umetnostnega občutja ustvarjenih lastnih oblik. Tako opredeljuje znanost v dvoranskem stavbarstvu poseben kranjsko-škofjeloški tip (Kranj, Škofja Loka, Radovljica, št. Rupert, Cerknica, Crngrob) z znanimi stavbarji: Jurko, Andrej iz Loke, Peter iz Ljubljane. Posebno važno je slovensko gradivo za zgodovino poznosrednjeveškega

stenskega slikarstva: posebna oblika za poslikavanje svetišč je dobila ime "poslikani kranjski prezbiterij". Najboljši zgled zanjo je Suha pri Škofji Loki. Naši slikarji sledo vse sočasne smeri v Srednji Evropi. Glavna predstavnika domače smeri sta mojster cerkve v Mačah in Bolfgangus v Crngrobu. Višek doseže naše srednjeveško slikarstvo v freskah cerkve sv. Primoža nad Kamnikom (okoli 1520).

Gotskega kiparstva je ohranjeno precej. Tu je predstavljeno tako-le: najprej omenja kipe na Ptujski gori, potem pa nadaljuje: "Important /.../ is also the tomb sculpture which usually represents the seating Madonna with Child (Muljava, Svetina, Goričica, etc.), the standing Madonna with Child (Prepole, št. Janž na Suhem vrhu, Sv. Lenart nad Kostrivnico, etc) or Pietá (Cathedral of Ljubljana, Konjice, Sv. Primož nad Kamnikom, etc.).

Med zakladi slovenske umetnosti je treba poudariti Oljsko goro v Sv. Miklavžu nad Cadranom pa krilni oltar proštije cerkve v Ptuj; tudi znani Celjski strop (okoli 1600).

V beležke o baroku bi prinesla več reda periodizacija. Zgodnja doba (17. stol.) je čas delovanja predvsem tujih, celo nizozemskih mojstrov. Iz tega časa je Tintoretto v Sv. Miklavžu. Doba razcveta sega do 70 let 18. stoletja; čas propadanja zajema konec 18. in začetek 19. stoletja. V tej zadnji dobi obogati J. M. Kremser-Schmidt naš slikarski patrimonij. Quaglia in "Great Four: Franček (iz Mengša) Jelovšek, (Valentin) Metzinger (Alzačan), Anton Čebelj and (Fortunat) Bergant" pomenijo domači razcvet slikarskega "ljublanskega baroka". Ta doba, ki je po obilici spomenikov določila umetniško čutenje slovenskega ljudstva za dolgo in izžarevala iz Kranjske v druge slovenske pokrajine in celo na Hrvaško, ne dobi niti oddaljene podobe.

Kako naše avtorje malo skrbi točnost, naj pokaže primer ljubljanske stolnice. Bila naj bi "built by Italian Jesuit Andrea Pozzo"; ta je res naredil načrte, toda zidali so jo domači mojstri Pavel Jugovič, Jurij Maček in Mihael Zamrl. "The statues are by Robba and Pozzo." Točno: Angelo Pozzo je delal 1713, Robba Francesco je prišel v Ljubljano 1724. "Cathedral was joined by new Baroque churches in the City: št. Jakob, Ursuline and Franciscan churches." Dejansko je bila prva stavba jezuitskega dvoranskega sloga v Ljubljani že 1615 zidani št. Jakob, sedanja frančiškanska je bila zidana od 1646 do 1660, šenklavž so stavili od 1700-1707, samo uršulinska cerkev se je mogla pridružiti stolnici, ker je iz 1718 do 1726. Knjiga je prava zbirka takega približnega pisanja.

Tudi k stavku "Romanticism and Clasicism (zapovrstje) did not influence Slovenian art to a greater extent, but they bridged the way from brothers Janez and Jurij Šubic, /.../, to the new hights in the period called Moderna", bi se moglo marsikaj pripomniti. Ali Frančišek Kavčič in Lovro Janša spadata v slovensko umetnost, se končno da debatirati. Ne pa o slovenskem bidermayerju: portretist Jožef Tominec in Mihael Stroj, krajinarja in portretista Matej Langus in Anton Karinger, krajinar Marko Pernhart. Langus je po vrhu prvi slovenski likovnik, ki se je vključil v slovensko narodno gibanje, zato mu Stele v Orisu daje še poseben pomen.

Slovensko moderno slikarstvo je izšlo iz Ažbetove münchenske delavnice. Anton Ažbe bi že kot Slikanec "in the Big-World" moral biti naveden, saj so se pri njem, ki je 1891 v Münchenu ustanovil lastno šolo, učili ruski, češki, srbski slikarji. Ažbe sam je začel pri Janezu Wolfu, tudi Janez in Jurij Šubic sta bila Wolfova učenca.

Od impresionistov so imenovani štirje veliki predstavniki, po impresionistih ni niti imen; edini kiparji moderne dobe naj bi bili: Gangl, Bernekar in Zajc.

Od 187 do 207 sledi drugi del zbirke "of the true photographs". Kot izdajateljica sama izjavljata, s fotografskimi posnetki in z nezainteresiranimi pričevanji o slovenski deželi in ljudstvu nista nameravala "to portray the political will of the country as it has evolved and firmied since World War II", zato za sklep knjige napišeta še "a word about the political aspirations of the Slovenes".

V kakšnem genetičnem razmerju do te knjige so omenjene politične aspiracije, bo mogoče ugotavljati šele zgodovinar v prihodnji generaciji. Tudi ni zgodovinarjeva naloga raziskovati, koliko danes omenjene aspiracije dejansko formirajo politično voljo Slovencev, posebno tistih, ki končno edini odločajo, v domovini.

Bilo bi pa v prid zgodovinskemu znanju, če bi bil bolj individualiziran, lokaliziran in datiran naslednji podatek: "There were quite a few men in Slovenia, and not all of them of the same mould, who at the time of the tripartite occupation and annexation of Slovenia, since April 1941, saw clearly enough where the index finger of history was pointing to. They felt the impelling need for an immediate formation of an autonomous underground leadership for Slovenia's self-preservation' /.../'. Posebno še, ker danes že objavljeno gradivo kaže, da se je porajalo več takih vodstev, ki so pa tudi večinoma kmalu prišla iz podtalja. Ni v skladu z objektivnim zgodovinskim dogajanjem trditi, da so maja 1945 v Sloveniji obstajale le "virtually no organized communist bands".

Zelo katastrofalno pojmovanje zgodovine podstavlja govorjenje o "a hopeful vision of future that arose in 1941", pa tudi šibak pomnež, saj je v dneh aprilske kataklizme ves narod trepetal za svoj goli obstoj.

Glede ideje slovenske države bodo mogli vsi, ki so jim znana trenja v času krize Akademskega Orla, pričati, da je o njej večkrat govoril Aleš Stanovnik.

Seveda se te zgodovinske opombe v ničemer ne tičejo politične opcije za slovensko državo ali za ideal "nove Evrope", temveč se nanašajo le na kvaliteto predočitve slovenskih problemov tujcem. To zanima kulturno kritiko. S političnimi zamislimi in umislimi se to poročilo ne bavi.

Ker bo This is Slovenia prišla v roke tudi ljudem, ki našo deželo poznajo, posebno še vedno bolj številnim tujerodnim slavistom, je dolžnost do dobrega sluha slovenske znanosti in izobrazbe, da se pribije slovenska odklonitev takega nekvalitetnega pisanja o domovini.

Ni moč govoriti o kulturi narodne skupnosti, kjer niso prešla v šege in nravi neka temeljna razločevanja: med ukom in raziskovanjem, med prelistavanjem in hevrstično ustrezajočim iskanjem, med začetništvom in zrelostjo, med nabirko kurioznosti in kritično sintezo, med samohvalo in samozavestjo, med nacionalno ihto in strastno-trezno strežbo narodu, med diletantizmom in strokovnostjo. Najmanj v drugi polovici dvajsetega stoletja more Sloveniji biti v prid in čast znanstvena koseščina — četudi v angleščini.

FRANCE DOLINAR

V prvi knjigi Socialne ekonomije obravnava avtor osnovne pojme o gospodarstvu, analizira značaj gospodarske vede in njenih zakonov, razmerje med ekonomijo in etiko, gospodarske metode. Ti pojmi so obdelani v prvih dveh poglavjih. Tretje poglavje je posvečeno zgodovini gospodarskih naukov in četrti del je nekaka gospodarska zgodovina ali bolj zgodovina gospodarskih sistemov.

V prvem členu je podana definicija gospodarstva. (Gospodarstvo je skupnost vsega tistega preudarnega delovanja, ki meri na trajno preskrbo s potrebnimi dobrinami a tudi skupnost vseh tistih reči in uredb, ki služijo takemu namenu.) V tem členu je opisan pojem potreb in dobrin ter naznačen pojem koristnosti. Avtor tudi omenja, da je gospodarjenje del kulture; to se pravi, da je pravilno in pametno gospodarjenje značilno za kulturnega človeka.

V drugem členu je označen obseg gospodarstva, ki se na splošno deli v poljedelstvo, obrt in trgovino. Cilj socialnega gospodarstva je materialna in kulturna blaginja vsega v državi združenega ljudstva.

Kaj je svobodno in nesvobodno gospodarstvo, je razjasnjeno v tretjem členu. Opisano je tudi pol svobodno gospodarstvo. V četrtem členu je analiziral avtor, kakšno je razmerje med državo in gospodarstvom in pa, kakšno bi moralo biti to razmerje. Avtor pravilno poudarja, da ne morejo državljani pričakovati, da bo država rešila vse gospodarske probleme, najmanj pa tiste, katerih sami državljani niso zmožni rešiti.

Razmerje med gospodarstvom in tehniko je obravnano v petem členu. Tehnika je imela in še ima odločilno vlogo pri ustvarjanju gospodarskih sistemov. Tako je iznajdba strojev, posebej parnega stroja, omogočila industrijsko revolucijo. Danes in pa predvsem v bližnji bodočnosti bosta pa atomska sila in avtomatizacija znatno spremenila gospodarstvo.

Tehnika je pozitivna vrednota za gospodarski razvoj, ker se z njo proizvodnja poveča in poceni. Toda paziti je treba, da ne zaslužni človeka in gospodarstva samega.

V šestem členu je analiziran pojem lastninske pravice. Analiza je predvsem pravna in sociološka, kljub temu je zanimiva tudi v knjigi, ki govori o gospodarstvu.

V prvem poglavju je avtor razložil, kaj je pojem gospodarstva in naznačil njegove bistvene pojave.

Drugo poglavje govori o gospodarstvu kot znanosti.

V prvem členu je razloženo, kaj je gospodarska veda, kakšen je njen značaj, kaj je predmet gospodarske vede, kaj so pomožne vede in kakšno je razmerje med gospodarstvom in sociologijo. Razčleni tudi, kaj je homo oeconomicus.

Gospodarski zakoni so opisani v drugem členu. Avtorjeva definicija je: Gospodarski zakoni so ugotovitve o nekem stalnem odnosu med sredstvi in cilji. Poda pa tudi razlago te definicije, veljavo zakonov in kakšen je njihov vpliv na človeško svobodo.

Tretji člen je posvečen razlagi razmerja med etiko in gospodarstvom. Ugotavlja, da mora biti gospodarstvo podrejeno etiki in to podreditev utemelji.

V četrtem členu je zelo na kratko popisana gospodarska metoda ali bolj metode, ki jih uporablja gospodarska veda pri svojem raziskovanju. Gospodarske metode so eden največjih problemov moderne gospodarske znanosti in so tu premalo analizirane, čeprav je knjiga namenjena nestrokovnemu čitatelju.

Funkcija Cerkve v gospodarstvu je opisana v petem členu. Naloga Cerkve je predvsem, da opozarja na naravne temelje pravilne gospodarske urejenosti, na pomanjkljivosti socialne in gospodarske ureditve in da daje veljavne nasvete za izboljšanje.

V tretjem poglavju je podana zgodovina gospodarskih nauk. Avtor gre preko vse zgodovine in na zelo primeren način navede, kakšne ideje so imeli o gospodarstvu Izraelci, stari Grki in Rimljani.

Bolj natančno razloži, kakšno je bilo pojmovanje prvih kristjanov o gospodarstvu in kako so srednjeveški sholastiki mislili o teh zadevah. Bavili so se predvsem z vprašanjem obrestovanja posojenega denarja.

Merkantilizem je dobro opisan, tako vzroki za njegov nastanek, nauk sam, njega uvajanje in posledice, ki jih je imel na razvoj gospodarstva.

Fiziokrati in klasična šola so analizirani v istem členu zato, ker so fiziokrati nekaki predhodniki klasične šole. Pri klasični liberalni šoli so omenjeni glavni predstavniki z A. Smithom na čelu; metoda klasične šole; nauk, ki se nanaša na več področij, odločilni vpliv, ki ga je imela šola za razvoj kapitalizma in vsega zapadnega gospodarskega sistema, in končno slabe strani tega sistema.

Te zadnje so tako številne, da je po nekaj letih tega sistema nastopila reakcija proti njemu in so se porodile nasprotnе struje, kot so etična šola, romantična šola, zgodovinska šola.

Toda te struje so imele malo pristašev in niso imele odločilnega vpliva na poznejši razvoj. Kmalu pa se je pojavil socializem, o katerega vplivu ni potreba govoriti.

Socializmov je več vrst. Avtor omenja utopični socializem, idealistični ali reformni, državni, verski, etični, agrarni; največja in najbolj vplivna grupa pa je marksistični socializem.

Ideologi marksizma, Marx, Engels in Kautsky in njihova filozofska formacija so v knjigi natančno popisani.

Glavne teze marksizma so sledeče: 1.) zgodovinski materializem; 2.) teorija o izkoriščanju proletariata in o presežni vrednosti dela; 3.) nujnost razrednega boja; 4.) razvoj kapitalistične družbe v razkroj; 5.) napoved dokončnega socialističnega reda.

Podana je nato objektivna kritika marksizma.

Komunizem je socializem, ki je prišel na oblast z revolucijo. Ima pa še mnogo drugih primesi. Tako n. pr. ima ruski komunizem, ki je danes vodilen, pečat ruskega mišljenja in okolja, v katerem se je razvil. Lenin mu je dal s svojo filozofijo novo obliko. Glavne ideje leninizma so: Nauk o materiji kot edini in večni stvarnosti, realistična spoznavna teorija, dialektična razvojna teorija in pa pragmatizem, to je zahteva, da morata filozofija in znanost služiti praksi. Stalinov doprinos k teoretičnemu marksizmu je neznan. Sedanja komunistična filozofija je v krizi.

Kritiki komunizma je posvečen cel člen. V njej so prikazane najprej pozitivne strani komunizma, nato je ocenjena znanstvena vrednost dialektič-

nega materializma in njegova praktična vrednost. Analizirano je razmerje med dialektičnim materializmom in krščanstvom in razmerje med Cerkvijo ter komunizmom. Cerkev obsoja komunizem, ker je brezbožen, tako sistem kot njegova miselnost, nauki, dialektična filozofija in moralni nazori. Ni pa Cerkev v načelu obsodila gospodarskega sistema, ki ima za osnovo skupnost lasti.

Kot vzroki za širjenje komunizma so naštetih sledeči: lažnjive obljube, spretna propaganda, prikrojenost komunističnega nauka mišljenju preprostega človeka, nezadovoljstvo z zgolj politično demokracijo, razrvanost zapadne filozofije, komunistični mesianizem, laicizem zapadnih držav in socialne krivice. Socialne krivice bi morale biti omenjene na prvem mestu, ker se brez dvoma najvažnejši vzrok za širjenje komunizma.

Poleg marksističnega socializma obstajajo tudi nemarksistični socializmi: agrarni socializem, laborizem, psihološki in državni socializem ter religiozni ali krščanski socializem.

Skoro istočasno, ko je Marx pisal svoj Kapital, sta nastali dve šoli, ki pomenita znanstveno smer v ekonomiji. Prva je matematična šola, katere glavna predstavnik sta Leon Walras in Vilfredo Pareto, nekak predhodnik pa J. H. Thünen. Glavno načelo, ki ga uči matematična šola je, da je treba uvesti matematiko v gospodarsko znanost in z njeno pomočjo preučevati gospodarske zakone. Ta šola je rodila več zmot in to zato, ker se človek, ki je glavni činitelj v gospodarstvu, ne da spraviti v formule. Človekovo delovanje je pogojeno s celim kompleksom psiholoških činiteljev.

Ravno zato, da dožene, kakšen vpliv ima psihologija na gospodarsko delovanje in da analizira psihološke činitelje, ki povzročajo razne vrste človekovega delovanja, se je osnovala psihološka šola. Glavni predstavniki so Karel Menger, Friedrich Wieser in Evgen Böhm-Bawerk. Psihološka šola je imela neprimerno več uspeha kot matematična in so se njeni principi še bolj razvili in predvsem praktično aplicirali, kot n. pr. pri analizi trga. Pri tej delajo danes strokovnjaki običajno v ekipi: en ekonom, en psiholog in en statistik.

Tako psihološka kot matematična šola sta imeli vpliv le na gospodarske znanstvenike in na znanstvene centre ter univerze. Nista pa ti dve šoli dosti vplivali na konkretno gospodarsko politiko, še manj sta pa imeli vpliv na široke množice.

To vrzel je dopolnil John M. Keynes (1883-1946) s svojim delom "General Theory of Employment, Interest and Money", London 1936. S to knjigo je bil prvič praktično in znanstveno ovržen marksizem. Menijo, da je Keynes povzročil v gospodarstvu enako revolucijo kot Einstein v fiziki. Keynes zagovarja načrtno gospodarstvo, nekako srednjo pot med liberalnim gospodarskim sistemom in socialističnim ali komunističnim. Toda vsa njegova razglabljanja ne bi imela tako velike vrednosti, če se ne bi konkretno v praksi pokazalo, da je tam, kjer so pametno aplicirali njegove nasvete, prišlo do dobrih rezultatov. Nasprotno je s komunizmom: kjer se je ta apliciral, je nastal kaos in brutalna diktatura.

D. F. Roosevelt n. pr. je sledil Keynesovi teoriji, ko je leta 1932 reševal ameriško gospodarstvo. Sloviti nemški finančnik Dr. H. Schacht je praktično izvajal Keynesovo teorijo. C. Attlee in M. Monnet, francoski finančni minister, sta tudi keynesista.

V Severni Ameriki, ki je bila dolgo pod vplivom evropskih ekonomskih teoretikov, se je formiral poseben sistem, ki je brez dvoma liberalen, toda vidi potrebo po intervencionizmu in nadzorstvu nad gospodarsko delavnostjo. Prav zaradi te miselnosti ni bilo težko D. F. Rooseveltu izvesti dalekosežne reforme, katerih posledica je bila omejitev gospodarske krize iz leta 1929 in pa druga, ki se skoro ne omenja, da je od D. F. Roosevelta naprej finančni center v Washingtonu in ne v New Yorku.

Četrto poglavje je posvečeno gospodarski zgodovini. Avtor začne svojo analizo pri domačem gospodarstvu in gre preko gospodarstva s sužnji do fevdalnega sistema in tlačanstva.

Ko je bil fevdalizem na višku, so nastala prva mesta in nekako vzporedno z zatonom fevdalizma je njihova moč narasla. Naj omenimo samo italijanska mesta, nemško Hanso, holandska mesta i. t. d. Niso pa mesta samo nov socialni pojav, ampak so predvsem posledica novega gospodarskega delovanja. To sta bili predvsem obrt in trgovina. Kot stranski proizvod je obrt prinesla korporacije, trgovina pa denarno gospodarstvo.

Kmalu so mesta tako narasla, in se je tako povečal njihov gospodarski vpliv, da so raztegnila svojo gospodarsko mrežo preko celega narodnega ozemlja. Tako smo prišli do narodnega gospodarstva. Jasno je, da je odkritje novega sveta s povečano trgovino pospešilo formiranje narodnih gospodarstev.

V prvi dobi je bilo narodno gospodarstvo pod kontrolo absolutističnih vladarjev, ki so se posluževali merkantilističnih načel za pospeševanje gospodarstva. Konec 18. stol. je parni stroj omogočil industrijsko revolucijo. Ta je bila tako intenzivna, da ni mogla prenesti merkantilističnega dirzma, ampak je potrebovala za svoj razvoj polno svobodo. Tako je tudi ta gospodarski faktor vplival na formacijo liberalizma.

Potem ko so uzakonili liberalni gospodarski sistem, je ta industrijsko revolucijo še bolj pospešil; nastal je kapitalizem. Kopičenje kapitala na eni strani in revščina proletariata na drugi.

Toda kmalu je prišla reakcija, kot vedno pride na vsako zlorabo. K. Marx je s svojim Kapitalom in komunističnim manifestom ustanovitelj komunizma, ki je prišel na oblast v Rusiji leta 1917. Avtor dobro opiše sistem sovjetskega gospodarstva, industrializacijo, ki jo je izvedel komunizem. Ustavi se pa tudi pri sovjetski državi in pri sovjetski družbi, ki je vse prej kot brezrazredna, in pri sovjetskem ali boljše ruskem imperializmu. Tu bi moral avtor naznačiti, da je ruski imperializem obstojal že pred komunizmom, in zdi se, da bo obstojal tudi še potem, ko v Rusiji ne bo več komunizma. Trenutno mu je dal komunizem samo svojevrstno smer in barvo.

Zelo dobro je obdelan titoizem in ga bo vsak Slovenec z zanimanjem čital. Opiše nastanek K.P.J., kako je prišla na oblast, spor z Moskvo, gospodarski sistem z delno uspelo industrializacijo in polomijo na agrarnem področju. Ustavi se pri Djilasovi knjigi "Novi razred"; kritika je zelo zanimiva. Za Djilasa, kateremu se mora priznati, da je idealist, je sistem, ki so ga ustvarili komunisti, le preveč pokvarjen in se mu je uprl. V svoji knjigi pravi med drugim: "Čast, iskrenost, požrtvovalnost in resnicoljubnost so bile nekoč same po sebi umevne stvari. Sedaj so pa postale premišljena laž, hvalisanje, obrekovanje, hinavščina in ovaduštvo, neizbežne pritikline krutega in nestrpnega samodrštva" (stran 180).

Omenjen je v knjigi tudi moderni socializem. Ta zadnji se je v več primerih (anglosaksonski socializem) tako oddaljil od marksizma, da ni več v nasprotstvu s katoliškimi načeli. Na drugi strani imamo evropske socializme, ki vztrajajo na marksizmu, toda vedno bolj izgubljajo vpliv.

Avtor vidi potrebo po stanovski ureditvi družbe, ki bi jo morala spremljati duhovna prenova. V zadnjem členu so analizirane razvojne težnje v svobodnem gospodarstvu.

Sledi bibliografija, stvarno kazalo, imensko kazalo in pregled vsebine.

Ahčinova knjiga je lep slovenski znanstveni uspeh in je toliko pomembnejša, ker je pisana v objektivnem slogu in pravilno presoja vse gospodarske sisteme.

Avtor pozna vso gospodarsko literaturo in videti je, da je knjiga plod vztrajnega študija več desetletij. Napisana je tako jasno, da jo celo nestrokovnjak lahko dojema. Gotovo bo imela ugoden vpliv na razvoj idej o gospodarstvu pri Slovencih, ki žive v Jugoslaviji. Jasno — če jim bo prišla v roke.

Toronto, julija 1959.

DR. PETER KLOPČIČ

POD TUDJIM NEBOM. Hrvatsko emigrantsko pjesništvo 1945-1955. Urednik Vinko Nikolić. Knjižnica Hrvatske Revije. Knjiga I. Buenos Aires, 1957, str. 176.

Hrvatje so napravili to, česar Slovenci še nimamo, pa je že nujna potreba: izdali so namreč antologijo hrvatskega emigrantskega pesništva za prvo desetletje zunaj domovine. Izšla je kot I. knjiga Knjižnice Hrvatske Revije pod uredništvom prof. Vinka Nikolića, znanega pesnika še v domovini in enega najaktivnejših hrvatskih kulturnih delavcev v emigraciji, urednika Hrvatske Revije v Buenos Airesu. Ta je postavil antologijo pod Matoševo botrstvo, kajti njegova pesem Zvon je dala naslov celi antologiji. Tako je urednik emigrantsko pesništvo notranje povezal z najbolj hrvatskim nacionalističnim pesnikom Moderne, ki bi hotel s svojo pesmijo iz tujine biti domovini zvon, pa tudi "vihor, bura, truba, buna". In še drugi prolog nosi knjiga, napisan v emigraciji sami, namreč Meštrovićev v narodnem slogu napisan "razgovor" starca Milovana z narodom (zložil ga je ob jubileju Kačićevega Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga), v katerem Meštrović zavzema vlogo emigrantskega barda, vprašujočega ob dalmatinskih guslah narod doma o njegovih sedanji in bodoči konstelaciji. Z reliefom na ovitku —Hrvatske vdovice— in s to pesmijo je antologija postavljena v okvir Meštrovićevega genija, kot najvišje hrvatske duhovne vrednote v emigraciji.

Nato sledi izbor pesmi.

Morda bi bilo boljše reči: izbor pesnikov. Videti je namreč, da je urednik hotel podati duhovne profile pesnikov, ki ustvarjajo v emigraciji. Izbral je 18 pesnikov, jih predstavil po telesnem liku, kakor so jih portretirali hrvatski slikarji Crnobori, Miše, Gapantić, Topolčić, Dučmelić in še Paolo di Gerolami ter Martín Campos, ter jim dodal bio- in bibliografske podatke. To osemnajstoročje, ki so: Šarić, Bonifačić, Lendić, Karaman, Nikolić, Nizeteo, Vida, Kordić, Kupareo, Ilić, Brajnović, Ševerdija, Paica, Horić in

Hrustanović ter pesnici Nada Kestrenčanek in Marijana Linke je razvrstil po generacijah, se pravi natančneje, po letih starosti, začenši od 88 letnega vrhbosanskega škofa Šarića do 54 let mlajšega Erića. Katoličani in muslimani, duhovniki, redovniki, profesorji, zdaj mornarji in tujski legionarji, uradniki in delavci, raztreseni po raznih delih sveta: v Argentini, Združenih državah, Kanadi, Španiji, Švici, Čile, Angliji in Siriji. Ne norem soditi, koliko je ta izbor popolen ali pomanjkljiv, objektivni ali pristranski, niti katera imena bi še bilo potrebno pritegniti ali opustiti, ker nimam potrebnega pregleda čez pesniško polje hrvatske emigracije, zato naj podam samo vtis, ki ga pušča antologija v tujem bralcu.

Osnovna nota v vsej zbirki je melanholija, žalost nad izgubljeno domovino; ali življenje doma, kakor živi še v spominskih impresijah pri pesnikih, ki se ne morejo in nečejo odtrgati od pokrajine in običajev domovine; so tu pisma staršem in sestram; impresije tujih pokrajin, ki jih emigrant srečuje na svoji romarski poti; pa tudi plač "hrvatskega Jeremije" nad povojno usodo hrvatskih nacionalistov, predvsem žalost nad tragedijo pri Pliberku (oni pišejo dosledno Bleiburg), širokem Bregu in drugod, ki so najmočnejši dojmi njihovega poraza; obenem pa tudi pesmi na zgodovinske nosilce hrvatstva kakor so Jelačić in Supilo in v sedanjem momentu kardinal Stepinac. Ob vsej tej pesniški žalosti nad domovino pa je iz zbirke čutiti veliki up na vrnitev. Čudi pa nas, da je vsa pesem izrazito pasivna, nič tistega, kar je glasil Matoš v uvodu, namreč "vihora, bure, trube i bune". Tudi ta razlika med predvojnimi revolucionarji in sedanjimi je razumljiva, kajti med njimi je stotisoče mrtvih in poraz, od katerega se pesniški duh še po enem desetletju ni mogel ločiti. Eno pa je v vseh pesmih pričujoče in večno živo: zavest povezanosti s Hrvatsko, z "*Domovino Ljubavi i Smrti*". Ker je toliko različnih pesnikov različnih generacij, je prav toliko slogov — od realizma, čistega impresionizma, pa do najnovejšega surrealizma, v katerega znamenju ustvarja skoraj ves najmlajši rod.

Toda videti je, da je urednik dajal vse prevelik poudarek na emigrantsko vsebino, hoteč podčrtati prav svojo tezo, da je to pesništvo izrazilo polnost emigrantske problematike in glosiralo najvažnejše usodne postavke na tej poti. Ena pesem izmed teh, ki imajo večji pomen po smislu kakor po pesniški obdelavi, je tudi ta, ki jo navajam v celoti, ker je namenjena Sloveniji, namreč Iličev SLOVENSKI PSALAM:

NEKA je blagoslovljena napačena slovenska zemlja,
što našim mučenicima privremeni počinak daje;
i neka su blagoslovljene zvijezde slovenskog neba,
što nad grobovima njihovim sjaje.

Neka su blagoslovljeni lahori na Triglavu
i na svakoj ostaloj slovenski planini,
koji im s rodjene Hrvatske donašaju
pozdrave matera tužnih u crnini.

Neka su blagoslovljene naše zajedničke rijeke Drava i Sava,
što poruke mrtvih junaka u Hrvatsku donose
i slovenske munje, što prosvjed nad zločinstvom
svijetom i svemiroem pronose.

Slovenijo, neka si blagoslovljena
za gostoprimstvo našim mrtvim junacima!
Neka ti plati dobro Bog i obdari Te
slobodom i srećem pod Tvojim barjacija!

Ker je urednik dajal večji poudarek na vsebino in na predstavitev pesnikov kot na pesmi same, je knjiga seveda precej narastla, zlasti še, ker je izboru iz osemnajstotice dodal še poseben "Rukovet", posameznih pesmi, pomembnih po vsebini za emigracijsko pesništvo, toda *ne še tako pomembnih pesnikov*, da bi zaslužili portret, opombe in poseben izbor. Tako je antologiji dodana še "druga antologija" —antologija v antologiji—, kar razbija enotnost, razodeva nejasnost osnovnega uredniškega principa in kompromisno rešitev med absolutno vrednostjo pesmi in literarno osebnostjo pesnika. Še bolj jasno namreč pride do veljave sumnja, da to ni antologija pesmi, temveč pesnikov, sestavljena bolj po literarno zgodovinskem načelu kakor po načelu čisto estetske ocene pesniškega lika kot samostojne vrednote. Marsikatera pesem bi po tem sodilu lahko odpadla in bi antologija dobila močnejši pesniški izraz. Vsekakor pa stopajo iz reliefnosti te poezije tri močne pesniške postave, namreč: *Bonifačić*, *Vida* in *Kordić*. Menim, da je Bonifačić najmočnejši v zbirki: zrelost v oblikovanju in misli, mojster simfonije, v kateri poje sredi najmodernejšega sveta o svojem Primorju istočasno kot o emigracijski okolici v stvarnosti realizma duhovnih kakor političnih silnic svetovljanskega sodobnika, občana vsega sveta in svojega krškega Primorja. Vida pa je najčistejši pesnik med njimi s svojimi čudovitimi doživljaji doma sredi tujine. v antični preprostosti in polnosti pesniških prispodob na način najmodernejšega ustvarjanja. Ves je kot antična vaza z liričnimi okraski mediteranske kulture. Kordić pa je moderni pesnik hrvatskih tragedij na širokem Bregu, pri Pliberku in rešitve v valovih Save, tudi v obliki surrealistna.

Urednik je v epilogu podal svoja načela, po katerih je urejal Antologijo, hoteč odgovoriti z njo na dve vprašanji: 1. Ali spada tudi emigrantska poezija po svoji vsebinski in knjižni vrednosti v domovinsko, obče-hrvatsko književnost? ter 2. Ali je postala pravi pesniški izraz hrvatske emigracije? Na obe odgovarja pozitivno, kakor mislimo tudi mi.

Antologija daje o hrvatski emigracijski pesniški ustvarjalnosti močno potrdilo o njega razsežnosti in motivnosti v času prvega desetletja. Prepričani smo, da se bo poezija drugega desetletja močno spremenila. Kako, bodo pokazale bodoče antologije. Nam Slovencem pa naj bo ta hrvatski primer vzpodbuda za podobno delo, pa tudi predhoden zgled, ki nam lahko nudi koristen napotek tako po svojih dobrih kakor slabih plateh.

DR. TINE DEBELJAK

p i s m a

"Narod, enkrat blagoslovljen, devetkrat obsojen, kako si živel, kaj si doživel? Suvali so te od vseh strani, očmi in mačeha, botri in botrce. Časih si zajokal, časih si omahnil, ves truden, časih pa tudi planil. Ali komaj si planil, so te podrli na tla, zvezali so te še tesneje in celo usta so ti zaklenili.

Močan si, o slovenski narod! Tisoč in petsto let krvaviš, izkrvavel nisi! Narod mehkužnik bi dušo izdihnil, še sveče bi mu ne žgali, še bilj bi mu ne peli — ti pa, tisočkrat ranjen, v trpljenju utrjen, ti komaj zmaješ z rameni pod težko sovražno pestjo in praviš: "Nikarte! Ta burka je stara že tisoč let!"

Tako roma človek, premišljuje in zmirom bolj malodušno je njegovo srce. Dolgo si trpel, ti sužnji narod, stanovitno si nosil svoj križ; toda Kristus sam se je zgrudil na klanec; On sam, ki je bil rojen za posodo trpljenja, je zajokal na križu. Kaj niso tudi tebi dnevi šteti; kaj ni morda že blizu tista grenka ura, ko boš zaklical proti nebu: "Moj Bog, zakaj si me zapustil?" Ali bi človek zajokal, ali bi hvalil Boga, da je že konec te žalostipolne tisočletne križeve poti, da je že blizu Golgata, že blizu ura tretja?

Grenke in grenkejše so misli romarjeve. Tako mu je pri srcu, da bi molil: "Ne daj mi dočakati, o Gospod, da bi se glasila tuja govorica po teh krajih! Ne daj mi dočakati, da bi storil suženj suženjsko smrt! Moč mu dodeli, da raztrga vezi — če je treba, da umrje, naj umrje svoboden!"

Ivan Cankar, Kurent (1909).

Gospod urednik!

Verjetno ne dvomite, da narodu, ki mu izginja jezik, izginjajo pojmi in z njimi njegova umska okretnost. Narod umsko degenerira, izgine.

Danes skušajo oblasti v domovini uničiti slovenski jezik.

Iz novic, ki prihajajo iz raznih krajev domovine, je jasno razvideti tri dejstva:

1. da oblasti načrtno naseljujejo tujce na slovensko ozemlje;

2. da z uradnim širjenjem srbohrvaščine po Sloveniji (razni dokumenti, trgovska pošta med republikami je v srbohrvaščini) ter z zapostavljanjem slovenščine propada slovenska knjiga;

3. da beograjska centralistična oblast, sledeč Stalinovi politiki "stapljanja" jezikov in narodnosti, vedno pogosteje tudi javno pritiska, naj se za južnoslovansko jezikovno asimilacijo izrečejo celo slovenski književniki.

1. — Danes se doma na tihem in počasi dogaja, kar se je pod Hitlerjem javno. Sistem ni tako brutalen, toda cilj je isti: Slovence pošiljajo na jug, v Slovenijo prihajajo tujci. Morda se bo kdo razburil, češ da si držnem primerjati bratske Srbe z Nemci. Vendar je dejstvo: kadar mi hoče kdo vzeti življenje, najsi je brat ali tujec, oba sta mi enako malo všeč.

V Sloveniji primanjkuje kulturnih delavcev. Bajе ni dovolj ne profesorjev ne lingvistov ne časnikaerjev — istočasno pa vidimo, koliko slovenskih intelektuslecev začasno ali pa stalno gara v Beogradu.

Mar niso posestva komaj nekaj kilometrov od Ljubljane prišla v last tujih ljudi? Mar niso ponekod edini moški na slovenskih posestvih Črnogorci, drugod celo Romuni, ki slovenskega jezika ne znajo, niti se ga nočejo naučiti? Ali je res ali ni res, da na zapuščena posestva, katerih lastniki niso mogli vzdržati pod rdečim režimom, naseljujejo Ličane, medtem ko slovenskogoriški viničarji in bivši briški koloni nimajo toliko zemlje, da bi mogli na njej živeti in hodijo pol dneva v tovarno?

Kakšna bo domovina čez deset let?

Moč naroda je tudi v njegovem jeziku in korenine našega jezika segajo na deželo. Beograjski oblastniki so vedeli, kje je treba rezati korenine. Tudi ko bi se narod z upognjenim hrbtom nekoč hotel dvigniti, bi bilo prepozno. Narezano drevo hira. Tudi če ga ne zlomiš, pade.

2. — V Ljubljani že nekaj let sem pišejo o finančnih težavah pri izdajanju slovenske knjige. Slovenska izvirna dela morejo izhajati samo, če izhajajo tudi prevodi. Toda problem prevodov bo sčasoma postal nerešljiv. Znan ljubljanski esejist je že večkrat v časopisih in revijah opozoril na dejstvo, da pri Slovencih vedno bolj narašča število ljudi, ki bero knjige v srbohrvaščini. Posledice? Kadar izide kakšen prevod v Ljubljani, istočasno pa tudi v Zagrebu ali Beogradu, je srbohrvaška izdaja zaradi večje naklade dosti cenejša. In ker cena slovenskim knjigam drvi — posebno zadnje čase — v oblake, in so mnoge knjige srednjemu sloju nedostopne, kupi marsikdo srbohrvaški izvod.

Bližamo se trenutku, ko za prevode ne bo dovolj bralcev in tako ne možnosti za tisk slovenskih del. Vse preveč poznamo tehniko, ki se je poslužujejo rdeči za doseg svojih ciljev, da bi za vsem tem videli samo gola naključja. Perverznost njih metode je prav v tem, da se javno in naglas slovenski tisk ne zatira, da pa se ustvarjajo pogoji, v katerih bo sam od sebe začel hirati.

Vem: so ljudje, ki so nezmožni, da bi na jugu mogli videti kaj nevtralnega, kaj šele slabega! Žal vem, da so med njimi tudi taki, ki so pripravljeni pljuniti v lastno sklado, trdeč, da smo Slovenci sami krivi — zakaj pa kupujemo tuje prevode? —, ker s svojo premajhno zavednostjo uničujemo lastno knjigo. To je tako, kakor da bi človek tukajšnjim koroškimi ali tam preko primorskim rojakom raje očital njih popustljivost, nego obsodil italijansko in nemško šovinistično nasilje.

Zanimivo pa je, da onstran meje isti ljudje, ki vidijo te težave in se zavedajo njih posledic v bodočnosti govore o nujno potrebnem študiju srbohrvaščine, in najbolj znani prevajalec iz južnoslovanskih jezikov v slovenskega (in narobe), Slovenec, piše: "...skoraj preklinjam zaradi tega slovenskega narodnega greha, da si namreč v več ko treh desetletjih skupnega življenja nismo mogli omisliti prepotrebnega obsežnega srbohrvaškega slovarja."

Res je bilo potrebno dobiti čim bolj popoln srbohrvaško-slovenski slovar. (Če se ne motim, smo pred letom dni do njega tudi že prišli). Toda: ali ne bi bilo umestno, da bi Slovenci —že ko drugi tega ne bodo storili— zastavili svojo besedo tudi, oziroma predvsem, za to, da se olajša tudi srbski "narodni greh", da bi namreč tudi oni izdali za medsebojno umevanje njim še prav posebno potrebni slovensko-srbohrvaški slovar? Še več: ali ne bi bilo naravnost krvavo potrebno storiti vse —bolj kot za omenjena slovarja—, da izide slovenski definicijski slovar, da izide slovenski stvarni slovar, že bo smo edini evropski kulturni narod, ki ju (razen Glonarjevega poskusa) še nimamo in ko je vendar na dlani, da brez njiju ne peša materinski jezik samo Slovincem izven domovine, ampak tudi onim doma? Ali se tega res nihče ne zaveda? Ali pa je bil tudi tu kulturni molk zapovedan od zgoraj, oziroma "od juga"? Ali res nobeden slovenskih književnikov nima poguma povedati naglas —in ne samo med vrsticami—, da nismo obsojeni na molk samo v posvetu narodov, ampak tudi med lastnimi brati?

3. — Pred leti smo že brali, pa se nam je zdelo nemogoče:

"Ovdje, prelazi sav oficie'ni kurs u najskrajnije jugoslavenstvo, ili kako kažu, u integraciju, i u borbu protiv samostalnih "republičkih kultura". (Nacionalne su oficijelno već likvidirane). Taj nalog je dobio na kongresu u Ohridu (polovicom septembra 1955) Savez književnika Jugoslavije. Sve je bilo diktirano od zgora, zato se na sjednicama nitko nije usudio debatirati. Ali je zato privatna borba bila jača... — Slovenski pjesnik Božo Vodušek je tu integraciju i velikosrpstvo oštro napao kod čaše vina. Imao je puno incidenata sa srpskim a i sa slovenskim unitaristima. (Kad je kasnije u Beogradu imao neku aferu zbog koje bilo kog drugog ne bi ni taknuli, njega su uhapsili i zatvorili na mjesec dana u Glavnjaču. Pustili su ga tek nakon mnogih intervencija, alj za kaznu, kažu, neće primiti nagradu, koju je dobio za prevod Fausta). Slične direktive su dobili i Centralna prosvjetna organizacija i druge ustanove. Sve školske knjige morati će biti od sada pisane u izrazito unitarističkom duhu i vrijediti će za cijelu državu. U slijedećoj godini pokušati će unificirati također program svih radio stanica u državi. Vijesti, kulturne priredbe i čak veći dio glazbenog programa dolaziti će direktno iz Beograda. Unitaristički kurs u kulturi je već sada strašnji nego je bio ikada za vrijeme Živkovića..."

Danes vidimo, da ni šlo za pretiravanje. "Unifikacija" se je začela vsaj uvajati.

Tri različna dejstva, ki pa jih človek nehote poveže v celoto. Še jasnejši pa mu postane načrt o nasilju nad slovenskim narodom, ko v "najbolj popularnem in najbolj potrebnem učbeniku za vse Slovence", Kardeljevi knjigi "Razvoj slovenskega narodnega vprašanja", najde vrstice, ki govore o "con-

skih nacijah", o "conalnih jezikih" in še o svetovnem jeziku. Besede o "spajanju narodov" nam dajo misliti, posebno še, ko na isti strani beremo: "Kakor je narod nastal na osnovi specifične družbene delitve dela epohe kapitalizma, tako bo kot določena zgodovinska kategorija z nastankom novih oblik (podčrtal jaz) in obsegov družbene delitve dela, ki jo bo prinesel socialistični oziroma komunistični družbeni red, tudi *postopno izginil z zgodovinske pozornice*. (Podčrtal jaz.)

Po vsem tem tudi Titove v javnosti izrečene besede: "Po štiridesetih letih bo Jugoslavija enoten narod!" drugače izzvenijo. Gre za pobožno željo ali za vojno napoved?

Saj ti dogodki niso nič novega v naši zgodovini. Nismo pozabili vrazovščine ne župančičeve malodušnosti ob obisku Beograda, (ko je Pregelj napisal: "Pa naj manjši od njega verujemo v njegovo pesem o 'Naši besedi' " in še tisto: "SHS jezik... umej! 'Slovenac jesam', prepevaj odslej!"), pa tudi trganja Cankarja iz slovenskih čitank še ne. Toda vse to so bila dela zgolj prevelikih romantikov ali pa političnih prisklednikov, dela revnih diletantov. Danes pa so ljudje vse drugačnega kova, izšolani, organizirani, fanatično prepričani v dobro svojega poslanstva, vzeli zadevo v roke in se je treba bati. Saj včasih skoraj ne moremo verjeti, da je vse, kar se govori, res, toda — mar se niso v dveh slovenskih mestih že odprle srbske paralelke na šolah? Mar v domačih revijah ne beremo že o "jugoslavenskem pravopisu"? Še več: tuje revije, ki dobivajo material iz Jugoslavije, govore samo še o "jugoslovanski kulturi" in knjige v taki založbi, kakor je Larousse, govore o slovensčini, "ki podpira lokalni patriotizem in s tem zadržuje snovanje kulturne enotnosti."

Mar je naključje, da smo doživeli dan, da preko slovenske radijske postaje v Trstu slišimo prenos iz Beograda in sicer neko srbsko igro. In kdaj je kdo prej mogel v tržaških slovenskih publikacijah brati reklamni oglas slovenskega podjetja iz Slovenije — v srbohrvaščini?

Hotel bi verjeti vsem, ki trdijo, da vidim prečrno, toda pisci iz Jugoslavije, ki sodelujejo pri tujih enciklopedijah —zares samo po naključju?— po letu 1945 že ne dele več literature jugoslovanskih narodov na slovensko, srbsko in hrvaško. In od kod to, da tuje umetniške revije govore samo še o umetnikih, ki pripadajo "ljubljskemu središču" ali pa "zagrebškemu središču", ne pa o slovenskih in drugih umetnikih? In na koncu koncev: kaj ni Zveza jugoslovanskih pisateljev javno in to že v drugo prinesla to vprašanje na mizo, lani celo na tak način, da se naj na plenumu ne bi govorilo o drugem kakor o tem, naj slovenski književniki opuste svoj jezik?

Mar je naključje, da je po južnih krajih Jugoslavije naraslo število časopisov, da pa smo Slovenci pred nekaj tedni doživeli —potem ko je Ljubljana dolga desetletja poleg popoldnevnikov imela dva jutranja časopisa—, da bo odslej izhajal samo eden in to "zaradi pomanjkanja kvalitetnih časnkarjev"?

Mar nismo pred nekaj meseci dobili v roke celo slovensko revijico, ki živi od izdajanja slovenskih knjig, in brali v uvodniku o "naši književnosti", ki naj bi jo tujci prevajali v svoje jezike, kaj je treba storiti, da se ta "naša književnost" dá spoznati svetu, pa nismo našli *slovenske* književnosti niti omenjene, pač pa nenadoma uvideli, da sta avtorja "naše književnosti", ki bi naj prišla na trg — Krleža in Andrić?

In za konec: ali je res ali ni res, da je pred meseci predsednik slovenske vlade poslal Kardelju v Beograd neko poročilo v slovenščini in da se je zaradi tega Kardelj razhudil: "Ali še ne mislite jenjati s tem šovinizmom?"

Mi nismo ne doma ne tukaj za mejo nikdar govorili o Srbih kot Albancih, in iz naših dejanj — ne toliko iz besed — je vedno bilo razvideti, da nimamo da nikogar nikakšnih predsodkov in da smo edini, ki o bratstvu ne samo deklamiramo, ampak ga skušamo tudi živeti. Zato imamo tudi pravico zahtevati od vseh, da nas — če že ne ljubijo — vsaj spoštujejo kot enakovredne.

Nisem eden tistih, ki točijo solze za ranjko Avstrijo, vendar nujno se moram zamisliti, ko imam pred seboj na mizi star avstrijski potni list izdan v Gorici leta 1912, tiskan v nemščini in slovenščini, zraven njega pa letos v Ljubljani izdani potni list v — srbohrvaščini in francoščini...

Kljub preplahu, ki nas je ob vseh teh dogodkih mogel zajeti, pa verujemo, da slovenskemu narodu ni blizu ne Golgota ne ura tretja. Tej veri ni najti izvora v romantičnih spominih, ko bi želeli, da se naše preteklo pa tudi sedanje delo v zamejstvu ne uniči. Verujemo, ker vemo, da je v slovenskem narodu, pa tudi v zgodovinskem dogajanju, ki mu ne moreš delati nasilja, toliko skritih moči, da bo tudi to pot naš narod na koncu koncev samo zmajal z rameni: "Nikarte!"

Rad bi vedel, če se intelektualci doma zavedajo, da bodo uničili tudi sebe in svoje delo, pa tudi delo vseh tistih v preteklosti, zaradi katerih morejo biti to, kar so, če danes ne store svoje dolžnosti do naroda, ki ima pravico do življenja zunaj in mimo vseh trenutnih političnih sistemov in teorij.

V ljubljanskih publikacijah beremo, "kako je starejša generacija pisateljev zmago revolucije sprejela za svojo zmago", pa tudi v tujih revijah je najti misel, da je slovenska revolucija bila "revolucija literatov" bolj kot pri kateremkoli drugem narodu. Vsi vemo, da je to res. Ne samo, da so mnogi književniki pripravljali pot komunizmu, še svoje brigade so krstili z imeni slovenskih pesnikov, ki so nekoč peli o ljubezni...

Toda ne bi hotel iz tira, pa tudi čas ni danes, da bi jih spraševali, ali zdaj že vedo, koliko je res šlo za osvoboditev slovenstva in za rešitev slovenskih vrednot v njihovi revoluciji — zdelo bi se, da jih sprašujemo s cinizmom v očeh, saj v obešenčevi hiši ne kaže govoriti o vrvi, še manj obešencu, da si jo je sam spletel —, danes bi jih radi vprašali samo to, ali je res možno, da bi tisti, ki so s slovensko besedo in z imeni slovenskih besednih genijev na ustih rušili "stari red", zdaj dopustili, da jim lastni soborci pljujejo na orožje: na njih jezik? Kaj bi dejali o vojaku, ki bi svojega konja, s pomočjo katerega se je rešil iz bitke, po bitki ubil? Protinaravnost se v zgodovini strože kaznuje kakor pa nevednost ali krivica.

Pravijo, da življenje posameznika, pa tudi naroda sloni na možnostih za bodočnost, ki so v sedanjosti. Uničiti te možnosti, sam si izpodrezati korenine, pomeni narediti samomor. Sprašujem se: ali bo poslušnost politični liniji večja od ljubezni do naroda, večja od zvestobe do sebe? Tudi potem, ko slovenski književnik ve, da se še v Rusiji ne borijo več za jezik ali slog, ampak že za vsebino, in da na Madžarskem, Poljskem — celo v Srbiji — člani

partije sami pišejo knjige, v katerih je jasen upor proti birokratskemu nasilju nad duhom. Kaj se bomo res Slovenci —medtem ko so Srbi Srbi in Hrvatje Hrvatje— šli "Jugoslovane" tako daleč, da bomo žrtvovali celo svoj jezik? Ali bomo tudi to pot Slovenci najprej "ljudje na liniji" in šele potem Slovenci, ali se bomo šli tudi to pot "značajne do konca", novim principom "absolutno zveste", čeprav na račun lastne smrti? Ali je mogoče, da bi, potem ko so doma stopili ob stran madžarskim in poljskim književnikom in prvi v Evropi zapeli slavospev Pasternaku, sami ne imeli poguma spregovoriti o najosnovnejši pravici, o pravici peti v lastnem jeziku? Ali pa je mogoč nesmisel, da bi suženj občudoval uporniško borbo drugih, sam pa si natikal okove?

Mi zunaj, najsi živimo v raznih državah, ali celo na raznih kontinentih, smo še prav v poslednjih letih od blizu videli, kako je tudi najbolj zagrizenemu komunističnemu književniku lastna domovina dražja od vsake druge. V Jugoslaviji sami je videti, kako ima slepa pokorščina svoje meje. Cosičev "Nemi smodnik" je vse kaj drugega kakor "nema priča" za to.

So narodi, ki jim še vedno drugi narodi ukazujejo, kako naj žive. Mi naj bi bili dokaz, da obstaja celo narod, ki si pusti ukazovati, kako naj umre. Ko bi ne bilo tragično, saj bi bilo nasmeha vredno: vedno je bilo slišati, da smo Slovenci bolj papeški od papeža samega, toda danes je lahko vse bolj usodno dejstvo, da doma govore proti Stalinu in njegovi kulturni politiki, da pa stoje bolj na njegovi liniji, kakor je stal on sam.

Slovenci v zamejstvu smo skušali biti previdnejši od prenekaterih drugih emigracij: marsikaj smo pozabili pa tudi marsikaj smo se naučili, med drugim to, da more neki narod drugega naučiti, kakšno je zrelo demokratsko življenje. Toda spoštovati sam sebe in biti ponosen nase in na vse tisto, po čemer se danes izraža naše človeško-slovensko bistvo, tega nas nihče ne more naučiti. Če tega sami ne znamo, smo izgubljeni.

Danes, ko Irči, Baski in drugi narodi, ki jim je jezik že dolga stoletja bil mrtev, obujajo svojo besedo v življenje in v njej znova ustvarjajo, ubijajo pod komunistično Jugoslavijo jezik slovenskemu narodu. Mislim samo še na to: ali bo Prešernova borba za slovenski jezik kmalu označena pri Kardelju kot "nerazumevanje zgodovinskega razvoja" in kot znak pesnikovega kapitalističnega nazora ter bo njegova poezija samo še zanimiv material za specializirane lingviste? In ti, ki so iz ljubezni do slovenskega naroda pred leti govorili in pisali o nujnem včlenjanju v novo zgodovino, v novi red, pa še oni, ki so nekoč v esejih in knjižicah branili kulturne pravice malega naroda— ali bodo zdaj molčali? Ali bodo molčali danes, ko gre za zatiranje najosnovnejše pravice našega naroda, danes ko njih gospodarji vodijo nič hudega sluteči slovenski narod v smrt?

Kaj se Vam zdi, gospod urednik?

Celovec, junija 1959.

B. T.

z a p i s k i

SLOVENSKA KNJIGA V LETU 1958

Mnenja o lanski slovenski izvorni leposlovni žetvi niso bila posebno ugodna. Nekateri so trdili, da je sodobna slovenska literatura provincialna, da obravnavani problemi ne segajo preko ozkih slovenskih političnih meja in da se pesniki in pisatelji vrte samo okrog majhnih osebnih in nekaterih slovenskih težav.

Vse te ugotovitve v glavnem držijo, čeprav ne pri vseh pesnikih in pisateljih. Na vsak način je zlasti pripovedništvo v zastoju, ker nimamo nobene močne osebnosti, ki bi ustvarjala umetniško neoporečna dela. Na splošno je problematika siromašna, nerazgibana in premalo splošno človeška. Vendar pa smo imeli lani nekaj primerov, ki so vsebinsko in krajevno posegli v evropski okvir. Koliko so uspeli, bomo videli pozneje.

I. PESNIŠTVO

Pesništvo je doseglo lani po številu zbirk rekord. Izšlo je 13 knjig pesmi, kar je v primeru s pripovedništvom zelo veliko. Prevladuje najmlajši pesniški rod, ki je dal dve tretjini zbirk. Nekateri izmed njih so še močno začetniški, drugi pa so dosegli že kar lepo zrelost. Pri najmlajših prevladuje ljubezen, ki se pri starejših umika tudi drugim problemom sodobnega slovenskega življenja. Zbirke pesmi so naslednje:

Rafko Vodeb: ČLOVEK SEM. Pesnik je duhovnik in živi po vojni v Rimu. Leta 1953 je izdal prvo pesniško zbirko *Kam potujejo oblaki?* Nova knjiga kaže lep umetniški napredek. Njegova pesem je svetovljanska in zajema Italijo, Japonsko, morje, Kras in domovino. Te pokrajine zna pesnik podati v kratkih in skopih verzih tako, da zadišijo pred nami, da čutimo tujo lepoto in posebnost, ob njih pa razgrne tudi svojo notranjost. Vendar pa je osrednja misel vse zbirke domovina, kamor se pogosto vrača v obliki domotožja in misli na domače. Ko je stal ob morju, se je spomnil na mater in trpko ugotovil: "Veš, trd je tuji kruh | in grenka kaplja | in bridka slatnja, | da se vse v preteklost staplja, | da bo na koncu vse samo spomin." Pozabil je na "okus domačih brazd", postal popotnik, "berač po lastni volji". Slani veter mu napija z vonjem po zreli pšenici in mu poje pesem o sreči. Toda pesnik živi

v deželi oranž in citron in na srcu pestuje "limonov grenki cvet". Zdaj mu ne sveti nobena zvezda, razpel bo "najzadnje jadro — rdeče jadro — srce". Prišel je do spoznanja, da je resnična le "bolečina in slepi krt, ki brez prestantka grize grenko zemljo". Tudi sreča je "slana ko solza, slana ko smrt". Toda pesnik se zaveda, da je človek, človek, ki ne bo nikoli srečen, če se ne bo znal omejiti na to, kar mu nudi življenje.

Poleg meditativnih pesmi so lepe impresije, slike iz narave. Najznačilnejši se mi zdita pesem o Fudžijami in kraškem pokopališču. Z nekaj besedami je zadel značilnost japonske in kraške pokrajine.

Vodebova zbirka je drobna, drobne in kratke so tudi pesmi v njej. Včasih obsegajo le tri, štiri verze, nobena pesem pa ne zajema cele strani. Celotna zbirka je miselno in oblikovno izbrušena. Oblika je moderna, prosta, primere sočne in žive.

Karel Vladimír Truhlar: NOVA ZEMLJA. Truhlar je kot Vodeb duhovnik, a med njuno pesmijo je velika razlika. Truhlar je izrazil religiozni pesnik, zato je vsaka izmed njegovih dvajsetih pesmi nekaka molitev, pogovor z Bogom, ki ga čuti povsod, saj "prostorje je težko od Tvoje biti". Svet je v snovanju Duha "eno samo, pestro, čisto sožitje". Brez tega snovanja bi svet razpadel in človek bi ostal sam. Vendar pa človek ni sam, kajti "nič ni prešlo. Vse je dokončno zajeto v tvojo bit". V človeku se tudi pretaka in ga kliče "blodna kri tvojih dedov".

Nekaj Truhlarjevih pesmi je bolj impresionističnih, ko poje o vodnjaku na mestnem trgu, o lipi v juliju, o velenestu, o ribniku itd. Vendar pa je tudi v teh pesmih religiozna misel.

Oblikovno je zbirka dograjena, izpiljena, a zelo svobodna. Jezik je impresionistično mističen, prepreden z vsemogočimi barvami. V vsaki pesmi prevladuje druga barva, najpogosteje srečujemo različne odtenke zelene in rdeče (n. pr.: zeleni zrak, zelene sanje, zelene oči, zeleno čakanje, belozeleni vršički, zeleni šumot, kalnozeleni prog, zelena noč... temnoplameneča kri, pred žganordečimi, žoltimi ploskvami brega, rdečerjavi žamet, rdečezlata gladina, rahlordeča prozornost...) Stavki so dolgi, ker pa obsega vsak verz nov pojem, so verzi navadno kratki.

Matej Bor: SLED NASIH SENC. Bor se je uveljavil med vojno kot izrazit partizanski pesnik in je doslej napisal več zbirk. Lani je izdal novo knjigo pesmi, ki je razdeljena v pet ciklov z 82 pesmimi. Na prvem mestu so Baladni motivi, ki govorijo o partizanskih doživetjih. Motivi so epski in so se rodili iz spomina na strahotne dogodke, v katerih je šlo za človekovo usodo. Najlepša je balada Kurir, ki ima zunanjo in notranjo rimo in je izredno učinkovita. Pripoveduje o dekletu, ki je šlo namesto fanta na pot in padlo. Odslej ni prišel kurir več v staro družbo, le na koncu so ga prinesli mrtvega. Bor je napisal doslej celo vrsto balad, ki se odlikujejo po epsko-lirski realistični vsebini in dostojno nadaljujejo Ažkerca.

Med tamariskami je venec ljubezenske lirike. V njih se pesnik izpoveduje dekletu z umirjeno, izbrano besedo, ki prehaja ponekod v trubadurstvo. "Iz tebe vro te pesmi, kot studenci | iz zemlje vro, iz tebe klijejo | kot rože iz sončnih gred in kot lestenci | od belih sveč od tebe sijajo. | Ti si jim vse." Ona mu je priklicala te pesmi, ona jim je dala svojo lepoto, radost, pa

tudi bolečino. "Od tebe je ves žirni svet postal | tako čarobno lep, svetel in nov." Borova ljubezenska pesem je postavljena v romantično obmorsko okolje.

Impresije so pesmi, v katerih razmišlja Bor o življenju. Vse je bežno, brez spomina, ostal bo le sled naših senc. Zlasti zadnja, Človek naših dni, izraža negotovost, dvom in obup sodobnega človeka, kajti: "Hladno mu je srce, a da mu ni, | bi bil že ves hladan (kot srce v njem, | in zemlja, ki na nji leži, | ležala bi na njem." Ohranil bi si rad le oči, da bi videl vrednote življenja.

Od večera do večera je venec osebne refleksije: pesnik je sam, "mrak sredi mraka", njegovo srce "nima strehe nad sabo". Ustavil se je "nekje na ovinku, ki za njim nas čaka starost". Skozi njega "drvi noč".

Atomski vek je nekaka vizija o nevarnosti atomske smrti in o nehumarnosti sodobne civilizacije. Beton in železo sta prekrila zemljo, da človek ne more več pokopati niti drobne ptičke, ne zasadi rože.

Zbirka je vsebinsko zelo razgibana, logično zgrajena, časovno in krajevno razmahnjena, aktualna. Iz nje zveni ljubezen do življenja in protest proti vsemu, kar življenje ovira, uničuje. Osnovni ton je precej mračen, verzi pa so sočni, precej svobodni in včasih preveč gostobesedni.

Civil Zlobec: LJUBEZEN. Pesnik je izdal leta 1957 svojo prvo pesniško zbirko Pobešlo otroštvo, lani pa Ljubezen. Knjiga vsebuje 40 pesmi, ki imajo uvod in zaključek, vmes pa tri vence: Ti, Svet med nama, Jaz.

Osrednja misel zbirke je ljubezen. Pesnik jo podaja na različne načine, brez mladostne romantike, kot boj, v katerem se moški in ženska borita zase in za svojo srečo, istočasno pa tudi za skupno stvar. Pri tem doživljata veselje, srečo, dvom, žalost, odpoved in odpušcanje. Ljubezen pada, umira, vstaja in se preraja. Njuno ljubezen ovira strah sodobnega človeka pred uničenjem. Strah, "ta podivjana tolpa psov | s prežečo smrtjo v žrelu | planil je med nas | plašljive ovce | v ograjenih pašnikih | življenja". Nad pesnikom "prhuta ljubezen, | ki se reži mi z masko groze".

V ciklusu Ti se je skušal živeti v hrepenenje ženske duše, kar se mu je pa le redko posrečilo. Boljši je ciklus Jaz, čeprav je čutiti v njem nekakšno naveličanost, odpoved mladostnim sanjam in pomiritev z vsakdanjostjo. Ob ljubezni je avtor osvetlil nekaj sodobnih problemov, na katere zadeva zlasti moški v svetu.

Zbirka je za Zlobca napredek, zlasti v modernejši življenjski tematiki in v izredni odkritosti, pomanjkljivosti pa so v tem, da je včasih oblikovno in ritmično trd in nekoliko preveč razumski.

Vse ostale lanske zbirke so pesniški prvenci. Nekateri so se nanje dolgo pripravljali, zato so dosegli že lepo zrelost, drugi so šele v začetnem razvoju.

Tit Vidmar: LIRIKA. Zbirka je sad desetletnega dela in je razdeljena v štiri oddelke. V prvem prevladujejo pesmi o naravi, ki so podane realistično in ekspresionistično ter prepletene s čustvom in razpoloženjem. Njegov svet je "žalosten in čist". Sam je kot "čoln brez krmarja". Pogosto toži, da ni močan pesnik, in to je nov vir njegove elegičnosti. Pesnik je "vedno tisti jaz, ki neprijetno mi je z njim". Vse dni živi in spet umira, "na lastno srce sem pribiti — | nesrečni Prometej". Srce ga "boli za ves svet". V tem oddelku prevladujejo jesenske barve in naznanjajo minljivost vseh stvari: smrt je skrita "za življenja morjem".

Drugi oddelek obsega meditacije o pesniku in življenju. Spominja se srečne mladosti, nato vihravih časov prigrad in iskanja, dokler se ni zaprl v ganljivo "samoto omamnih tragičnih spoznanj". V to ječo vodi le dvoje skritih vrat: "to sta ljubezen in umetnost". Umetnost je dobila zanj odločilni pomen. V Glosi povzdiguje pesniški poklic visoko nad vsakdanje življenje in ostro obračunava z družbo, ki ga ne razume.

Tretji oddelek je posvečen ljubezni. Pesmi so lahke in kažejo, da je bilo avtorju to čustvo le eno izmed tolikih doživetij. Zadnji oddelek vsebuje pesmi iskanja vsebine in smisla življenja. Pesnik ga najde v trpljenju, ki mu je usojeno. Rad bi odložil breme s srca, a ga ne more, ker se zaveda, da ga kot "pesnik ne sme". Spoznal je, da preteklosti ni več, pred njim je le še bodočnost. Njegova mladost je prešla in pesnik počasi stopa v svet človeške družbe.

Vidmarjeva Lirika ni izredno doživetje, a je iskreno pričevanje mladega človeka, ki si v zmedeni doba išče poti. Njegove pesmi so doživete, čeprav so morda nekoliko preveč tragične. Oblikovno se je naslonil na tradicijo in tudi sam ne zanika vplivov. Rad ina sonet, kitice in rimo. Pesniški izraz je preprost in jasek.

Janez Ovsec: SAMOTNA JUTRA. Ovsec je pripravil to zbirko od leta 1946. Obsega 59 pesmi, ki so razdeljene v dve skupini. V prvi, Prek hrepenenj, so kratke in rahle pesmi, v katerih išče pesnik samega sebe in v nekakih stavekih odgovarja na življenjska vprašanja, ki pa mu največkrat ostanejo nejasna. V njem se je zmračilo, obdaja ga gmota, ki je ni premakniti. Sam je "z mislijo, kakor kri, ki teče". Edino, kar mu je mogoče, je: gledati. Verzi so kratki, izpiljeni, misli zgoščene, vsak stavek obsega navadno le po en verz. Primere so sveže in nenavadne, polne modernega nemira.

Drugi del obsega drobno ljubezensko liriko pod skupnim naslovom: Le to mi je mogoče, ljubiti. Njegova ljubezenska lirika je podobna ostalim pesmim. Pesnik poje dragi na lunine žarke, na srebrne niti večera, z njo je mavrica in se razpenja čez obzorja, ogenj njegovega srca plameni kakor levja griva v vetru. Vse te pesmi so brez naslovov.

Ovsec je v uvodni pesmi zapisal, da hoče biti njegova pesem majhna, "kot roža, ovijajoča se okrog tebe, | in kakor veter, ki dviga pesek s tal". Zbirka je zelo osebna, rahla in melodična. Neki kritik je zapisal: "To je poezija razpoloženj, trenutka med mrakom in svitanjem, ko je duša lahka in sijoča kot cigaretni papir in drhti v jutranji sapici, kot bi butal ob njo orkan; podobno poeziji Daljnega Vzhoda, stilizirani japonski peterovrstičnici, miniaturnemu svetu, ki izdavlja sladko muziko kristalom nekdanjih strasti."

Miha Klinar: ZELENI TORZO. Klinarju je dozorela zbirka zelo počasi, izšla pa je v Kranju, kar je redkost. Obsega 71 pesmi v petih skupinah. Na prvem mestu je ljubezen, ki je trpka in boleča, kajti pesnik poje mrtvemu dekletu. Oba sta bila partizana in ona je padla; izkopal so ji grob med brezami in sedaj "bele breze nad gomilo tvojo v mojo dušo rahlo šepetajo". Nato sledi partizanska lirika. Tudi ta je polna tragike, trpljenja, lakote, mraza, dežja, snega in smrti. Vse pesmi so nekake elegije, polne hrepenenja po pomladi, počitku in miru, brez sovražstva ali pritoževanja.

Zadnji dve skupini govorita o težavah življenja. Pesnika je življenje oklestilo kakor samotni vihar in skalni. Njegova mladost je pokopana

pod plazom brez groba, brez znamenja. Njegov dan ima siv obraz in "ob mrzli trdi koračnici sam korakam v večer". Nikjer ne najde miru in vsak dan ga budi skrb. Pred njim ni ničesar več, "le noč v objemu prsti". Srečal se je z novim dekletom, a se ne upa ljubiti, ker ga je življenje tako strlo, da je podoben "blatnim močvirnatim mlakam". Tudi še ni pozabil mrtve deklice pod brezo.

Osnovni ton Klinarjeve zbirke je tragičen, ker je izgubil pesnik v vojni dekle, mladost, srečo, mir in smisel življenja. To občutje je podano prepričljivo, ker je čutiti, da ni narejeno in iskano zaradi novih oblik in primer. Klinar je preprost v izrazu in obliki, večsah celo preveč prozaičen. Kljub skromnosti pa so pesmi zaradi živega in človečanskega čustva zaslužile, da so izšle v knjigi.

Dane Zajc: POŽGANA TRAVA. Zbirka je izšla v samozaložbi in obsega 33 pesmi. Razdeljena je na štiri cikle, a vsem je skupen pesnizem in bolečina. V prvih dveh ciklih je bolečine povzročila vojna, ki mu je zastrupila mladost in ugrabila brata. Tu so najlepše pesmi, kot: Mrtve stvari, Izgubljeni duh, Pesem o mladosti, Vrnitev in še katera. V zadnjih dveh ciklih se bolečine razrastejo v grozo. Vse je uničeno, pesnika navdaja obup in želja po izginotju. V zbirki se stalno ponavljajo prizori, ki vzbujajo obup in grozo: požig, umor, smrt v najbrutalnejših oblikah, popolna človekova kapitulacija pred grozljivo usodo. "Levi vstajajo. | Spočiti levi vstajajo v visoki travi. Težke noge opirajo ob tla: | levi rjovejo v večer."

Požgana trava dokazuje, da je Zajc pesnik, pesnik strašnih trenutkov samote. Nobene lučke ni v njegovih pesmih, ampak sam črn pesnizem. Ljubljanska kritika je zbirko, na splošno pohvalila, zlasti Pavle Zidar in France Vodnik, ki je zapisal, da je požgana trava "najzanimivejša pesniška zbirka tega leta".

Tone Pavček: SANJE ŽIVIJO DALJE. Pet let je Dolenjec Pavček pripravljal to zbirko, ki vsebuje v štirih oddelkih 42 pesmi. Nekaka polovica jih je ljubezenskih, ostale so pokrajinske in sodobno problemske. Skoraj vse so zajete iz Dolenjske, zato so polne barve in vonja kmečkega življenja. Pri Pavčku poje narava, kakor je pred njim le pri Murnu. Dolenjska mu je majhna, a ljubka, pomenja mu lepoto, zaupljivost in zvestobo. Primerja jo mladosti in ljubezni. Ta simbolično pokrajinski element je povezan z ljubezensko poezijo, s katero se čudovito ujema.

Zadnja dva cikla sta se odmaknila od narave, v njih je manj petja, več tihega pogovora. Tu ga zanima človek, v njih se nekako poslavlja od mladosti.

Pavčkovi verzi so melodiozni, primere izbrane, največkrat iz realnega sveta. Zbirka je topla in spada med najboljše lanske.

Neva Rudolf: JUŽNI KRIŽ. Zbirka je izšla v samozaložbi v Trstu in obsega 27 pesmi. Iz njih diha nežna dekliška duša, ki je vse težave življenja niso mogle zasenčiti. Glavni motivi so domotožje, ki ga čuti pesnica v oddaljeni Avstraliji, ljubezen, navezanost na rodno zemljo okrog Devina in vera v Boga.

Josip Tavčar je napisal o zbirki naslednje: "V ospredju je vedno samo srce mlade pesnice, ki sprejema zunanji svet le, kolikor najde v njem pesni-

ške možnosti. Nedvomno je to idealno stališče za lirika, saj v liriki ni treba dramski napetosti... Zato je Rudolfova v pesmih popolnejša kot v prozi. Njeno srce je res kot tisti cvet občutljive mimoze, na katerega tolikokrat opira svoje pesniške figure. Če se je kdo dotakne, se mimoza takoj zapre, toda v zaprtem kelihu svojih listov še dolgo ohrani spomin na žalivca, kateremu pa kljub temu in brez zamere nudi svoj omamljivi vonj. Ta posebni odnos do sveta dovoljuje pesnici, da ustvarja, ne da bi jo pri tem motili zunanji dogodki, in prav zaradi tega so njeni spomini tako točni in prav zaradi tega so končno, kot sem že rekel, njene izkušnje le oddaljeno ozadje. Brez dvoma je v tem prijemu Rudolfove nekaj izrazito klasičnega..."

Slavko Jug: DOBRO SONCE. Slavko Jug, s pravim imenom Slavko Hočvar, se je prvič oglasil pred šestimi leti, lani pa je izdal zbirko 45 pesmi. Razdeljena je v tri oddelke: Belo jutro, Nebo in cesta, Človek s kamnom. Dve tretjini pesmi je ljubezenskih, kjer ni skoraj nič novega: nekaj veselja, pričakovanja, vabljenja in žalosti. Zadnji del govori o pesniku in svetu. Tu je več mraka kot sonca, kajti nosi kamen in pije jesensko sivino.

Mitja Mejak je zapisal, da že dolgo ni dobil "v roke lirične zbirke, ki bi bila tako mladeniška — v dobrem in slabem". Poudarek je na vsebini, na doživetju, "pa čeprav je le-to dostikrat ljubeznivo naivno". Jug je po vsebini in obliki zelo tradicionalen. Vzor mu je poezija moderne in pogosto je viden vpliv drugih pesnikov.

Saša Vegri: MESEČNI KONJ. Osrednja misel zbirke, ki obsega pet oddelkov in 45 pesmi, je ljubezen. Pesnica hrepeni po dragem, vabi ga in pričakuje, sanjala je, da bi imela dom, toda njeno srce je ostalo ožgana puščava. V prvem oddelku so nekaki jesenski akvareli, v zadnjih dveh pa sodobni problemi.

Zbirka je nežna, lahka, ubrana na jesenske barve in rahlo sentimentalnost. Verzi tečejo gladko, prosto in spominjajo nekoliko na Murna. Naslov zbirke je nenavaden, toda konji se pogosto ponavljajo v pesmih, kot njihov poudarek. Zdaj so pesnici podoba najnežnejšega spomina na mladost, drugič so ji simbol zanosa, razbitih sanj, samote in žalosti.

Veno Taufer: SVINČENE ZVEZDE. Zbirka je prvo Tauferjevo delo in je izšla z lansko letnico šele letos. Pesnik jo je izdal v samozaložbi v 400 izvodih. Ker je v Trstu ni dobiti, ne morem o njej govoriti. Na vsak način je pesnik mlad in je do sedaj sodeloval največ pri mariborskih Novih obzorjih, kjer je priobčil nekaj pesmi brez ločil in z ekspressionistično vsebino.

II. PRIPOVEDNIŠTVO

Pripovedništvo je dalo lani šest romanov, nekaj povesti in mladinskih del. To je brez dvoma pičila žetev, pa naj primerjamo pripovedništvo s pesništvom ali pa s prevodnim slovstvom. Slovensko izvirno pripovedništvo je v zastoju, tako v številu del kot tudi v umetniški dovršenosti. Omenil pa sem že, da so posegli nekateri pripovedniki preko slovenskih meja. To smo opazili zlasti v treh romanih,

Anton Ingolič: KJE STE, LAMUTOVI? (Pisatelj se je peljal na izlet v Francijo k slovenskim izseljencem in govoril tudi doma z nekdanjimi rudarji iz Nemčije in Francije ter napisal prvi slovenski izseljenski roman. V usta ga je položil glavnemu junaku Marku Lamutu. Ta zapusti kot mlad fant domovino in gre iskat očeta, ki je zavrnil dom ter odšel z neko žensko po svetu. Marko postane rudar v Avstriji, Nemčiji in Franciji, kjer najde očeta. Pregovori ga, da pokliče k sebi mater in sestro in skupaj začno izseljeniško življenje. Delo je težko, zajame jih gospodarska kriza, Marko preroma pri iskanju dela vso Francijo, pride druga svetovna vojna, Marko se pridruži francoskemu odporniškemu gibanju, nato odide med jugoslovanske partizane, po vojni pa ga ubijejo francoski orožniki, ko se udeležuje komunističnih nemirov.

Roman ja zelo mračna slika izseljeniškega življenja. V vseh rudnikih so naprave zastarele, nesreče so na dnevnem redu, nobenih zakonov ni, ki bi ščitili rudarje. Nesrečam se pridružujejo bolezni, krize in druge neprijetnosti, ki pa vse skupaj bralca ne prepričajo, ker ne more verjeti, da je prav tako res. Sumnjo mu potrjuje tudi primer, da se kljub Markovemu vabljenju, naj se vrnejo v sedanjo Jugoslavijo, rajši odločijo za "neurejeno" tujino. Hrepenijo sicer po domačem kraju, muči jih domotožje, a domov se ne vrnejo. To je Ingolič dobro prikazal. Šibko je podan glavni junak, ki je v začetku romana še šolar, a postane kar hitro rudar, revolucionar, sindikalist, kulturni delavec itd., ne da bi pisatelj pokazal in utemeljil vse te spremembe. Dokler ne najde očeta, je njegov razvoj naraven, ko pa izgubi glavni cilj svojega dotedanjega življenja — najti očeta, se ves spremeni. Njegovo glavno zanimanje postanejo ženske, ki jih ima celo vrsto, poročenih in neporočenih, preprostih in pocestnic. Tu je roman grobo naturalističen in pri Ingoliču nič novega. V tem pogledu so skoraj vsi njegovi junaki enaki.

Neverjetno in slabo utemeljeno je Markovo srečanje v Franciji z dvema bratrancema. Prvi je avstrijski hitlerjanec in ga Marko ubije, drugi je ameriški letalec in mu pomaga pri pobegu. Oba sta naslikana šablonsko, črnobelo.

Da to delo ne more biti realistična podoba slovenskega izseljenca, je jasno. Marko Lamut je izjemen primer in njegove dogodivščine niso nujno povezane z vprašanjem izseljenstva. Kljub vsemu pa je nekaj prizorov iz izseljeniškega življenja močno podanih. Sem spada zlasti mati, ki je najlepši značaj v vsej knjigi.

Boris Pahor: ONKRAJ PEKLA SO LJUDJE. To je najboljši lanski roman, napisal pa ga je tržaški pisatelj, ki ima tudi glavno vlogo v delu. Ob razsulu vojne se tržaški izobraženec Igor Suban reši iz nemškega taborišča smrti, telesno in duševno skoraj popolnoma strt. Na poti domov se ustavi v Parizu, kjer se zateče v bolnišnico za jetične. Tudi duševno je bolan in ničesar več ne more verjeti. Prepričan je, da bo imel vojne grozote vse življenje pred duševnimi očmi in da zaradi tega sploh ne bo mogel živeti. Toda v bolnišnici sreča prebrisano bolničarko Arlette in med njima se vna- me svojevrstna ljubezen, ki ga spet vrne v življenje.

Zunanja zgodba je preprosta, kajti pisatelja zanimajo bolj razpravljanja, misli in čustva kakor pa epski dogodki. Glavni junak je človek z dobrimi in slabimi lastnostmi in ni idealiziran. Njegovo vrnitev v življenje je po-

ložil pisatelj samo na ljubezen, ki da je edina pot, po kateri se povratnik iz taborišča smrtni lahko povrne v življenje. Zato je največ prostora odmeril ljubezni, ki jo je opisal od vseh strani, natančno in odkrito. Zaradi tega pravi Ciril Zlobec, da je roman "že skoraj zanihal v navadno ljubezensko štarijo, ki postaja sama sebi namen in se tisto, kar bi moralo biti idejno jedro romana, umika in vodeni v okrasnem okviru te ljubezenske zgodbe. Ne trdim, da se je to pri Pahorju zgodilo, je pa odločno zanihalo v to smer, kar bo sleherni bralec prav zaradi številnih resničnih kvalitiet romana in predvsem zaradi njegove moderne, poglobljene in zahtevne zasnove, iskreno obžaloval."

Tudi Vladimirja Bartola moti preveč ljubezenskih prizorov. Pravi, da so "erotične scene, ki se skoraj identično ponovno in ponovno ponavljajo, kdaj naravnost mučne. Sodim, da bi ena, morda dve taki sceni zadostovali za vse. Roman bi bil manj dolgovezen, krajši in bolj zgoščen." Pahor je v tem romanu zelo gostobeseden, kar je mnenje vseh kritikov. Nadaljna napaka so razna politična mnenja, ki včasih niso na mestu, in so poleg tega še naivna ali krivična.

Kljub napakam pa je roman doslej najboljšo Pahorjevo delo. Pisatelj je tudi v slogu dosegel lep napredek.

Smiljan Rozman: NEKDO. V evropsko širino spada tudi tretji lanski slovenski roman, prvenec Smiljana Rozmana Nekdo. Ta Nekdo je ob začetku druge svetovne vojne študent v Mariboru. Vojna ga je razočarala, ker je mislil, da bo zanimivejša. Sprva je gledal dogodke kot nepristranski opazovalec, ko pa je prišel do prepričanja, da mora imeti vsak človek kak poklic, si ga je tudi on izbral: ponoči je začel pisati gesla po zidovih proti Nemcem. Tega ne dela iz narodnega navdušenja, ampak iz lastnega veselja. Zahaja tudi k svoji bivši sošolki Anki, ki je postala vdova. Po kakšnem letu ga pošljejo v Nemčijo na prisilno delo. Tudi tukaj je bolj obrobni opazovalec, edina skrb so mu dekleta, ki jih ima celo vrsto. Ko ga ob koncu vojne napade tifus, se ustrelji.

Rozmanov junak je majhen, brezimen človek, ki nekako od strani opazuje vojne grozote. Čeprav je še mlad, je umerjen, dober in širokogruđen. Vse skuša razumeti, vse krivice pozabi in odpusti. Ustvaril si je svojo filozofijo, ki je pogosto mladostno naivna, a mu pomaga razumevati svet. Razmere ga seznanijo s celo vrsto ljudi, toda zanimajo ga samo dekleta in navadni ljudje, ker tudi sam ni vsakdanji človek.

Roman pripoveduje v prvi osebi glavni junak. Z delom je pisatelj uspel, ker živahno in barvito pripoveduje, ker zna naglo in učinkovito označiti osebe in okolje in ker zna pripovedovati toplo in napeto. Moti le nekoliko preveč naturalističnih prizorov.

Ruda Jurčec: LJUBLJANSKI TRIPTIH. Knjiga, ki je prvo večje literarno delo znanega esejista, je sestavljena iz treh delov: Zgodba Simone Pavlinove, Podoba Helene Vernikove in Proces Janeza Pavlina. Formalno kakor vsebinsko predstavlja novost v naši književnosti in je, kakor piše o njej Tine Debeljak, "resnični gotski oltar s tremi duhovnimi podobami, s prvo o smrti Simone in zločinu Janeza Pavlina ter njegove ljubice Helene Vernikove, druga o očiščevanju v samotni Helene Vernikove in tretja o odrešenju obeh po mističnem posredovanju mrtve Simone". Trodelni roman je pisan v svojskem

slogu in misel v njem je dostikrat samo nakazana. Jurčecove osebe skoraj vedno molčijo, a je v tem molku vsebina, ki se je z besedami ne da izraziti. To je prvo slovensko delo, ki prikazuje vzdušje v razdobja po prvi svetovni vojski in v dobi duhovne priprave na komunistično revolucijo.

Ljubljanski triptih je brez dvoma najmočnejša literarna stvaritev tega leta. Mirko Javornik je o njem napisal, da je kljub premajhni jasnosti "presenetljivo in neprimerljivo novo, moderno in dognano delo današnje slovenske književnosti; več kakor velik dogodek v njej, prej bi mu rekel mejnik".

Saša Vuga: VETER NIMA CEST. Junakinje so tri upokojene sestre, ki jih je vrglo življenje "pod korce" (v podstrešje), češ da so upokojenci kot izpraznjene konzervne škatle. Nove razmere so razbile čustveno povezanost, ki je doslej vladala med njimi, postale so pikre, zlobne, vsega naveličane. Umikajo se v spomine in obiskujejo znance, ki so prav tako iztirjeni, povoženi in duševno nalomljeni ljudje. Kakor glavne junakinje žive tudi ti predvsem od spominov. Neprestano se vračajo vanje in se mučijo z njimi. Prvi je potuhnjeni in skrivnostni hišnik Jeklin, ki neomejeno gospodari v hiši. Druga oseba je nesrečna in na pol blazna Mihčevka, ki sedi na temačnem hodniku ali v kuhinji, tišči noge v škafec s kurjim perjem in zateglo prebira rožni venec. Tretji je pohabljeni Miljutin iz Bjelovara, ki je doživel vsemogoče težave, zato je postal pijanček. In zadnji je miličnik Vaško, ki je ustrelil brata in si pohabil obraz. Tudi njega muči preteklost: prikazuje se mu mrtvi brat in kmet Karnel, kateri mu je med vojno rešil življenje, po vojni pa ga je moral rubiti zaradi davkov.

Vseh teh sedem ljudi životari bedno življenje, a ne najde izhoda. "Življenje je čudaški kotel, malce razžrt od zelenega volka in umazan od rumene polente," pravi Vaško in njegova ugotovitev velja za vse. Vendar pa se z vsilo oklepajo življenja, češ da je kljub vsemu življenje lepo.

Roman je mračna slika notranjega življenja majhnih ljudi povojnih let. Pisatelj se je dobro vživel vanje in jih podal prepričljivo in življenjsko verno. Po vsebini in obliki je Vugov roman novost v sodobnem slovenskem pripovedništvu. Oblikovno je delo moderno v tem, da se sedanjost in preteklost neprestano prepletata in da je zaradi tega pozorišče mnogovrstno.

Dominik Smole: ČRNI DNEVI IN BELI DAN. Kot pri Vugi nastopajo tudi pri tem delu povojni slovenski ljudje, a spet ne moremo reči, da so ti ljudje prerezni tipi povojne slovenske družbe. Glavna oseba je učitelj risanja, majhen, šibek, notranje razdvojen človek, ki se boji življenja, ker ne ve, kaj bi z njim počel. Njegov nemir in neurejenost stalno naraščata, čim bolj si priznava svoj resnični obraz. Rad bi se dvignil, toda v njem ni dostikrat volje in sposobnosti, da bi mogel razmišljati. Zato neprestano pada in si venomer prikriva, da se že dolgo pozna. Ob njem pa prav tako padajo in se skušajo dvigati: prijatelj Anton, upokojen uradnik, učiteljeva ljubica igralka Maruša rdečelaska in mali šepetalec, Marušin oboževalec. Vsi trije po svoje pomagajo učitelju pri dviganju in padanju, zlasti Maruša, s katero hodi že več let, a sam ne ve, kaj bi z njo.

Ko pride glavni junak do vrhunca notranje razrvanosti in do najmučnejše krize, se Maruša ubije, mali šepetalec pa odide v sanatorij za jetične.

Učitelj zbolí nato obišče malega šepetalca in se nekako čudežno prerodi. Srečen je, toda skrivaj se boji, da bi ne izgubil pravkar odkrite skladnosti.

Roman je psihološko razgiban in poglobljen, brez zunanjih dogodkov, podoben Pregljevem Bogovcu Jerneju. Odlikuje se po nadrobnem rezljanju misli in čustev, ki pa so včasih preveč meglene. Najprej je izšel v reviji, vsako poglavje kot samostojna novela.

Povesti so izšle lani tri:

Karel Mauser: JERČEVI GALJOTI. Povest pripoveduje o sovraštvu med tremi gorenjskimi družinami — mlinarji. Dve trdni hiši propadeta, tretjo po reši ljubezen med otrokoma dveh družin. Preden pa ljubezen zmaga, morata nastopiti dve nesrečni smrti. — Jerčevi galjoti so dobra ljudska povest, zgrajena na resničnem gorenjskem življenju, kjer se krešejo trdi, zaprti in zagrizeni značaji, da jih ukloní le smrt. Pripovedovanje je toplo in realistično.

Ivan Ribič: SIN. Junak je invalid Matevž, ki je ves zagrenjen vodil tobakarno, se oženil, si želel sina, posinovil siroto Daneta in se z njim zblížal šele med zadnjo vojno, ko je odšel fant v partizane. — Povest je vsebinsko, oblikovno in jezikovno zelo skromna in spada med najslabša Ribičeva dela.

Oskar Hudales: VRNITEV V ŽIVLJENJE. Povest je zgodovinska in se godi v Celju v času boja za celjsko dediščino. V ospredju je nezadovoljni menih Andrej, ki se nazadnje odloči za lepo Marjetico. — Povest je šibka v značajih, zgodbi in zgodovinskem okolju.

Novel in črtic je izšlo več knjig:

Dane Lokar: SODNI DAN NA VASI. Avtor ima že 66 let, a je šele lani prišel do svoje prve knjige, ki obsega 12 zgodb. V novelah nastopajo v glavnem Kraševci in Vipavci, ki pa so podani tako, da predstavljajo splošne človeške tipe. Pripovedovanje je nazorno, realistično, stvarno, zato spada knjiga med najboljše, kar jih je izšlo lani.

Mara Samsa: TRST JE KLICAL. Tudi Samsova spada med starejši pisateljski rod, a piše malo in največ iz svojega življenja. Knjiga, ki obsega 13 črtic, govori o njenj mladosti v Trstu, o njenem učiteljevanju in o njenem partizanskem življenju v gozdu in Trstu. V črticah se prepleta sedanjost s preteklostjo, čustvo z mislijo, vse skupaj pa je podano preprosto, toplo in iskreno.

Neva Rudolf: ČISTO MALO LJUBEZNI. V knjigi je 14 črtic, ki so nastale v Avstraliji, kamor je odšla pisateljica kmalu po maturi. Od tu se v mislih neprestano vrača domov, zato preveva mnoge črtice domotožje, ostale pa govore o težavah v tujini in o hrepenenju ženskega sreca. Črtice so mehke, nežne, odsev čiste ženske duše. V njih ni velikih dogodkov, vse je drobno, večinoma osebna izpoved, podana s pesniško besedo in v moderni tehniki. Osrednja oseba je skoraj vedno pisateljica, pa naj nosi to ali ono ime. Ker ima opraviti sama s seboj, se ne utegne ukvarjati z drugimi ljudmi in naravo,

jih pa spretno uporablja kot okvir in ozadje. Lepo zna ustvariti lirično občutje, zato bi mogli reči, da so njene črtice pesmi v prozi.

Branka Jurca: STEKLENI GRAD. Zbirka obsega 13 novel, v katerih nastopajo največ ženske, ki iščejo ljubezni, a so navadno razočarane. Zato so zgodbe precej mračne, ne vedno dovolj prepričljive in poglobljene, zajete pa iz skronnega življenja. Neki kritik je primerjal to zbirko herbariju, "v katerem so same preproste poljske cvetlice, vendar si ga radi ogledamo".

Lojze Ilija: DOMAČE ZGODBE. To so preproste zgodbe iz preteklosti Gorenjske. Pisatelj je vzel kramljavač ton, nekoliko šaljiv, jezik pa je živa gorenjska govornica.

Zdravko Novak: UTRINKI. Knjiga obsega črtice, ki zajemajo snov iz Slovenije, Amerike in Avstralije. Podane so preprosto, mestoma anekdotično, polne pa so žive vere in vedrega pogleda v bodočnost.

Edino lansko spominsko delo je *Mrak za rešetkami Franceta Bevka.* Opisuje svoje ječe.

Za mladino je izšlo več povesti, pravljic in slikanic. Pomembnejše povesti so: Pavel Kunaver: *Neizprosní veter*; Oskar Hudales: *Ugrabljeni bogovi*; Tone Seliškar: *Velika gala predstava*; Mirko Kunčič: *Gorjančev Pavlek*; Miško Kranjec: *Mesec je doma na Bladovici*; Anton Ingolič: *Tajno društvo PGC...*

III. DRAMATIKA

V dramatiki je izšlo samo eno knjižno delo. To je *Branko Hofman: ZVEZDE NA JUTRANJEM NEBU.* Večina dejanja se odigrava v ječi, kjer čakajo trije partizanski saboterji na smrt in iščejo med seboj, kdo je kriv, da so jih prijeli. Drug na drugega valijo krivdo, toda prikažejo se jim trije ljudje, ki pojasnijo, da je vsega kriv njihov poveljnik, ker se ni držal navodil. Igra je le malo dramatsko razgibana in ima dvojno pozorišče, kar je pri tem avtorju že običaj.

IV. PONATISI

Lani je izšlo razmeroma malo ponatisov starejših slovenskih leposlovnih del. Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev so dosegla številko 62 z *Levstikovo 7.* knjigo, *Tavčarjevo 7.* in *Trdinovo 11.* knjigo. Pri celjski Mohorjevi družbi je izšel ponatis *Jalnovega Ovčarja Marka in Finžgarjeve Makalonce*, v Trstu pa *Bartolovega Alamuta*. *Vladimir Levstik* je dobil posmrtno izdajo *Gadjega gnezda* in *Zapiskov Tine Gramontove* v eni knjigi. *Ilki Vaštetovi* so ponatisnili *Roman o Prešernu, Preživovemu Vorancu* pa *Samorastnike*. *Kaaver Meško* je prišel lani do 3. knjige izbranega dela.

Za mladino je *Tone Seliškar* popravil in predelal (in tendenčno pokvaril) znano mladinsko povest *Rudi*. *France Bevk* je dobil lani tri mladinske spise: *Tonček*, *Pisani cvet* in *Čarovnica Čirimbara*.

Manjših del nisem upošteval, ker ne spreminjajo podobe lanske slovenske izvirne knjige.

MARTIN JEVIKAR

SREČANJE Z RAZISKOVALKO INDIJANSKIH PLEMEN DR. BRANKO SUŠNIKOVO

Zvedel sem, da se je ustavila za nekaj dni v Buenos Airesu na poti v Asunción ravnateljica tamošnjega etnografskega muzeja *prof. dr. Branka Sušnikova* iz Device Marije v Polju pri Ljubljani. Takoj mi je šinilo skozi spomin: saj to je prava naslednica našega Barage in Knobleharja (ne v smislu misijonarjenja, temveč v smislu znanstvenega, etnografskega in jezikovnega raziskovanja primitivnih poganških plemen): tradicija Barage, ki je pisal slovarje in slovnice, in tradicija Knobleharja, ki je v znanstvenih društvih Evrope govoril o svojih nilskih raziskavanjih. Segel sem še bliže: ali ni direktna nadaljevateljica Slovenca Ivana Benigarja, ki je pred leti (1950) umrl v Argentini kmalu po našem prihodu sem, in je bil poliglot, jezikoslovec, in celo tako tesno povezan z indijanskimi plemeni, da si je svojo družico izbral iz njih in se naselil za stalno med njimi. (Glej članke Ileana Lascaray, ravnateljice muzeja v Neuquenu ter inž. Leopolda Leskovarja v Medobju, II, štev. 1-2). Spominjam se, da mi je pokojni pisatelj Novačan pravil, da išče že zvezo s svojim nekdanjim zagrebškim tovarišem in da ga bo šel obiskat v Neuquen ter bo poročal o njem; ali pa bo kar ostal pri njem, kajti tudi v njem je bilo mnogo romantičnega avanturizma... toda ne znanstvenega zanimanja in urejevanja. Zdaj pa prihaja dr. Sušnikova —tudi poliglota— med nas in ni mi treba iti iskati ja med Indijance, da nam prikaže vsaj malo predmet in metode svojega "indijanskega" delovanja, ki bi zanimalo vse Slovence tu v tujini, pa tudi doma. Zanimalo me je pa tudi osebno, kako je "presedlala" z orientalskih jezikov na indijanske, kajti spoznal sem se z njo v Rimu prav v času njenega najintenzivnejšega študiranja klinopisja, kitajščine itd., pripravljajočo se na pot v tamošnje misijone raziskavat duhovno vsebino primitivnih narodov. Zdaj pa je našla svoje torišče med paragvajskimi indijanci in se uvrstila med pomembne svetovne poznavalce teh plemen, ki jih odkriva skoraj pionirsko, kajti obiskala je tudi rodove, ki še niso videli belega človeka. Pogumna ženska, izrazita znanstvenica z vsepremagajočo gorečnostjo, pa jo prav Slovenci tako malo poznamo. Še nam, ki jo osebno poznamo, je njeno delo skrivnost, o katerem smo le nekaj slišali, natančnejšega pa nič ne vemo. Zato naj bi nam sama kaj povedala.

Poiskal sem jo v hotelu in šla sva v kavarno, kjer si je najprej prižgala cigareto kot strastna kadilka: je morda to že prilagoditev indijanskim primitivnim ženskam, ali moderni evropski civilizirani emancipiranki, ali pa je izraz njenega moškega nastopa, ki je karakterističen za njeno nenavadno odločnost, drznost in pogum.

Seveda sem jo vprašal najprej, kako je iz orientalistike prešla v "amerikanistiko" in kako se je znašla namesto v *indijskem* v *indijanskem* območju. In še, kako je napredovala in kam je prišla.

"Kot pravi vaša vizitka, ste postali "Directora del Museo Dr. A. Barbero". Res zanimivo, saj ste že druga znanstvenica iz slovenske emigracije, ki zavzema tako mesto. Ko bi bil tukaj še dr. Ložar, ki je nekaj let ravnatelj muzeja v Manitowocu (ZDA), bi vajino kramljanje bilo še posebno zanimivo. Ali mi lahko poveste, kako ste prišli do tega mesta, v čem obstoji delo tega muzeja in kakšnega pomena je za spoznavanje indijanskega narodopisja?"

“Moje strokovno zanimanje je res veljalo študijo azijskih jezikov toda vojna me je vrgla na ameriška tla, kjer še odmeva zvok kakih 240 različnih indijanskih jezikov. Jezik mi ni samo socialna zveza, temveč kulturna vrednota in s tega stališča kot “kulturno-rečje” dopolnjuje kulturno celoto določene plemena, njegovo žitje, bitje, hotenje in izživljanje. V Paragvaju živi še 13 različnih plemen — lepa okoliščina za etnološka raziskavanja. Paragvajski narod sam je izšel iz špansko-indijanskih mešancev (Guaranijcev), kar zopet predpostavlja celo vrsto zanimivih antropoloških problemov, zlasti v sedanji dobi, ko zaostali narodi kar preskakujejo tehnične “gore” in razumske “nebotičnike”, česar bi se menda še Papinijev “Hudič” ne upal.

Prvi čas sem se morala v Paragvaju naučiti nekaj “grenkih samostalnikov” vsakdanjega življenja in pri tem nisem imela dovolj časa za “družabne pridevnike”. Začela sem kar z “glagoli”, kar v sredo z delom: občevati z Indijanci. Ti prvi početki so bili zasebnega značaja, ker se nobena uradna ustanova ni za te probleme zanimala. Da sem kljub brezbržnosti in —včasih— sovražnosti paragvajskega okolja, vzdržala, mi je gotovo pomagal meni prirojen upor vsemu kar je “moraš” in “ne smeš”. Vendar bistveni razlog naj bi bilo raziskavanje naslednjih vprašanj, ki me zanimajo: a) Če so mitična izročila usuznjevala Indijance tisoč let, zakaj in čemú so imela moč življenja? b) Ali primitivce kot človek potrebuje mitološko opravičitev in uzakonitev vsega, kar dela in kar bo delal? Zakaj? Iz strahu, ali ker nagonsko čuti, da kar je “človeško” nima življenjske moči, in je v tem primeru potrebna pomoč mitičnega psa ali mitičnega tapirja? Vedno iskanje življenja zunaj sebe se končno spremeni v navado, v železno navado — v suženjstvo. Ta vpogled v primitivno stvarnost je jedro tisočletnega človeštva v zgodovini brez letnic, brez imen, brez krajev in brez oblek. Ta problem je predstavljal bistvo mojega nastopnega predavanja v Paragvajskem Ateneu. Poslušalci so vse tako dobro “razumeli”, da so me hitro klasificirali kot “bicho raro” (redka živalca), in ta novi “doktorski titel” je bila prva “garancija” za mojo znanstveno “sposobnost”. Drugi korak je obstojal v mojem pet mesečnem potovanju med Indijanci Lengva, kar je v moški intelektualni izključnosti v Paragvaju veljalo za novo “diplomo”. Tretji korak je predstavljala poizkusna katedra na filozofski fakulteti (Etnografia Sudamericana) s programom: “Zgodovina ognja in vode med amerišskimi plemeni”, eden najbolj živih primerov kulturne vsebine. Ta prva katedra je imela ta-le uspeh: g. rektor univerze me je naprosil, naj se prilagodim kulturni gladini poslušalcev, a ker so meni gore bolj všeč kot ravnine, seveda ni bil mogoč noben sporazum... Stvar se je izboljšala, ko so me izvolili v odborništvo Paragvajske Znanstvene Družbe (Sociedad Científica del Paraguay), kajti le na ta način se prodre v majhnih ameriških deželah: potrebna je “plataforma”. Od tedaj mi je bilo znanstveno delovanje s praktičnega stališča precej lažje, čeprav moram še vedno posnemati Janeza Krstnika in povzdigovati glas, da me slišijo... sredi moderne “rock and roll” plesa, prava “cédula de identidad” civilizacije v Asuncionu...”

“Tako množite muzejske zbirke, kakor sta ljubljanskemu muzeju pošiljala in prinašala indijanske in zamorske predmete Baraga in Knobler. Le da sta onadva samo izbirala, vi pa jih klasificirate. Zanima me, ko ste že omenili svoja potovanja med indijanske rodove, kako se sporazumevate z njimi, kaj nabirate,

kako nabirate material, pa seveda tudi to, ali ste pri tem delu doživeli kakšne posebne avanture."

"Pred štirimi leti so pozidali v Asuncionu trinadstropno poslopje namenjeno Etnografskemu Muzeju, ki je prej že "obstajal" v nagromadenih etnografskih zbirkah brez kake klasifikacije in popolnoma zapuščen deset let, kajti umrla sta dva moža: ustanovitelj in lastnik muzeja, italijanski humanist dr. Barbero in prvi direktor, svetovno znani etnograf, Nemeš, prof. dr. Max Schmidt. Leta 1955 so dediči začeli misliti na obnovo muzeja in v teh okoliščinah sem jaz prevzela vodstvo. Začela sem z reorganizacijo, ki je zahtevala skoraj celo leto, tako da se je Etnografski muzej inavguriral 20. marca 1956. V Paragvaju ni nobenega muzejskega strokovnjaka, tako da sem bila navezana v vsem samo — nase. V malih ameriških deželah tako delo vedno zavisi od ene same osebe, in zato imajo vse kulturne ustanove izrazito njih individualni pečat. Četudi organizacija še ni popolna, sta se izrazila dva mednarodna etnografska kritika, prof. Metraux iz Pariza in prof. Steward iz Washingtona, da je Etnografski Muzej iz Asunciona po svoji tehnični in dokumentalni organizaciji eden najbolje organiziranih v Južni Ameriki. Oddelki Muzeja so različni: etnografski, arheološki, fotografski arhiv, fonografski arhiv, zbirka ornamentalnih indijanskih motivov, oddelek za znanstvena raziskavanja in študijska potovanja, katedra za Paragvajsko Etnografijo. Vse pa je omejeno izključno na etnološko področje Paragvaja. V zadnjih treh letih se je zbirka po številu in po vrednosti zelo izpopolnila predvsem zbirka ceremonijalnih in šamanskih predmetov. Kar je bistveno novo in izključno v našem muzeju, je naslednje: a) fonograviranje mitoloških tradicij tako, kakor jih Indijanci sami pripovedujejo v svojem jeziku; ustvaritev tega dokumentalnega odseka je bila vezana na mnogo težav. b) Druga posebnost je, da vsak še tako majhen in neznaten predmet v etnografski zbirki tudi nosi odgovorno mitološko tradicijo o svojem izvoru iz legendarnih časov, vsaj kar se nanaša na zbirke, ki sem jih osebno prinesla s svojih študijskih potovanj. c) Tretja posebnost je "lingvistična kartoteka" vseh plemenskih jezikov v Paragvaju. — Letos se 'je Muzej direktno zvezal z Univerzo in se organizira Antropološki Inštitut. Vzdržuje pa Muzej privatni patrimonij — Fundación La Piedad — dediščina dr. Barbera, ki je danes pod pokroviteljstvom Apostolske Nunciature v Paragvaju. Z uradne vladne strani še vedno vlada brezbriznost; zanimanje posameznikov, diletantov, včasih delo bolj ovira kot pospešuje. Do sedaj so smernice dela v Muzeju znanstvene z enim načelom: "El hombre y la comunidad viven hasta que hacen, dicen, piensan, proyectan y sancionan." (Človek in družba živita, dokler delata, govorita, mislita, delata načrta in jih uresničujeta.) Kot rečeno, do sedaj vse to delo sloni na mojih ramenih, vključno izdajanje naše revije v zadnjih treh letih. Kadar bo že vse urejeno, je prav mogoče, da bodo vse "nacionalizirali" in seveda tudi novega direktorja "podržavili". To pričakujem v tej deželi, vendar me ne bo presenetilo in motilo: Muzej bo že imel *slovenski pečat*, čeprav — Bog varuj —, da bi bili Slovenci tako trmasti kot jaz...

Študijska potovanja med Indijanci običajno sama opravljam. Bivam pol leta sredi kakšnega plemena in najprej poiščem stik predvsem s šamani, kajti le ti magi, kot posredovalci med skupnostjo in nenaravnimi silami, poznajo celotno versko in mitološko vsebino svojega plemena, kar me pred-

vsem zanima. Človek, primitiven kakor moderen, kliče po nečem skrivnostnem. Primitiven šaman, čarovnik ali samo magični zdravitelj, pije razne narkotične preparate in po taki ekstazi veruje v konkretnost psihičnih predstav; običajno jih predvaja napačno v koru svojih soplemencev, vendar dobro ve, kaj ti od njega pričakujejo. Primitivec je človek in kot tak "veruje" v laž ali pa je prepričan o resnici, samo da ena ali druga ustreza njegovemu hotenju in pričakovanju. Zaradi tega je študij šamanskih ceremonij in halucinacij morda najboljše napotilo v poznavanje resnične osebnosti primitivne skupnosti. Pridobiti si to zaupanje od šamanov res ni lahko, tako n. pr., sem se morala na zadnji ekspediciji tudi jaz udeležiti šamanskega "posta": biti dva dni brez hrane in celo vode, in potem poizkusiti njihov narkotični preparat. To je bila "preizkušnja" o mojem "resnem namenu". Ko so mi potem šamani razlagali svoje ceremonije in obrede o "človeku-ptiču", mi je bilo težko slediti njih razlagi, ker mi je v "glavi vse brenčalo". — Bolj težak je bil obred imenovanja novorojenih otrok. Šaman mora po magičnem obredu "izvedeti", katera duša umrlega prednika se je vselila v novorojenca. Mogla sem se udeležiti tega obreda šele potem, ko so tudi mene podvrgli novemu imenovanju. Guaranijsko ime, ki so mi ga dali, pomeni "Flor del dios Tupã"; če verjamete ali ne, ceremonija je bila zelo ginljiva. Kadar človek pozna njih verstvo, kadar živi dalj časa med njimi in čuti, kako ti indijanski šamani z vso resnostjo iščejo "mojo novo dušo med guaranijskimi amrlimi", ima raziskovalec res vtis, da je sklenjeno krvno prijateljstvo s tistim plemenom, ki tujcu pokloni "dušo" umrlih soplemenjakov.

Ko se vrnem v Asunción in začenjam znanstveno razpravo o tskih študijah, se me vedno loteva neki nemir: ali ni mogoče nekaj ciničnega v tem, da jaz potem pišem o stvarih, ki tistim Indijancem veljajo za svete in nadnaravne? Je lepo pisati o kameniti sekiri, pa vendar: ali nisem mar videla ubogega Guayakijca, ki je z nedopovedljivo potrpežljivostjo "koval" s kamenjem na kamenje, da je napravil svojo sekiro? Je zanimivo pisati študije o zgodovini kamenite sekire od časa prastarega Homo sapiens iz 20.000 let pred Kr., in slediti tej kameniti sekiri od Sibirije do Amerike in Avstralije, toda: ta sekira je bila zmožna podreti velikanska drevesa; ta sekira je pri vsakem primitivnem narodu ustvarila legendo o "leteči sekiri". S tem hočem reči, da na mojih potovanjih ni pravzaprav nobenih "avantur" in "senzacij" s praktičnega stališča; res pa je, da se neprijetnosti, nevšečnosti in celo smešne stvari dogajajo redno. Toda vse to se hitro zamrači in mi ne ostane v spominu, ker je "avantura" razumskega in duhovnega spoznavanja veliko močnejša. Nevarnosti kač in tigrov je vedno precej; vendar — kadarkoli je bila taka nevarnost, mi je Indijanec že povedal svoje legende in svoje mite o teh živalih, in so se mi zdele precej "človeške". Dolgo časa so mi Chamaecoco-Indijanci izkazovali tako prijaznost, da sem bila že malo zaskrbljena, kajti njihova totemska kultura je izredno stroga; končno so mi pojasnili, da me bodo "pritaknili" k totemski skupini "medveda". Sprva sem se začudila, kako da bi bil moj totemski "prednik" kar medved. Razložili so mi potem, da medved vedno spoštuje "pljunke" in da so videli, da tudi jaz "spoštujem" njih pljunke. Prav gotovo, da jih "spoštujem", ker imam strah pred boleznijo, kajti mnogo teh Indijancev je tuberkuloznih. Toda za Indijance je pljunek nekaj "svebega"; s "pljunki", ki so izraz in vsebina živega bitja, se je ustvarjala narava; zato smatrajo za nevarnost, če kdo stopi

na "pljunek" drugega Indijanca, ker "umori" njegovo vitalnost. Vse obširne mitološke tradicije, ki se nanašajo na to vprašanje, sem tako izvedela. In to so —za mene— res "avanture". Četudi samo v "pljunkih", vendar vsak človek ima svojo "lastno vitalnost". Individualnost posameznika je tudi za primitivca zakon in niti sam čarovnik si ne sme dovoliti "stopiti na pljunek" preprostega plemenjaka. Če za Indijanca veljajo samo zaimki "jaz" in "ti", je to zelo razumljivo, kajti "on" ni prisoten in njegov "ptič-zaščitnik" lahko prisluškuje. Ta borba, ki jo primitivci v svojem verovanju tako s strastjo sledi, nakazuje njegovo živo hotenje po individualnosti, četudi sredi komunalnega lova na živali ali komunalnega ribarjenja. Če je primitivno žitje komunalno, je njegovo bitje individualno. In mislim, da je ta borba ne samo primitivna, ampak človečanska od včeraj do danes in za jutri."

"Zdaj pa, gospodična, ali mi lahko razodenete še svoje tiskano delo, ki ga izdajate v paragvajskem znanstvenem svetu in o katerem vemo tako malo. Vse premalo, da bi imeli vpogled vanj. Mislim, da ga ne kaže kriti, najmanj pred nami Slovenci v emigraciji, saj vaše delo predstavlja enega najzanimivejših uspehov našega znanstvenika v svetu."

"Mislim, da iz vsega, kar sem povedala, lahko razvidite smernice mojega dela. Če se omejim sedaj na tiskane razprave iz zadnjih treh let, bi lahko svoje delo sintetizirala v štirih točkah:

a) muzejsko delo z novim klasifikacijskim programom; arheološke razprave in s tem v zvezi ustanovitev in urejevanje "Boletín de la Sociedad Científica y del Museo Etnográfico";

b) mitološke študije petih plemen iz Paragvaja;

c) etnolingvistične študije sedmih plemen;

d) etnosocialne študije dveh plemen.

Med temi deli, mislim, so najboljše z ozirom na ogromno število novih izsledkov, razprave o Indijancih Chamacoco in Guaraní.

Iz Asunciona vam bom poslala razprave in potem boste lahko sami dobili boljši vpogled v moje delo."

"Še to: kdaj pa boste napisali kakšno knjigo za nas Slovence. Nekaj je bilo že o tem govora, pa ne vem, kako da, do knjige še ni prišlo."

"Res je, da sem nekoč, menda pred štirimi leti, obljubila napisati nekaj o Indijancih; vendar je stvar kasneje zamrla. Težko mi je omeniti naslov razprave, ki naj bi služila slovenskemu pogledu v to področje. Skoraj bi želela, da mi Slovenska kulturna akcija omeni svoje želje in potem lahko razpravljamo o predmetu vsebine; vsekakor bi bilo zanimivo nekaj o Guaraníjcih, kajti to pleme se s svojimi skupnostmi nahaja raztreseno po vsem amazonskem področju Južne Amerike."

— — —

Tako sva govorila z dr. Branko Sušnikovo. Zdaj je od tega že precej mesecev. Ga. doktor je res poslala medtem nekaj izvodov svojega Biltena, iz katerega smo spoznali njeno znanstveno delo. Zaprošili smo jo, naj sucus

teh razprav na novo formulira za Zgodovinski zbornik, kar je storila in je tako po daljšem premoru spet pisala za Slovence. (V Kat. misijonih je pred leti objavila vrsto člankov o šegah in navadah raznih rodov paragvajskih Indijancev, v II. knjigi Vrednot (1954) pa razpravo "Verovanje Indijancev Lengua".) Kakor mi je znano, pripravlja tudi sintezo svojih raziskavanj s področja indijanskega plemena Guaranijev v posebni knjigi v slovenščini za Slovensko kulturno akcijo. Knjiga bo gotovo dogodek za slovensko znanstvo in prepričani smo, da prav tako kasneje v prevodih. Saj je že zdaj pisateljica prišteta med redke poznavalce indijanskega narodopisja in prav sedaj je povabljena na svetovni kongres najvidnejših kapacitet primitivnega narodopisja na Dunaj in zaprošena za predavanje s svojega paragvajskega področja.

DR. TINE DEBELJAK

LUKMANOV PREVOD TREH AVGUŠTINOVIH PISEM.

Prelatu Lukmanu je bilo mnogo na tem, da izide slovenski prevod Avguštinovega epistolarija vsaj v izboru. V dopisu Francetu Dolinarju v Rim 1. februarja 1958 med svojimi patrističnimi prevodi v zvezi s prizadevanjem izdati njegovo slovenitev Enchiridija posebej opozarja na pisma: "Enchiridion je dragocen kot kompendij Avguštinove teologije. Za poznavanje Avguštinove osebnosti so izredno važna njegova pisma (poslovenjenih 57 posebno značilnih)."

V spremnem pismu k sklepnim pošiljkami Priročnika z dne 27. aprila 1958 seznamek prevodov, ki bi bili pripravljeni, uvaja z vprašanjem: "Ali bi bilo kaj upanja, da bi še kak patristični spis zmernega obsega (ne čez 200 strani) zagledal beli dan?" Potem pa navaja vseh 18 pripravljenih zvezkov in nadaljuje: "Ko bi imel na izbiro, kaj naj bi prišlo najprej na svetlo, bi glasoval za Avguštinova pisma in za Avguštinove govore. No, to sega najbrž predač. Za zdaj bom vesel, če se Enchiridion pririne na dan."

Na dopisnici z dne 22. maja 1958 —isti dan, ko je dobil sporočilo, da je njegov prevod brevirskih himen že stavljen— se pokojni prelat istemu naslovniku zahvaljuje za obvestilo o Enchiridiju, potem pa naznanja: "V kratkem Vam pošljem 'za poskušnjo' prevod treh Avguštinovih pisem, da boste sami presodili, ali jih je vredno izdati."

Še predno je bilo mogoče storiti potrebne korake glede založbe pisem in o uspehih obvestiti prevajalca, že je 31. maja profesor Lukman poslal tri izbrana pisma s tem-le spremnim pismom: Ljubljana, 31. V. 1958. Carissime confrater! Pošiljam Vam tri Avguštinova pisma v slovenskem prevodu. Vsa tri se nanašajo na osebne piševe zadeve. Pisma, ki obravnavajo teološka vprašanja, niso nič manj "Avguštinova". Salve et memento. Vaš vdani F. Lukman.

Že revizijo prevoda Priročnika je opravljal na bolniški postelji, vendar njegovi učenci niso hoteli izgubiti upanja, da bo mogel iziti tudi prevod pisem. Toda 12. junija je smrt pretrgala delo utemeljitelja slovenske patristike, ki ji je prav dobesedno do zadnjega množil prevodni temeljni sklad.

Meddobje 1958 je no straneh 127-132 prineslo poslovenjeno 26., 263. in 269. pismo v spomin tako zaslužnemu delavcu za krščansko slovensko kulturo.

ZBORNİK KOLEDAR "SVOBODNE SLOVENIJE", 1958. Uredili Miloš Stare, Joško Krošelj, Janko Hafner, Pavle Rant, Pavle Fajdiga. Izdala in založila "Svobodna Slovenija", Buenos Aires, 1958. Str. 278 + X. Ovitek in notranja oprema posameznih snopičev; akad. slikar in kipar Francé Goršé.

Deseti Zbornik (prvi je izšel leta 1949) prinaša na prvem mestu uvodnik "Ob desetem izdanju", nakar sledita, kakor vsako leto, uvodna članka dr. Mihe Kreka (Prva osnovna, najnujnejša dolžnost) ter škofa dr. Gregorija Rožmana, ki pod naslovom "Za nas ni bodočnosti v domovini" govori o mladini, ki beži iz Slovenije.

Prvi del Zbornika, ki nosi naslov RAZPRAVE IN DOKUMENTI, prinaša naslednje članke: Viktor Antolin (Kanada): Progresivni katoličani; Milan Komar (Argentina): Država je v nas samih; Pavle Rant (Argentina): S krščansko demokracijo v bodočnost; I. A. (ZDA): Delavska samouprava v Jugoslaviji; J. A. (ZDA): Kmetijstvo v LR Sloveniji v letih 1945-1955; Marijan Marolt (Argentina): Arhitekt Plečnik; Tine Debeljak (Argentina): Beseda o Cankarjevi smrti in njegovem "marksizmu"; Ivan Ahčin (Argentina): Hudodelstva in sodobna mladina; M. K. (ZDA): Pogodba med Anglijo in Titom o vračanju beguncev; Bogumil Vošnjak (ZDA): Jugoslovanski odbor v Londonu (1915-1918) in Krfska deklaracija 20. julija 1917.

Drugi del Zbornika, literarni del, obsega več ko četrtino celotne knjige. Razdeljen je na dva dela: NAŠA BESEDA in pa NAŠA PESEM. Prozo so prispevali: Vojško Arko (Argentina): Severna stena; Vinko Beličič (Trst): Dokler je dan; Stanko Janežič (Italija): Sonce sije nad Parizom; Ivan Korošec (Argentina): Neznani junaki; J. K. (Argentina): Fortunat Mohorčič; Božo Kramole (Kanada): Smeti; Marijan Marolt (Argentina): Žena, dar božji; Karel Mauser (ZDA): Mačice v vazi; Meditacija; Lojze Novak (Argentina): Tomaž špolar; Zdravko Novak (ZDA): Falot;— Pesmi objavljajo: Mirko Kunčič (Argentina): Samorastnik; Marijan Jakopič (ZDA): Na tujem; Junijska; Velemesto; Oroslav Ozarnik (Argentina) — Iz cikla "Ozki soneti": Pomladni sprehod; Ob nevihti; Zima v naši vazi; France Papež (Argentina) — Ljubljana; Naš čas; Božično drevo; Slavko Srebrnič (Argentina) — Meditacija; Pozabil sem, o duša; Tvoja pesem; Vladimir Kos (Japonska) — Iz cikla "Otok smehlajev": Pogumna pesem; Nikar ne odidi!; Sneži, ko srebamo čaj; Včasih zaprem oči; Sankočo, ponočna četrt; Ali je vse zgubljeno; Ciprese prislukujejo; Nekomu, ki bere moje pesmi.

Tretji del IZSELJENSKI LETOPIS vsebuje naslednje članke: Zdravko Novak — Knjižne založbe slovenske politične emigracije; Knjižna setev slovenske politične emigracije; Dr. Tine Debeljak — "Jurij Kozjak", najbolj prevajana slovenska povest; A. P. M. — Slovenski visokošolci v Španiji; P. R. — Dr. M. Krek med svobodnimi Slovenci; J. K. — škof dr. Rožman med Slovenci v svetu ob svoji zlati maši; Tone Jezernik — Življenje ni praznik (šolstvo na Koroškem); Vinko Zaletel — Prosvetno življenje na Koroškem; -e -k — Slovenci v borbi za svoje osnovne pravice na Tržaškem in Goriškem; J. Ž. — Baragov dom v Clevelandu; Karel Mauser — Ivanu Zormanu v slovo; Perez — Slovenski domovi v Kanadi; Otmar Mauser — Pismo od "Marije (Pomagaj)" iz Toronta; V. Arko — Antarktiki: v geofizikalnem letu; Saša Staré — Utrinki iz pragozda.

Zbornik je bogato opremljen. Zaglavja posameznim mescem so fotografije dvanajstih del mojstra Jožeta Plečnika. Članke izpopolnjuje 76 fotografij. 12 originalnih ilustracij so prispevali Stane Suci, Ivan Bukovec, Božo Kramolc, Milan Volovšek in Andrej Makek.

ZBORNİK KOLEDAR "SVOBODNE SLOVENIJE", 1959. Uredili: Miloš Stare, Joško Krošelj, Janko Hafner, Pavle Fajdiga, Slavimir Batagelj. Izdala in založila "Svobodna Slovenija", Buenos Aires, 1959. Str. 278 + X. Oprema: ovitek je delo akad. slikarja, in kiparja Franceta Goršeta. Oprema posameznih poglavij: osnutki učencev umetniške šole Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu za večbarvni ovitek Zbornika Koledarja (Jurij Vombergar, Ivan Bukovec, Metka Žirovnik, France Papež, Tene Kržišnik).

Letošnji Zbornik je razdeljen na šest bistvenih zaglavij. Prvo, z naslovom RAZPRAVE IN DOKUMENTI, prinaša devet prispevkov: I. A. (ZDA) — Od petletke do petletke; Jože Košiček (Argentina) — Koroška, naša boleča rana; Vojko Arko (Argentina) — Poví inškim soncem na ledeni celini; Iz dnevnika Dinka Bertonclja na Antarktiki ("V južni polarni noči") — Dr. Ivan Ahčin (Argentina) — Krščanska demokracija je avtonomna organizacija; Kajtimar (Slovenija) — Friderik Viljem Foerster; I. D. (Slovenija) — Krek in šušteršič; Alojzij Geržinič (Argentina) — Rajko Nahtigal; Dr. Ignacij Lenček (Argentina) — Prelat dr. Franc Lukman; R. J. (Argentina) — Borba za Maribor in severno mejo 1918.

V drugem delu (NAŠA BESEDA) objavljajo prozo: Jože Vombergar (Argentina) — Sejm bil je živ; Mlinarjev Janče (ZDA) — Očetov greh; Ivan Korošec (Argentina) — Šel sem pisma iskat; P. Bernard Ambrožič (Avstralija) — Idila o krvavem srcu; Jože Krivec (Argentina) — Paket kave; Lojze Novak (Argentina) — Pampa; Božo Kramolc (Kanada) — Poroka; Ivan Dolenc (Kanada) — Po utripih srca (Drama o slovenskem beguncu).

NAŠA PESEM prinaša pesmi štirih pesnikov: Vladimír Kos (Japonska) — Poletje dveh; Zadnje litanije; Nikar ne reci tega; Ubiti smeh; Poljub v tujini; Gospodična ljubezen; Hotimir (Argentina) — Tihi dialog; Stanko Janežič (Italija) — Temnice; Slavko Srebrnič (Argentina) — Slišim jok novorojenčkov; Pozabil sem, o duša; Ali si iskanje...

Pod zaglavjem NAŠIM MALIM je najti ponatise pesmi "Dedek, igra se z nami" (Anica Černejeva); "Zrakoplovec" (Cvetke Golar) in izvirno prozo ter pesmi Mirka Kunčiča. Pesmi: Domovina, Domotožje, Bela cesta, Očka, Piščalka, Štuporamo, Ded, Matjažek roma, Ples metuljčkov, Matjažek šteje, Lakota, Dedek sanja. Proza: Deklica in cigan; Oj, hišica očetova — Bog živi te!

Za zaglavje NOVI KRAJI — NOVI LJUDJE so prispevali članke: Anton Rant (Argentina) — Ognjena zemlja; S. Bronislava (Čile) — Sestra Miroslava; Zdravko Novak (ZDA) — Čoban Jovan. IZSELJENSKI LETOPIS tvorijo letos trije sestavki: Dr. M. Krek — Prva nujnost sedanjosti; Škof dr. Gregorij Rožman — V letu lurske stoletnice; Karel Wolbank — Slovenci v Kanadi.

LETOPIŠ se nadaljuje s poglavjem, ki nosi naslov: Za boljše bodočnost. Sem so prispevali: Dr. Ludovik Puš — Notranji ustroj in delo Krščansko-demokratske zveze za Srednjo Evropo; Rudolf Smersu — Drugi mednarodni kongres krščanske demokracije Južne Amerike v São Paulu; Dr. Miha Krek — II. mednarodna konferenca krščanskih demokratov v Bruslju. Sledita dva anonimna članka (Dr. Krek in škof dr. Rožman pri Slovencih v Evropi; Vseslovensko romanje v Lurd); Tone Jezernik — Na Koroškem v letu 1957/58; F. S. — Slovenska prosveta na Koroškem; Dr. Ludvik Leskovar — Slovenski radijski klub v Chicagu.

V zadnjem delu Koledarja so članki v spomin umrlim slovenskim javnim delavcem (Anton Grdina, pesnik Ivan Zorman, Rev. Kazimir Zakrajšek, P. Aleksander Urankar OFM, prof. France Zupan, Janez Klemenčič, Jože Penko, Jože Mavrič, Nace Brandšteter, zlatomašnik Karel Škulj).

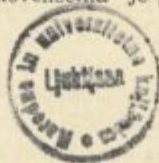
Zbornik se konča z notico o desetletnici slovenskega pevskega zbora Galus, z dvema prispevkoma Zdravka Novaka (Knjižna žetev slovenske politične emigracije; Knjižne založbe slovenskih narodnih manjšin), s člankom "Papež miru je umrl" ter poročilom o slovenskem pevskem zboru "Korotan" v Clevelandu.

Kakor vsi dosedanja Zborniki—Koledarji je tudi letošnji, ki je enajsti in predstavlja 16. knjižno izdajo "Svobodne Slovenije", naravnost razkošno opremljen. Poleg že omenjenih oprem platnic in zaglavij, prinaša med besedilom nad 50 fotografij ter 17 ilustracij (Hotimir Gorazd, France Gorše, Jurij Vombergar).

KULTURNI VEČERI SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE. — Enajsti kulturni večer je bil koncert Franje Golobove (27. septembra 1958) v dvorani "Consejo de Mujeres". Na sporedu so bile skladbe tujih skladateljev (Roda, F. Caccini, Bottegari, Beethoven, Schumann, Brahms, Schubert, Respighi, López Buchardo, Borodin) in domačih (Pavčič, Adamič, Osana, Osterc, Škerjanc) ter slovenske narodne pesmi. Pri klavirju je pevko spremljal prof. Jože Osana. Slov. kult. akcija je za ta koncert izdala 16 stransko slovensko in 8 stransko špansko programno knjižico, španska vsebuje življenjepise slovenskih skladateljev večera ter prevode slovenskih pesmi. (Glasbeni odsek.) — Slavnostno predstavo za večer pred praznikom štiridesetletnice 29. oktobra 1919 je 18. oktobra priredil Gledališki odsek. Dal je na oder A. T. Linhartovo komedijo "Ta veseli dan ali Matiček se ženi". Igrali so Pavči Maček Eiletzeva, Marija Kutnar Jeločnikova, Marjeta Smersu, Jože Rus, Maks Borštnik, Frido Beznik, Maks Nose, Izidor Kastrevc in France Hribovšek. Režija: Nikolaj Jeločnik. Scena: arh. Marijan Eiletz. Glasbo po Mozartovih motivih je pripravil in jo pri klavirju izvajal prof. Lojze Geržinič. Sodelovali so člani pevskega zbora iz San Martina pod vodstvom Vinka Klemenčiča. Pred predstavo je spregovoril uvodne besede predsednik Slov. kult. akcije, Ruda Jurčec. — Dvanajsti kulturni večer (Zgodovinski odsek) je bil 25. oktobra. Prebrano je bilo predavanje Frana Erjavca iz Pariza: Slovenske meje na pariški mirovni konferenci 1918. Po predavanju je bila živahna debata. — Trinajsti večer (Literarni odsek): Ob sedemdesetletnici pisatelja Stanka Majena. V prvem delu večera je dr. Tine De-

beljak govoril o pisateljevi osebnosti, v drugem delu pa so Pavči Maček Eiletzeva, Tine Debeljak ml., Zorko Simčič in Ruda Jurčec brali Majcnove pesmi, odstavke iz "Detinstva", nekaj črtic iz "Dom in sveta" ter odstavke iz "Bogarja Meha". — Zaključila se je sezona 29. novembra z uprizoritvijo drame Tennessee Williamsa "Kristalna menezarija". Igrali so: Radojca Kramer šušteršičeva, Majda Uršič Volovškova, Tine Debeljak ml. in Martin Kovačič. Režija in scena: Marijan Willenpart.

KULTURNI VEČERI SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE v LETU 1959. — Slovenska kulturna akcija je začela peto sezono z "Jubilejnim večerom" ob peti obletnici svoje ustanovitve (2. maja 1959). Večer je bil razdeljen na tri dele. V prvem je spregovoril uvodno besedo predsednik Ruda Jurčec. Drugi del je obsegal koncert: pianistka Ančica Kralj je izvajala dela Antona Lajovica, L. M. Škerjanca ter Janka Ravnika; tercet in kvartet Finkovih je v drugem delu koncerta a capella in ob klavirski spremljavi prof. Alojzija Geržiniča pel Narodne (v priredbi A. Geržiniča), skladbe Marija Kogoja, Antona Lajovica, Stanka Premrla ter prvič izvajal Geržiničevi skladbi "Baragova smrt" (besedilo Tineta Debeljaka; pel je baritonist Božo Fink) ter "Svatovska" (besedilo Antona Novačana) v izvedbi kvarteta. Tretji del: krstna predstava drame Branka Rozmana "Človek, ki je ubil Boga". Igrali so: Jože Rus, Marija Kutnar Jeločnikova, Nikolaj Jeločnik in Maks Nose. Režija: Nikolaj Jeločnik; scena: arh. Marijan Eiletz. — Prvi kulturni večer (Filozofski odsek) je bil 22. maja 1959. Dr. Milan Komar je predaval o "Etimologiji filozofskih izrazov". — Drugi kulturni večer (Literarni odsek) je bil 6. junija: Izvajanje francoskega filma "L'Europe — humaine aventure". Film je posodil Kulturni odsek francoskega veleposlanstva v Buenos Airesu. Uvodni komentar iz pojasnjevanja posameznih prizorov je podal Ruda Jurčec. — Tretji kulturni večer je bil 19. junija pod naslovom "Izza kulis Slovenske kulturne akcije". Vodje odsekov so podali pregled delovanja. Za filozofski odsek je govoril dr. I. Lenček, o glasbenem prof. A. Geržinič, o literarnem dr. Tine Debeljak, o likovnem in zgodovinskem Marijan Marolt, o Meddobju Ruda Jurčec in o blagajniških poslih Ladislav Lenček C.M. Zorko Simčič je vodil večer, za katerega je Hotimir Gorazd k posameznim referatom pripravil karikature. — Četrty kulturni večer (11. julija) je priredil Gledališki odsek z naslovom "Poet med nami" (ob 110 obletnici smrti Franceta Prešerna). Uvodno besedo je spregovoril Ruda Jurčec, Prešernove pesmi pa so izvajali: Marica Majer Debevečeva, Pavči Maček Eiletzeva, Marija Kutnar Jeločnikova, Nataša Zajc Smersujeva, Nikolaj Jeločnik, Maks Nose in Jože Rus. Priredba in režija: Nikolaj Jeločnik. Scena: arh. Marijan Eiletz. — Literarni odsek je 17. julija priredil peti kulturni večer. O temi "Kaj je in kakšna je slovenščina" je govoril prof. Alojzij Geržinič.

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

je doslej izdala sledeče knjige:

- STANKO KOCIPER: MERTIK. Črtice.
REMEC - DEBELJAK: KYRIE ELEISON. Bibliofilsko izdanje.
IVAN PREGELJ: MOJ SVET IN MOJ ČAS. Zbornik.
KOS - GORŠE: KRIŽEV POT PROSEČIH.
NARTE VELIKONJA: LJUDJE. Zbirka novel.
MARIJAN MAROLT: ZORI, NOČ VESELA. Roman.
BERTONCELJ - ARKO: DHAULAGIRI. Potopisni roman.
FRANCE BALANTIČ: ZBRANE PESMI.
ZORKO SIMČIČ: ČLOVEK NA OBEH STRANEH STENE.
Novela.
FRANCE PAPEŽ: OSNOVNO GOVORJENJE. Pesmi.
RUDA JURČEC: LJUBLJANSKI TRIPTIH. Roman.
ALOJZIJ GERZINIČ: IRENEJ FRIDERIK BARAGA. Oratorij.
STANKO KOCIPER: NA BOŽJI DLANI. Roman.
KAREL MAUSER: JERČEVI GALJOTI. Povest.
NEVA RUDOLF: ČISTO MALO LJUBEZNI: Črtice.
MIRKO KUNČIČ: GORJANČEV PAVLEK. Povest za otroke.
KAREL VL. TRUHLAR: NOVA ZEMLJA. Pesmi.
ZGODOVINSKI ZBORNIK. Uredil Marijan Marolt.

V tisku:

- DANTE ALIGHIERI: PEKEL. Prvi del Božanske komedije.
Prevedel Tine Debeljak.

Slovenska kulturna akcija izdaja tudi:

VREDNOTE, znanstveni zbornik (Urednik Ruda Jurčec. Izšle so doslej štiri knjige). — MEDDOBJE, kulturna revija. — GLAS, informativni štirinajstdnevnik.

KNJIZNA ZALOŽBA SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE
ALVARADO 350, RAMOS MEJIA, BUENOS AIRES, ARGENTINA